

หนังสือเรียนสังคมศึกษา

ส ๐๔๙ พระพุทธศาสนา

ข 294.3
ม 4.ล
ว 5464
ธ.2(2535)

DCID LIBRARY

0000005394

กระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช ๒๕๓๕ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย

หนังสือเรียนสังกัดศึกษา

ส ๐๔๙ พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔

(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

ของ

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง ๓๐,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๓๕

ปกกระดาษราคาเล่มละ ๓๕.๐๐ บาท

วันที่ 29 ธ.ค. 2545 (ห้ามขายเกินกว่าราคาที่กำหนดไว้)

เลขทะเบียน ๒ ๐๙2๙๐ ๒.2

เลขเรียกหนังสือ ๒ 294.3 ม.4: ๖54๐๗

องค์การค้ำของคุรุสภาจัดพิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๕ ถนนลาดพร้าว บางกะปิ กรุงเทพมหานคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

เลขทะเบียน	28897 13
วันที่	25 ธ.ค. 2539
เลขเรียกหนังสือ	

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตร
มัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๕ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) กรมวิชาการได้จัดทำ
หนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๔๔ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ขึ้น เพื่อใช้ประกอบ
การเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้
หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕

(นายอรุณ ปรีดีดิolk)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นสถาบันหลักของสังคมไทยที่มีส่วนช่วยให้สังคมไทยมีความสันติสุข ช่วยสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมไทยก็สืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา กระทรวงศึกษาธิการตระหนักในความสำคัญของพระพุทธศาสนา เห็นควรส่งเสริมให้เยาวชนได้ยึดมั่นปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างสม่ำเสมอ จึงได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) สำหรับให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนได้เรียนและเพื่อให้การเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กรมวิชาการจึงแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นจัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๔๔ พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา ดังรายนามท้ายหนังสือ

การจัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๔๔ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่มนี้มุ่งเน้นให้นักเรียนนำความรู้ที่เรียนไปใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งได้กำหนดรูปแบบการเขียนให้มีความสำคัญสำคัญของเรื่องที่จะเรียน จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา ประเด็นอภิปราย และกิจกรรม ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมเสนอแนะ การประยุกต์ใช้ในชีวิต และคำถาม

เนื้อหาของหนังสือได้แบ่งออกเป็น ๘ บท คือ ๑) ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ๒) ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิก และชาวพุทธตัวอย่าง ๓) พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคม ๔) พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ ๕) พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต ภาษาบาลี และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ๖) หน้าที่ชาวพุทธ ๗) การบริหารจัดการและการเจริญปัญญา ๘) ภาคปฏิบัติซึ่งประกอบด้วยมารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี

กรมวิชาการหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนสังคมศึกษา ส ๐๔๔ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ได้เป็นอย่างดี กรมวิชาการขอขอบคุณผู้จัดทำและผู้มีส่วนช่วยเหลือให้การจัดทำหนังสือเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

(นายจำเริญ เสกธีระ)

อธิบดีกรมวิชาการ

๒๘ สิงหาคม ๒๕๓๕

สารบัญ

หน้า

บทที่ ๑. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	๑
- พระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากล และมีข้อปฏิบัติที่ยึดทางสายกลาง	๑
บทที่ ๒. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง	๗
๒.๑ การตรัสรู้และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๗
๒.๒ พระปฐมสมณโคตม	๑๒
๒.๓ พระอานन्द	๑๔
๒.๔ พระเจ้าอชาตศัตรู	๑๗
บทที่ ๓. พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคม	๒๐
๓.๑ อารยวิม ๕	๒๐
๓.๒ สาราณียธรรม ๖	๒๒
๓.๓ ขันนาญในวิชาชีพ	๒๕
๓.๔ มีระเบียบวินัยดี	๒๘
๓.๕ กล่าววาจาดี	๓๑
๓.๖ ทำงานไม่คั่งค้างสับสน	๓๖
บทที่ ๔. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	๔๑
- หน้าที่ของพระสงฆ์ในการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	๔๑
บทที่ ๕. ภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๔๘
๕.๑ ผูกทักษะการอ่านภาษาบาลี ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐	๔๘
๕.๒ การถ่ายทอดพระไตรปิฎกจนถึงจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร	๕๐
๕.๓ ข้อความน่ารู้จากพระไตรปิฎก	๕๖
๕.๔ พุทธศาสนสุภาษิต	๖๐
๕.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๖๓
บทที่ ๖. หน้าที่ชาวพุทธ	๖๔
- การไปวัดและประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ	๖๔

บทที่ ๗	การบริหารจิตและการเจริญปัญญา	๗๗
๗.๑	ความสัมพันธ์ระหว่างปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ	๗๗
๗.๒	ธัมมานุสสติ	๘๐
๗.๓	สังฆานุสสติ	๘๒
๗.๔	ปถมนสิกการ	๘๕
บทที่ ๘	ภาคปฏิบัติ	๘๕
๘.๑	มารยาทชาวพุทธ	๘๕
	- การปฏิสังการ	๘๕
	- มารยาทการวางตนในชุมชน	๙๑
๘.๒	ศาสนพิธี	๙๔
	- การไหว้พระสวดมนต์ประจำวัน	๙๔
	- การถวายสังฆทาน	๙๗

บทที่ ๓

ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากล และมีข้อปฏิบัติที่ยึดทางสายกลาง

แนวคิดสำคัญ

๑. หลักการและวิธีการของพระพุทธศาสนา เช่น หลักสันติภาพ ความไม่เบียดเบียนกัน หลักการพัฒนามนุษย์ เป็นหลักการและวิธีการที่ยอมรับว่าถูกต้องเป็นความจริงกันทั่วโลก
๒. หลักธรรมและการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนามีความสมบูรณ์ และสัมพันธ์กันเป็นเหตุเป็นผลกันในทุกองค์ประกอบ
๓. ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาอย่างครบถ้วนย่อมมีชีวิตที่ไพบูรณ์
๔. ทางสายกลาง เป็นแนวปฏิบัติที่ยึดหลักของความพอดี มีศีลธรรม นำความเหมาะสมถูกต้องมาสู่ชีวิต

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียน

๑. สามารถวิเคราะห์ลักษณะของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและสัมพันธ์กับหลักการที่เป็นสากลได้
๒. พิจารณาและแสดงความคิดเห็นต่อแนวปฏิบัติตนของพระพุทธานิกชนว่าสอดคล้องกับแนวปฏิบัติของสมาชิกประชาคมโลก
๓. อธิบายความหมายที่ถูกต้องของ “ทางสายกลาง” ได้ และนำแนวทางนี้ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

พระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากลและมีข้อปฏิบัติที่ยึดทางสายกลาง

คำว่า “สากล” แปลตามคำ หมายถึง ทั่วไป, เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป หรือใช้แทนคำว่า “ระหว่างประเทศ” ยังมีคำที่ใช้แทนกันได้อีกคำหนึ่งคือ “สกล” แปลว่า ทั้งโลกหรือทั่วโลก

รวมความแล้ว ทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากล คือ หลักการและวิธีการซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่ามีความถูกต้องพิสูจน์แล้วว่าเป็นความจริงเชื่อถือได้กันทั่วโลก

พระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการหลายทฤษฎี เช่น กฎแห่งกรรม ทฤษฎีของเหตุและปัจจัยที่เกิดขึ้นอย่างอิงอาศัยกับของสรรพสิ่ง (ปฏิจจนสมุปบาท) หลักของความจริง ๔ ประการ ที่นำไปสู่ความดับทุกข์ทั้งสิ้น (อริยสัจ), หลักสำหรับศึกษาฝึกหัดอบรมตน ๓ ประการ (ไตรสิกขา) เป็นต้น ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างของทฤษฎีการพัฒนามนุษย์ ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาซึ่งมีหลักการและวิธีการสอดคล้องกับหลักของสากลเป็นที่ยอมรับว่าถูกต้อง เป็นความจริง และเชื่อถือกันทั่วโลก

๑. หลักของความแตกต่างระหว่างบุคคล

ในการสั่งสอนอบรมให้บุคคลได้พัฒนาทั้งทางด้านสติปัญญา พฤติกรรม และคุณธรรมนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงเห็นว่าคนเรามีความแตกต่างกันและสามารถเรียนรู้ด้วยวิธีและในระดับที่แตกต่างกัน นักเรียนคงจะเคยได้ยินการเปรียบเทียบคนเหมือนดอกบัว ๔ เหล่า กล่าวคือคนนั้นมี ๔ จำพวก ได้แก่ (๑) ผู้เรียนรู้ทันทีเพียงยกหัวข้อความรู้ขึ้นแสดง (๒) ผู้ที่อาจเรียนรู้ได้ถ้าได้มีการอธิบายความแห่งหัวใจนั้น (๓) ผู้ที่พอจะเรียนรู้ได้ ถ้าพรว้าสอนบ่อย ๆ ซ้ำ ๆ และ (๔) ผู้ที่ไม่สามารถเรียนรู้ได้เลยแม้จะพรว้าสอนอย่างไรก็ตาม*

การแบ่งบุคคลตามความสามารถและสติปัญญานี้ตามหลักจิตวิทยาพัฒนาการที่เป็นสากลก็ได้มีกล่าวไว้ถึงคนประเภทที่มีปัญญาเลิศ (gifted) คนประเภทที่มีปัญญาดี ฉลาด คนประเภทที่ต้องสั่งสอน อธิบายด้วยวิธีต่าง ๆ และคนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ซึ่งแบ่งย่อยลงไปหลายระดับ ตั้งแต่ประเภทที่เรียนได้ช้า (retarded) ปัญญาอ่อนไปจนถึงพวกที่มีความบกพร่องทางสมอง

ความเข้าใจหลักการแห่งความแตกต่างระหว่างบุคคลดังกล่าว ทำให้การจัดการศึกษาอบรมต้องใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องและเสริมสร้างการเรียนรู้ ตามความถนัดและความสนใจของแต่ละบุคคล ต้องสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ ใช้สื่อหรืออุปกรณ์ประกอบเพื่อสร้างศรัทธาและปลูกเร้าให้เกิดการคิดพิจารณาอยู่เสมอ

๒. หลักบูรณาการ

การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนตามหลักสากลนั้นมีจุดเน้นอย่างหนึ่งคือ บูรณาการ หมายถึง การจัดสาระของหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนในด้านเนื้อหาและการฝึกปฏิบัติอย่างผสมกลมกลืนได้สัดส่วนสมดุลกันนำไปสู่การแก้ปัญหาและการพัฒนา

ถ้านักเรียนได้ศึกษาวิธีการอบรมสั่งสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์พระบรมศาสดา

พักรับประทานอาหารกลางวัน ก็ใช้เวลารับประทานเพียง ๕ นาที เพื่อจะมีเวลาเหลือสำหรับการหัดทำโจทย์เคมียาก ๆ ต่อไป

ใกล้วันคัดเลือกนักเรียนทั่วประเทศเพื่อเก็บตัวเข้าค่ายเตรียมแข่งขัน นเรศยิ่งเครียดหนัก เขาปวดท้อง โกรธง่าย อารมณ์ฉุนเฉียว จนในที่สุดเมื่อถึงวันคัดเลือก นเรศได้รับเสียงเชียร์จากครูและเพื่อน ๆ อย่างมาก ก่อนจะขึ้นรถไปสนามสอบนเรศตั้งใจมากในการทดสอบ แต่อาการปวดท้องทวีขึ้นจนไม่สามารถทำข้อสอบได้เสร็จ

นเรศเข้าโรงพยาบาล แพทย์บอกว่าเป็นโรคกระเพาะอาหารอักเสบ เพราะความเครียดที่สะสมไว้เป็นเวลานาน

พ่อแม่และครูปลอบใจนเรศ เพื่อน ๆ ปลอบโยนว่านเรศได้พยายามอย่างดีที่สุดแล้ว ปีหน้าแข่งขันใหม่ นเรศค่อยสบายใจว่าไม่มีใครซ้ำเติมหรือผิดหวังในตัวเขาเลย

ปีต่อมา นเรศปรับแผนการเตรียมตัวใหม่ เขาระมัดระวังรักษาสุขภาพ กิน-นอนเป็นเวลาเตรียมตัวฝึกฝนอย่างเต็มที่แต่เมื่อได้รู้สึกเครียดเขาจะออกกำลังกาย ฟังเพลงคุยกับพี่น้อง เพื่อนฝูงบ้าง ดูรายการโทรทัศน์ดี ๆ สลับกับการซ่อมแก้ปัญหาโจทย์วิทยาศาสตร์กับเพื่อนร่วมทีม การทำงานเป็นกลุ่มช่วยให้ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันไม่รู้สึกลำบากเดียว

ในที่สุดเวลาการสอบแข่งขันก็มาถึง นเรศผ่านเข้ารอบและได้เข้าค่ายฝึกฝนเพื่อเตรียมตัวไปแข่งขันวิทยาศาสตร์โอลิมปิก สาขาเคมีต่อไป

นเรศประสบความสำเร็จเพราะปฏิบัติตามทางสายกลาง
การเตรียมตัวที่พอดี พอเหมาะกับเวลาสุขภาพและสถานการณ์
การฝึกฝนอย่างมีสติไม่เคร่งเครียดอย่างบ้าคลั่งและไม่เหลวไหล
การรู้จักวิเคราะห์ความสามารถของตนเองแล้วพัฒนาตนเองอย่างมีระบบ มีหลักการตามสภาพที่เป็นจริงของตน

การปฏิบัติตนดังกล่าวนี้ เป็นมัชฌิมาปฏิปทา

ประเด็นอภิปราย

- ความขัดแย้งกันในประชาคมโลกทำให้เกิดการทำลายล้างและภัยพิภัยแก่มนุษยชาติทุกประเทศจึงเรียกร้องให้ทุกฝ่ายแก้ปัญหาขัดแย้งโดยสันติ หลักการแห่งสันติภาพ จึงประกอบด้วย ความเมตตา ไม่เบียดเบียน จองเวรซึ่งกันและกัน มีความอดทนที่จะต่อรองในการแก้ปัญหา หลักการเหล่านี้มีอยู่ในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือไม่ ศาสนาพุทธนำไปสู่สันติภาพอย่างไร จงอภิปราย
- การที่นักเรียนในชั้นเรียนหนึ่ง ๆ ไม่สามารถสอบได้คะแนนสูงทั้งหมด เป็นเพราะเหตุใดบ้าง จงยกตัวอย่างความแตกต่างกันของนักเรียนทั้งในด้านสติปัญญา ความสามารถ ความสนใจและความถนัด

- นาย ก. เคยดื่มสุราตอนเย็นวันละ ๓ แก้ว ครั้นฟังเทศน์จากหลวงพ่อบอกเรื่องมัชฌิมาปฏิปทา มาแล้ว นาย ก. จึงถือทางสายกลางคือดื่มเพียง ๒ แก้ว เช่นนี้ นาย ก. ได้ปฏิบัติตามทางสายกลาง อย่างถูกต้องหรือไม่

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนลองนำหลักการที่เป็นสากล เช่น การอนุรักษ์ธรรมชาติ การรักษาสิ่งแวดล้อม การประนีประนอมความขัดแย้ง ความเป็นธรรมในสังคม อหิงสา เป็นต้น มาอภิปรายเปรียบเทียบกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่ามีความสอดคล้องกันเพียงใด

๒. นำข่าวจากหนังสือพิมพ์มาวิเคราะห์ปัญหาความขัดแย้ง หรือการต่อรองที่ต่างฝ่ายต่างยึดมั่นเรียกร้องตามความต้องการของตนจนไม่สามารถตกลงกันได้ หลังจากการวิเคราะห์องค์ประกอบและสาเหตุต่าง ๆ แล้ว ช่วยกันเสนอแนวปฏิบัติที่พอเหมาะพอดี ถูกต้อง ตามความเป็นจริง นำไปสู่การแก้ปัญหา

๓. ยกตัวอย่าง องค์รวมที่มีความสมบูรณ์ในตนเองมีหน้าที่องค์ประกอบที่ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน จะตัดส่วนใดทิ้งมิได้ เช่น

- ร่างกาย - เป็นบูรณาการของอวัยวะส่วนต่าง ๆ ทุกส่วน
- โรงเรียน - เป็นบูรณาการของ อาคาร ครู นักเรียน กิจกรรมการเรียนการสอน ฯลฯ
- รถยนต์ - เป็นบูรณาการของตัวถัง เครื่องยนต์ พวงมาลัย เกียร์ คลัช เบรค เบาะ คนขับ คนโดยสาร ฯลฯ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ นักเรียนวิเคราะห์เองอยู่เสมอ ว่ามีความสามารถ ความสนใจ และความถนัดอย่างไร แล้วพัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับสภาวะของตน

๐ นำวิธีการปฏิบัติตามทางสายกลาง มาปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของตน และสิ่งแวดล้อม

คำถาม

๑. จงอธิบายความหมายของโคลงต่อไปนี้

ฝูงชนกำเนิดคล้าย	คลึงกัน
ใหญ่ย่อมเพศมิพวรรณ	แผกบ้าง
ความรู้อาจเรียนทัน	กันหมด
เว้นแต่ชั่วดีกระด้าง	ห่อนแก้ๆไหว

๒. คำกล่าวที่ว่า “เรียนไม่มีเล่นเป็นบ้า ทำงานไม่มีสนุกเป็นตุ๊กตา” หมายความว่าอย่างไร

๓. ลำนวนและคำพังเพยต่อไปนี้หมายความว่าอย่างไรจะนำมาปฏิบัติตามทางสายกลางได้อย่างไร

๓.๑ หักด้ามพร้าด้วยเข่า

๓.๒ ช้า ๆ ได้พร้าสองเล่มงาม ต่วนได้สามผลามักพลิกแพลง

๓.๓ น้ำขึ้นให้รีบตัก

๓.๔ เรียบร้อยเหมือนผ้าพับไว้

๓.๕ กิริยาเหมือนม้าติดกะโหลก

บทที่ ๒

พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธ ตัวอย่าง

๒.๑ การตรัสรู้และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

แนวคิดสำคัญ

ศึกษาถึงการตรัสรู้อันเกี่ยวกับการทรงค้นพบสัจธรรมด้วยพระองค์ และหลังจากที่ได้ทรงค้นคว้าและทรงฝึกหัดมาเป็นเวลา ๖ ปี และศึกษาถึงการประกาศพระศาสนา โดยเบื้องแรกทรงมุ่งเข้าหากลุ่มเป้าหมาย ยังบุคคลที่มีอิทธิพลทางความนับถือ เช่น ผู้มีอำนาจทางการเมือง เช่น พระเจ้าพิมพิสารก่อน แล้วจึงเผยแผ่ไปยังประชาชนทั่วไป

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เพื่อให้เข้าใจถึงนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า
๒. เพื่อให้เข้าใจถึงพระอุตสาหะพยายามค้นคว้าจนได้ทรงสำเร็จคือตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า
๓. เพื่อให้เข้าใจถึงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเหมือนนักวิทยาศาสตร์เอกของโลก
กิดค้นสูตรสำคัญ

การตรัสรู้และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การตรัสรู้

คำว่า “ตรัสรู้” เป็นราชาศัพท์ใช้เฉพาะกับพระพุทธเจ้า หมายถึง การรู้เองเห็นแจ้งด้วยตนเองจากการคิดค้นคว้าแล้วปฏิบัติด้วยตนเอง ทดลองด้วยตนเอง อย่างที่เจ้าชายสิทธัตถะทรงใช้เวลาถึง ๖ ปี

พระพุทธเจ้านั้นเมื่อยังทรงไม่หลุดพ้น ยังทรงมีจิตใจ มีกิเลส คือ รัก ชัง และหลง ย่อมทรงทำอะไรร่ต่ออะไรผิดพลาด เหมือนสามัญชน แต่เมื่อทรงรู้แจ้งความจริง และเห็นแจ้งอริยสัจ ๔ จึง ทรงหลุดพ้นจากการทำผิด แปลว่า ทรงทำอะไรไม่ผิดอีก

ก่อนได้ตรัสรู้ได้ทรงแสวงหาความรู้จริง อันจะทำให้ทรงหลุดพ้น เช่นตอนเสด็จไปขออาศัยศึกษาในสำนักอาจารย์ผู้มีชื่อเสียง ๒ ท่าน คือ อาฬารดาบส และอุทกดาบส ทรงศึกษาและปฏิบัติจนจบก็ทรงเห็นว่าพระองค์ยังมีกิเลส รัก ชังและหลงอยู่ในพระทัย

เมื่อเห็นว่ามีใช้ทางตรัสรู้ จึงทรงเลิกรื้อที่เข้าไปขออาศัยศึกษาค้นคว้า และทดลองจากสำนักอาจารย์ ทรงตัดสินใจพระทัยจะทรงค้นคว้า ทดลอง และปฏิบัติด้วยพระองค์เอง แล้วได้เสด็จไปที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม

สถานที่ตรัสรู้ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา (ภาพถ่าย พ.ศ. ๒๕๓๐ ยามน้ำเหือดแห้งเป็นหาดทราย)

อุรุเวลาคือ แผ่นดินหรือพื้นที่เป็นทรายริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ท่านที่ไปอินเดียและไปกราบไหว้สถานที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้จะเห็นทรายदारดาษ เสนานิคมเป็นตำบลหมู่บ้านของคหบดีระดับเศรษฐีผู้หนึ่ง เพราะทรงเห็นว่าที่นี่ทำเลดี สงัดไม่ไกลจากหมู่บ้านซึ่งจะได้อาศัยอาหารบิณฑบาต

ที่นี้ได้ทรงทดลองแนวปฏิบัติที่นักบวช นักพรต สมัยนั้นนิยมปฏิบัติกัน แนวปฏิบัตินั้นคือ ทรมานตนให้ลำบาก ขนาดสามัญชนทำไม่ได้ เช่น นั่งกัณฑ์ กลั่นลมหายใจ และอดอาหาร วิธีการทรมานตนให้ลำบากนี้ เรียกว่า “ทุกรกิริยา”

ทรงทดลองอยู่เป็นเวลาหลายปี ครั่งสุดท้ายที่ทรงลดอาหารและเลิกเสวยเลยนั้นเกือบสิ้นพระชนม์ แม้กระนั้นก็ยังไม่วายพ้น ทรงเห็นว่ายังไม่พ้นจากกิเลส จัณฐกัณฑ์เกิดพระสติ ทรงนึกเห็นหลักธรรมดาของเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง คือ พิณ ว่าสายพิณนั้นถ้าขึงให้ตึงนักสายจะขาด ถ้าปล่อยให้หย่อนเกินไปเสียงก็ไม่กังวานไพเราะ แต่ถ้าขึงให้พอดี ๆ ไม่ตึงเกินไปมากนักและไม่หย่อนมากนักเสียงจะดังฟังเพราะ

เมื่อทรงเห็นข้อเปรียบเทียบนั้นจึงทรงเห็นว่าทุกรกิริยาเหมือนสายพิณซึ่งตึงเกินขนาดไว้สาระ จึงทรงบำเพ็ญเพียรทางใจ ด้วยวิธีเริ่มเสวยอาหารให้ร่างกายแข็งแรงก่อนแล้วจึงบำเพ็ญสมาธิภาวนา อันได้แก่ ทรงทำความเพียรทางใจ

เจ้าชายหรือนักบวชสิทธิ์จะได้ทรงบำเพ็ญเพียรทางใจด้วยสมาธิภาวนาซึ่งเป็นพื้นฐานอยู่ก่อน ก็ได้ทรงสำเร็จญาณ คือ ความหยั่งรู้แจ้งเกิดจากฌานหรือสมาธิภาวนา ตามลำดับ ๓ ชั้น คือ

๑. ทรงหยั่งรู้อดีตถอยหลังไปสุดประมาณมิได้ เรียกว่า “บุพเพนิวาสานุสสติญาณ”
๒. ทรงหยั่งรู้สุขทุกข์ของสัตว์โลกว่าคนนี้มีสุข เพราะทำกรรมดีนี้ คนนั้นมีทุกข์เพราะทำกรรมไม่ดีนี้ ทรงรู้ว่าสัตว์โลกล้วนมีกรรม มีอดีต อนาคตและปัจจุบันเกี่ยวข้องอยู่กับกรรมเกิดและตายก็ล้วนแต่กรรม ตายแล้วเกิด เกิดแล้วตายก็เพราะกรรม เรียกว่า “จุตูปปาตญาณ”
๓. ทรงรู้แจ้งอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ทรงหลุดพ้นจากกิเลสเหตุให้เกิดทุกข์ ทรงรู้ว่าพระองค์สิ้นกิเลสแล้ว เรียกว่า “อาสวักขยญาณ”

ทรงสำเร็จญาณชั้นที่ ๑ เมื่อตอนประมาณ ๓ พุ้ม ทรงสำเร็จญาณชั้นที่ ๒ เมื่อเวลาประมาณเที่ยงคืน และทรงสำเร็จญาณที่ ๓ ตอนก่อนอรุณขึ้นขอบฟ้า

คืนที่ทรงสำเร็จหรือตรัสรู้ นั้น ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖

ความสำเร็จหรือตรัสรู้ นั้น เรียกด้วยภาษาบาลีว่า “พุทโธ” ไทยเราทับศัพท์ว่า “พุทธะ” หมายถึง ตื่นจากความหลับใหล หลงใหลด้วยกิเลส ทรงเบิกบาน เพราะหลุดพ้นสภาพที่ทรงหลุดพ้นด้วยพระองค์เอง โดยไม่มีใครเป็นครูบาอาจารย์สอนนั้น เหมือนนักวิทยาศาสตร์ประสบผลสำเร็จจากการค้นคว้าด้วยตนเอง จึงทรงมีพระนามว่า “อรหันต์สัมมาสัมพุทธะ” หรือ พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า

อรหันต์ คือ ผู้ทรงหลุดพ้นจากกิเลส และสัมมาสัมพุทธะ คือ ผู้ที่ทรงรู้แจ้งด้วยพระองค์เองหรือตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง

ที่ประทับตรัสรู้

พระรัตนที่ ๑ คือ พระพุทธรัตนะเกิดขึ้นในโลกวันนี้ คือ วันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๔๕

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เมื่อตรัสรู้แล้วครั้งแรกทรงมีอาการในพระทัยเหมือนทรงลี้ด้วยความสงสัยว่าธรรมคำสั่งสอนที่พระองค์ตรัสรู้นั้นละเอียดและสุขุมลุ่มลึกมาก คนในโลกที่มีกิเลสหนาปัญญาหยาบจะฟังรู้เรื่องละหรือ

ฉับพลันก็เกิดพระเมตตากรุณา พระมหากรุณาธรรมตอบคำถามนั้นได้ว่าคนในโลกที่จะฟังธรรมของพระองค์รู้นั้นมีอยู่มีไชน้อย มิใช่ไม่มีอยู่เลย จึงตัดสินใจประกาศพระศาสนา นโยบายประกาศพระศาสนาตอนมีพระสาวก มีพระเบญจวัคคีย์ได้ฟังธรรมและสำเร็จอรหัตตตามพระองค์เป็นต้นไปแล้วนั้น คือ ทรงมุ่งกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มคน มีอิทธิพลทางด้านความเคารพนับถือ เช่น คณาจารย์นักบวช และพระราชแห่งแคว้นใหญ่ ๆ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลว่าเมื่อทำให้บรรดากลุ่มคนเหล่านี้ยอมรับนับถือคำสั่งสอนของพระองค์ได้แล้ว การประกาศพระศาสนาของพระองค์ก็จะสำเร็จเป็นปึกแผ่นได้เร็ว และผลก็เป็นอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้ เพราะทำให้

คณาจารย์ชฎิลสามพี่น้องยอมละทิ้งลัทธิเดิมหันมานับถือพระพุทธศาสนาและต่อมาพระเจ้าพิมพิสาร พระราชาแห่งแคว้นมคธก็ทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนา ทำให้คนระดับรองลงมาจนถึงระดับชาวบ้านและชาวเมืองพลอยนับถือพระพุทธศาสนาไปด้วย

ประเด็นอภิปราย

- พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการประกาศศาสนาอย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่พระพุทธเจ้าออกผนวช จนถึง การประกาศศาสนาบันทึกลงในสมุด
๒. ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ แล้วนำมาเปรียบเทียบ การศึกษาของพระพุทธเจ้าก่อนจะตรัสรู้ เพื่อเป็นข้อมูลให้เข้าใจยิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ ขั้นตอนวิธีการศึกษาของพระพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้เป็นตัวอย่างในการศึกษาหาความรู้ให้ประสบผลสำเร็จ

คำถาม

๑. เพราะเหตุใดพระพุทธเจ้าจึงได้นามว่า “สัมมาสัมพุทธโธ”?
๒. พระพุทธเจ้ามีวิธีการประกาศพระศาสนาอย่างไร?
๓. ทุกกรกิริยา แปลว่าอะไร มีขั้นตอนปฏิบัติอย่างไร?

๒.๒ ประวัติพุทธสาวก

แนวคิดสำคัญ

พระปุนณมนตานีบุตรเป็นหลานของพระอัญญาโกณฑัญญะได้ออกบวชและปฏิบัติจนได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่ามีคุณธรรมดีเด่นด้านแสดงธรรม

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในประวัติของพระปุนณมนตานีบุตรและสามารถนำคุณธรรมของท่านมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม

พระปุนณมนตานีบุตร

พระปุนณมนตานีบุตร ชื่อตัวของท่านคือ ปุณณะ เป็นบุตรของพราหมณ์ ชื่อมนตานี จึงมีสร้อยคำตามหลังว่า มนตานีบุตร เกิดที่หมู่บ้านโชนวัตถุ เมืองกบิลพัสดุ์ เป็นหลานของพระอัญญาโกณฑัญญะ เมื่อพระอัญญาโกณฑัญญะไปประกาศศาสนาครั้งแรกนั้น ปรากฏว่าท่านไปที่บ้านเดิมของท่าน และได้นำปุณณมานพผู้เป็นหลาน ลูกของน้องสาวมาบวชกับพระพุทธเจ้า ณ กรุงราชคฤห์

เมื่อพระปุณณะบวชแล้ว ได้เดินทางกลับไปบ้านเดิมของตน ทำความเพียรอยู่ไม่นาน ก็ได้สำเร็จอรหัตผล ท่านเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม ๑๐ ประการ คือ มกน้อย สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ มีความเพียรสม่ำเสมอ บริบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ (ความหลุดพ้น) และวิมุตติญาณทัศนะ (ความรู้เห็นในความหลุดพ้นนั้น) เมื่อมีศิษย์ท่านก็สอนศิษย์ให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมทั้ง ๑๐ ประการ นั้น

วันหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นศิษย์ของท่านไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เวฬุวนาราม กรุงราชคฤห์ได้ทูลสรรเสริญคุณแห่งอุปัชฌาย์และอาจารย์ของตน คือ พระปุนณมนตานีบุตร ว่าตั้งอยู่ในคุณธรรม ๑๐ ประการ และสั่งสอนผู้อื่นให้ดำรงอยู่ในคุณธรรมเช่นนั้นด้วย พระศาสดาก็ทรงอนุโมทนา

ขณะนั้นพระสารีบุตรนั่งอยู่ที่เฝ้าด้วย พึงคำสรรเสริญพระปุณณะแล้วอยากจะพบและสนทนาด้วย ต่อมาพระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับ ณ วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี พระปุนณมนตานีบุตรได้ทราบข่าว จึงเดินทางจากบ้านเดิมของท่านไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ เมืองสาวัตถี สนทนากับ

พระพุทธเจ้าพอสมการแล้วก็ทูลลาไปพัก ณ ป่าอันธวัน*ใกล้เมืองสาวัตถินั่นเอง

พระสารีบุตรได้ทราบว่ พระปุลณณมันตานีบุตร พักอยู่ที่ป่าอันธวัน จึงได้เดินทางไปพบ แล้วสนทนากันถึงเรื่องวิสุทธิ ๗ (ความบริสุทธิ์ ๗ ชั้น) คือ สิลวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งศีล, จิตตวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งจิต, ทิฐิวินิวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งทิฐิ, กังขาวิตรณวิสุทธิ ความบริสุทธิ์ขั้นที่ทำให้กำจัดความสงสัยได้, มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งญาณว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง, ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งญาณอันรู้เห็นทางดำเนิน, ญาณทัสสนวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งญาณทัสสนะ คือ ความรู้ในอริยมรรค ๔ วิสุทธิ ๗ นี้ เป็นปัจจัยส่งต่อขึ้นไปเพื่อบรรลุนิพพาน

หลังจากจบการสนทนาแล้ว ต่างฝ่ายต่างก็ได้รับความพอใจและชื่นชมซึ่งกันและกัน เป็นอย่างมาก พระสารีบุตรได้กล่าวสรรเสริญพระปุลณณมันตานีบุตรว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ลึกซึ้งแตกฉาน สามารถอธิบายและตอบคำถามของท่านได้อย่างแจ่มแจ้งสมกับที่บรรดาศิษย์ของท่านกล่าวสรรเสริญ

พระปุลณณะมีศิษย์ที่สำคัญมากท่านหนึ่งคือ พระอนนท ท่านได้แสดงธรรมเรื่อง ขันธ์ ๕ ให้พระอนนทฟัง จนพระอนนทได้บรรลุโสดาปัตติผล พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระปุลณณะว่าเป็นผู้มีคุณธรรมดีเด่น (เลิศ) ในทางธรรมกถึก หรือยอดนักแสดงธรรม

ประเด็นอภิปราย

- พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระปุลณณมันตานีบุตร ว่าเป็นยอดนักแสดงธรรม เพราะเหตุใด

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติของพระปุลณณมันตานีบุตรจากหนังสืออื่น ๆ ในห้องสมุด
๒. นักเรียนศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องคุณธรรม ๑๐ ประการ จากหนังสือ หรือจากผู้รู้ เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ พระปุลณณมันตานีบุตรเป็นตัวอย่างของผู้สอนที่ตนเองปฏิบัติได้อย่างดี หรือ ก็สามารถสอนผู้อื่นได้ออย่งนั้น

คำถาม

๑. คุณธรรม ๑๐ ประการ ของพระปุณณมันตานีบุตรมีอะไรบ้าง
๒. พระปุณณมันตานีบุตรมีความเป็นเลิศในด้านใด
๓. “การสอนที่ดีที่สุด คือการทำให้ดูเป็นแบบอย่าง” นักเรียนมีความเห็นเป็นอย่างไร

๒.๓ ประวัติพุทธสาวิกา

แนวคิดสำคัญ

พระภิกษุณีอุบลวรรณาเป็นผู้ที่มีรูปสวย เพราะความสวยเป็นภัยจึงได้ออกบวช ครั้นบวชแล้วความสวยยังนำภัยมาถึงท่าน ถูกคนใจบาปข่มขืน แต่ก็หาได้แปดเปื้อนท่านไม่ เพราะท่านได้สำเร็จอรหัตต์ ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นพระภิกษุณีมีฤทธิ์มาก

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เพื่อให้นักเรียนเข้าใจเรื่องราวของพระอุบลวรรณาเถรี
๒. เพื่อให้นักเรียนเข้าใจถึงชีวิตของสตรีที่บวชเป็นพระภิกษุณี แล้วก็ยังอยู่ในอารักขาคัมภีร์ครองของพระภิกษุและบ้านเมืองจึงจะปลอดภัย
๓. เพื่อให้นักเรียนเห็นคุณธรรมของท่านที่ไม่หลงไหลความสวยงาม

พระอุบลวรรณาเถรี

คำว่า อุบลวรรณา อันเป็นชื่อของพระภิกษุณีองค์นี้ เขียนตามรูปคำของสันสกฤต ถ้าเขียนตามรูปบาลีก็ว่า “อุบลวันณา” และต่อไปนี้จะเขียนตามรูปคำสันสกฤตว่า “อุบลวรรณา” ตามที่นิยมหมายรู้กัน

พระอุบลวรรณาเถรีเกิดที่เมืองสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศล ในสมัยเจ้าผู้ครองแคว้นทรงพระนามว่า พระเจ้าปเสนทิโกศล บิดาของท่านเป็นเศรษฐีในเมืองนั้น

เมื่อท่านเกิดแล้วเจริญวัยนั้น ท่านมีผิวพรรณงดงาม รูปร่างสวย ผิวเหมือนดอกบัว บิดามารดาและญาติพี่น้องจึงขนานนามท่านว่า อุบลวรรณา

เมื่อเติบโตเป็นสาวเป็นนาง นางอุบลวรรณยิ่งสวยยิ่งขึ้น ความสวยของนางนั้นได้รับการเล่าลือไปไกล ไปถึงต่างบ้านต่างเมือง

สมัยพระพุทธเจ้านั้น ใครมีลูกสาวสวย ผู้นั้นย่อมถูกรุมตอม ด้วยการแฉ่งความจำนงเพื่อสว่ขอไปเป็นภรรยาของคนบ้าง เป็นภรรยาแห่งบุตรชายของคนบ้าง ส่วนใหญ่ของผู้มาขอเป็นพวกที่ถ้าไม่ใช่ระดับเจ้าผู้ครองนคร ก็เป็นระดับเศรษฐี ซึ่งล้วนมีอิทธิพลทั้งโดยตำแหน่งหน้าที่และโดยกำลังเงิน

บิดาของนางอุบลวรรณก็หนีไม่พ้นจากอิทธิพลของสังคมสมัยนั้น ให้รู้สึกอึดอัดใจยิ่งนักจะตกลงกับฝ่ายนั้นก็เกรงว่าฝ่ายโน้นจะเสียใจ ไม่รู้จะทำประการใด วันหนึ่งเศรษฐีผู้เป็นบิดาจึงถามลูกสาวว่า “เจ้าอยากบวชไหมลูก”

ถ้อยคำของบิดานางอุบลวรรณเหมือนชนวนจุดไฟ คือบาร์มีอันแกล้งล้าที่นางอุบลวรรณได้บำเพ็ญมามากให้ร้อนรุ่มด้วยความกระหายใจใคร่บวช นางอุบลวรรณจึงตอบรับที่จะบวชทันที บิดามารดาของนางอุบลวรรณจึงเตรียมเครื่องบวชและพานางอุบลวรรณไปบวชในสำนักพระภิกษุณีตามธรรมเนียมพระภิกษุณีทั้งบวชใหม่และบวชเก่าจะแบ่งหน้าที่กันทำงาน เช่น จัดเวรทำความสะอาดวัดกวาดอุโบสถาคาร

อุโบสถาคารก็คือ อุโบสถ หรือเรียกในภาษาพูดว่า โบสถ์ อันเป็นที่ประชุมทำสังฆกรรมที่สำคัญของสงฆ์

พระภิกษุณีอุบลวรรณ บวชได้เพียง ๑๕ วัน ได้เข้าเวรตามวาระเปิดประตูหน้าต่าง อุโบสถ ปัดกวาดพื้น และจุดไฟให้สว่างในบริเวณอุโบสถ พระภิกษุณีอุบลวรรณได้มองดูแสงไฟได้ยัต์แสงไฟเป็นอารมณ์ ทำให้จิตใจเป็นสมาธิแน่นแน แล้วได้สำเร็จรหันต์อยู่ในโรงอุโบสถนั่นเอง

พระภิกษุณีอุบลวรรณได้สำเร็จรหันต์ และท่านได้สำเร็จคุณธรรมพิเศษด้วย ที่เรียกว่า อภิญญา คือ ความรู้อย่างยอดเยี่ยม ๖ ประการคือ

๑. อิทธิวิธี หมายถึง แสดงอิทธิฤทธิ์ได้เหนือสามัญชน
๒. ทิพโสตา หมายถึง ฟังเสียงได้ทั้งที่ใกล้และที่ไกล ๆ
๓. เจโตปริยญาณ หมายถึง หยั่งรู้ใจคนอื่นได้
๔. บุพเพนิวาสานุสติญาณ หมายถึง ระลึกหนหลังได้
๕. ทิพยจักขุ หมายถึง มองเห็นสิ่งที่ต้องการเห็นได้ทุกชนิด
๖. อาสวักขยญาณ หมายถึง ญาณหรือปัญญาทำให้หมดกิเลส

พระพุทธเจ้าทรงยกย่องท่านว่าเป็นพระภิกษุณีผู้ชำนาญการแสดงอิทธิฤทธิ์ยิ่งกว่าพระภิกษุณีอื่น ๆ

หลังจากสำเร็จรหันต์แล้ว พระภิกษุณีอุบลวรรณได้ลาพระอุปัชฌาย์ไปพักผ่อนอยู่ที่ป่าอันธวัน ซึ่งไม่ไกลจากกรุงสาวัตถี เพื่อแสวงหาความสงบ

ป่าอันธวันแปลว่า ป่าทึบ ที่ป่าแห่งนี้ ชาวบ้านได้เห็นบรรดานักบวชนิยมหลีกเร้นเข้าไปอาศัยปฏิบัติธรรม จึงสร้างกระท่อมที่เรียกว่า กุฏิแบบกุฏิกรรมฐานในเมืองไทยทุกวันนี้ไว้ที่ราวป่าเพื่อพระภิกษุ หรือไม่ว่าพระภิกษุณีจะได้อาศัยแะพัก

มีเหตุการณ์ซึ่งน่าเศร้าสลดที่เกี่ยวข้องกับชีวประวัติของพระอุบลวรรณาเถรีอีกเรื่องหนึ่งคือ ชายหนุ่มคนหนึ่ง ซึ่งเป็นญาติห่าง ๆ กับท่านชื่อนันทमानพ ได้หลงรักปักใจต่อพระอุบลวรรณาเถรีมาตั้งแต่สมัยที่ยังไม่บวช แม้จะใช้ความเพียรพยายามอย่างไร ก็ไม่สามารถที่จะได้นางมาเป็นคู่ครองได้นันทमानพก็คงไม่ละความพยายามอยู่นั่นเอง และเมื่อพระอุบลวรรณาเถรีได้บวชไปแล้ว นันทमानพก็ยังเที่ยวติดตามพระอุบลวรรณาเถรีอยู่ห่าง ๆ และในคราวหนึ่งเมื่อพระอุบลวรรณาเถรีไปบิณฑบาตกลับมา นันทमानพได้แอบเข้าไปซ่อนอยู่ใต้เตียง แล้วประทุษร้ายข่มขืนท่าน แม้ท่านจะห้ามปรามอย่างไรก็ไม่ยอม

บาปกรรมที่ประทุษร้ายพระภิกษุณีที่เป็นพระอรหันต์ ทำให้นันทमानพต้องตายอย่างทุกข์ทรมาน ด้วยการถูกแผ่นดินสูบจมดินหายไป

เรื่องนี้ เป็นข่าวใหญ่โต พระสงฆ์ในวัดสนทนากันว่า พระภิกษุณีอรหันต์ถูกผู้ชายข่มขืนจะยังมีความรู้สึกทางเพศหรือไม่ พระพุทธเจ้าทรงทราบ ได้ตรัสตอบปัญหานี้ว่าความรู้สึกเช่นนั้นของพระอรหันต์ไม่มี เหมือนน้ำตกลงบนใบบัว น้ำจะได้ซึมซาบลงใบบัวก็หาไม่ มีแต่พลักร่วงหล่นไป เพราะพระอรหันต์ได้ตัดขาดกิเลสประเภทนี้ได้แล้ว ย่อมไม่มีความรู้สึกยินดี

พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปหาพระเจ้าปเสนทิโกศล เจ้าผู้ครองนครสาวัตถี ทรงเล่าเรื่องราวที่เกิดแก่พระภิกษุณีอุบลวรรณา แล้วทรงขอร้องให้ทางบ้านเมืองป้องกันอาชญากรรมทางเพศที่เกิดแก่พระภิกษุณีโดยให้สร้างภิกขุญีสถลย (สำนักพระภิกษุณี) ถวายพระภิกษุณีไว้ที่ภายในเมืองสาวัตถี

ชีวิตของพระอุบลวรรณาเถรี จึงเป็นแบบชีวิตอีกรูปหนึ่ง ที่สมบูรณ์ด้วย “รูปสวย รวยทรัพย์ นบวิชา มารยาท ชาติผู้ดี มีศีลธรรม” แต่ท่านไม่สนใจในรูปร่างที่สวยงาม ในทรัพย์สมบัติเป็นอันมาก ในวิชาความรู้ที่ศึกษามาขณะที่ยังไม่ได้บวช แต่หันมาให้ความสำคัญแก่มารยาทคือ ความสมบูรณ์ด้วยศีล ความเป็นผู้ดีโดยธรรม และเข้าถึงความเป็นผู้ดีขั้นสูงสุดเท่าที่มนุษย์จะเข้าถึงได้นั่นคือการสำเร็จเป็นพระอรหันต์ชั้นยอดในพระพุทธศาสนาอีกท่านหนึ่ง

ประเด็นอภิปราย

- ความงามของพระอุบลวรรณาเถรีเป็นภัยแก่ตัวท่านอย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติพระอุบลวรรณาเถรีจากห้องสมุดหรือผู้รู้
๒. นักเรียนสรุปย่อประวัติพระอุบลวรรณาเถรี พร้อมกับข้อความที่มีคติ ลงในสมุดหรือในแผนภูมิในชั้นเรียน

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ ความสวยเป็นภัยและไม่จริงยั่งยืน การเป็นผู้มีมารยาดี มีความสมบูรณ์ด้วยศีล นำมาซึ่งความสุข ความเจริญแก่ตัวเอง

คำถาม

๑. ภิกษุญีสัสย แปลว่าอะไร?
๒. พระภิกษุณีอุบลวรรณา มีลักษณะเด่นอย่างไร?
๓. เพราะเหตุใด พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติให้พระภิกษุณีอยู่ในอาวาสที่มีพระภิกษุอยู่เท่านั้น

๒.๔ ชาวพุทธตัวอย่าง

แนวคิดสำคัญ

พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความเด็ดขาดในการปกครอง และพระองค์ทรงเป็นอุปถัมภ์ การสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจถึงประวัติของพระเจ้าอชาตศัตรู

พระเจ้าอชาตศัตรู

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร และพระนางเวเทหิ เมื่อประสูตินั้นเป็นเวลาไม่ดี บรรดาผู้ทรงคุณวุฒิในราชสำนักของพระเจ้าพิมพิสารจึงถวายพระนาม

ในทางมงคลเพื่อแก้เคล็ดว่า อชาติศัตรู ซึ่งแปลว่า ไม่เป็นศัตรูแก่ผู้ใด

พระเจ้าอชาติศัตรูได้ทรงสืบราชสมบัติแทนพระเจ้าพิมพิสาร ทรงปกครองแคว้นมคธ ซึ่งมีเมืองราชฤทธิเป็นเมืองหลวง

ปีที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระชนมายุ ๘๐ พรรษา เกิดกรณีคนร้ายรุมฆ่าพระมหาโมคคัลลานะ จนท่านบอบช้ำทางร่างกาย และในที่สุดอาพาธมากไม่อาจจะดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ พระมหาโมคคัลลานะ ได้กราบทูลลาพระพุทธเจ้าไปปรินิพพานที่กาฬศิลาประเทศ อันขึ้นอยู่กับแคว้นมคธ

ภายหลัง พระเจ้าอชาติศัตรูทรงทราบข่าว ได้ทรงส่งเจ้าหน้าที่ทางบ้านเมืองเข้าสืบสวน และสอบสวนเรื่องนี้จนสามารถจับกลุ่มคนร้ายได้ทั้งหมดและนำตัวมาลงโทษขึ้นเด็ดขาด

พระเจ้าอชาติศัตรู เคยทรงทำความผิดกรรมชั่ว เพราะทรงเชื่อถือพระเทวทัต ภายหลังทรงสำนึกผิดทรงหันมานับถือพระพุทธเจ้า แต่ทรงไม่กล้าเข้าเฝ้าเพราะทรงทราบดีว่า พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องที่พระองค์ทรงทำไม่ดี

ครั้งหนึ่งเป็นเวลาค่าคืนเดือนหงาย พระเจ้าอชาติศัตรูทรงเร่าร้อนพระทัยอยากเฝ้าพระพุทธเจ้า จึงตรัสถามหมอชีวกโกมารภัจจ์ ซึ่งเป็นแพทย์หลวงประจำสำนักมาแต่สมัยพระเจ้าพิมพิสาร ทั้งยังเป็นแพทย์ประจำพระองค์พระพุทธเจ้าด้วยว่า เวลานี้พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ที่ใด หมอชีวกโกมารภัจจ์ กราบทูลให้ทราบว่าพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่สวนมะม่วงหรือ “สวนกัมพูวัน” อันเป็นสวนที่ตนยกถวายให้เป็นที่พักของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก

พระเจ้าอชาติศัตรูแสดงพระราชประสงค์อยากเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า หมอชีวกโกมารภัจจ์ จึงรับอาสาพาเสด็จไปเฝ้า

เมื่อเสด็จไปถึงสวนมะม่วงซึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ พระเจ้าอชาติศัตรูทรงสะท้านหวาดหวั่นพระทัยยิ่งนัก จนแทบไม่อาจย่างพระบาทไปได้จนหมอชีวกโกมารภัจจ์รับรองแข็งขัน และช่วยพยุงพระองค์

ครั้นเสด็จเข้าไปใกล้ ได้ทอดพระเนตรเห็นเหล่าสมณะนั่งกันอยู่อย่างเป็นระเบียบ พระเจ้าอชาติศัตรูไม่ทรงรู้ได้ว่า องค์ใดคือพระพุทธเจ้า หมอชีวกโกมารภัจจ์ จึงกราบทูลแนะนำว่า องค์ที่ประทับอยู่ท่ามกลางหมู่พระสงฆ์นั้นแหละคือพระพุทธเจ้า และทรงทูลถามปัญหาธรรมเกี่ยวกับความดีของการบวช พระพุทธเจ้าทรงตอบเป็นที่พอพระทัยมาก แต่พระเจ้าอชาติศัตรูไม่ได้สำเร็จคุณธรรมอะไรในคราวนั้น มีแต่ความทรงสำนึกผิดยิ่งขึ้น

ภายหลังพระเจ้าอชาติศัตรูทูลลาเสด็จกลับไปแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระสงฆ์ทั้งปวงว่า พระเจ้าอชาติศัตรูหมดสิทธิ์ที่จะได้สำเร็จมรรคผลเพราะความผิดที่ทรงกระทำไว้

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วได้ ๓ เดือน พระสงฆ์สาวกได้ริเริ่มเพื่อประชุมสังคายนาพระธรรมวินัย อันได้แก่ประชุมรวบรวมคำสั่งสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ เพื่อให้เป็นหลักฐานมั่นคงสืบไปในภายหน้า

ที่ประชุมสงฆ์เลือกเอาภายในถ้าภูเขาเวภาระ อันอยู่ในท้องที่ของเมืองราชคฤห์เป็นสถานที่ประชุม และมีมติขอพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์จากพระเจ้าอชาตศัตรูรวมทั้งขอความคุ้มครองด้วย

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงรับพระราชภาระทั้งหมด นับตั้งแต่จัดสร้างที่ประชุม และได้ทรงประกาศปิดพรมแดนแคว้นมคธ โดยเฉพาะเมืองราชคฤห์ ให้เป็นเขตปลอดนักบวชจากลัทธิอื่นเข้ามา อนุญาตให้เข้ามาได้แต่พระสงฆ์สาวกเท่านั้น ทำให้การประชุมสังคายนาครั้งนั้น ซึ่งกินเวลาถึง ๗ เดือนได้สำเร็จลงด้วยดี

พระเจ้าอชาตศัตรูจึงเป็นพระมหากษัตริย์อีกพระองค์หนึ่ง ซึ่งแม้ทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนาในบัดนี้ปลายแห่งพระชนม์ชีพ ก็ถือได้ว่าทรงเป็นชาวพุทธตัวอย่างที่มีบทบาทอันเป็นผลดีแก่พระพุทธศาสนา

ประเด็นอภิปราย

- พระเจ้าอชาตศัตรุมีบทบาทในการสังคายนาครั้งแรกอย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

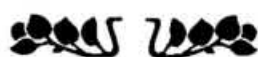
๑. นักเรียนค้นคว้าเพิ่มเติมเรื่องการสังคายนาครั้งแรกและประวัติของพระเจ้าอชาตศัตรูจากหนังสือในห้องสมุดเพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น
๒. นักเรียนสรุปพระราชกรณียกิจของพระเจ้าอชาตศัตรูที่ได้ช่วยเหลือพระพุทธศาสนา

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ การหลงเชื่อคนผิด ย่อมทำผลเสียมาให้ดังเช่นพระเจ้าอชาตศัตรูลงเชื่อพระเทวทัต

คำถาม

๑. เหตุใดพระเจ้าอชาตศัตรวจึงได้พระนามเช่นนั้น?
๒. พระราชกรณียกิจของพระเจ้าอชาตศัตรูที่มีต่อพระพุทธศาสนามีอะไรบ้าง?
๓. นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไรกับสุภาษิตที่ว่า “คบคนพาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล”

บทที่ ๓

พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคม

๓.๑ อารยวัณิ ธรรมที่เจริญไปสู่ความเป็นอารยชน ๕ ประการ

แนวคิดสำคัญ

๑. อารยชน คือ คนที่เจริญ จะต้องมึธรรมที่ปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญ หัวข้อธรรมนั้นก็ล้วนแต่ได้ประพฤติกัณอยู่แล้ว แต่จะต้องเน้นให้จริงจัง ผู้ที่ปรารถนาความเป็นอารยชนจะต้องปฏิบัติถูกต้องและต่อเนื่อง

๒. มีความมั่นใจ เป็นคนมีเหตุผล และรู้จักรับผิดชอบต่อนอง

๓. เป็นวิธีสร้างแนวทางการพึ่งตนเอง

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. รู้จักปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตัวตามหลักธรรม เพื่อให้เกิดความเจริญขึ้น แล้วก็นำไปสู่ความเจริญงอกงามเป็นอารยชน

๒. แก้ไขส่วนที่ยังมีน้อยให้มีสัดส่วนเพิ่มขึ้น

๓. ผู้ใกล้ชิดและคนอื่นจะได้นำไปประพฤติปฏิบัติตาม

อารยวัณิ

อารยวัณิ ธรรมที่เจริญไปสู่ความเป็นอารยชน มี ๕ ประการ คือ

๑. งอกงามด้วยศรัทธา ความเชื่อนับว่าเป็นสื่อสำคัญที่นำความเจริญให้เกิดขึ้น คือ เชื่อกกรรม ๑ เชื่อผลของกรรม ๑ เชื่อว่ามีกรรมเป็นของตนเอง ๑ เชื่อพระปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ๑ การยกมือไหว้พ่อแม่ ไหว้พระ เป็นการกระทำของผู้ไหว้ ผลของการไหว้นั้น ผู้ไหว้ก็ดีใจ ผู้ถูกไหว้ก็ยินดี แล้วผลดีจากการกระทำนั้นก็เป็นของผู้ไหว้เอง

ก็คือ เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ส่วนการเชื่อพระปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้น เป็นเหตุให้มีความเชื่อมั่นในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ศรัทธาชั้นสูงขึ้นไปก็คือความเชื่อในพระรัตนตรัย

๒. **งอกงามด้วยศีล** การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย คือเป็นปกติ ศีลควบคุมเฉพาะพฤติกรรมทางกายกับวาจาเท่านั้น กิริยา-วาจา มองเห็น-รับรู้ได้ง่าย ศีล เป็นเบื้องต้นของความดีงาม คนโบราณท่านฉลาดจึงวางระเบียบการทำความดีต้องรับศีล ๕ ก่อน ศีล คือวินัย ซึ่งกว้างออกไปเป็นวินัยศาสนาได้แก่ศีล วินัยของบ้านเมืองได้แก่กฎหมาย วินัยของสังคมได้แก่ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดถึงการแต่งเนื้อแต่งตัวที่ถูกกาลเทศะ ศีลหรือวินัยแต่งคนให้เป็นคนน่ารัก สังคมดีเริ่มตั้งแต่ในบ้าน ถึงดงาม มีความสามัคคี รักใคร่กัน

๓. **งอกงามด้วยสุตะ** คือ การฟัง หมายถึงการศึกษาเล่าเรียน คนที่เจริญต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ เอาใจใส่ในการสดับรับฟัง และรักการอ่านหนังสือ ปัจจุบันนี้สื่อที่ทำให้เกิดสุตะ รวดเร็ว ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ พอมีข่าวสำคัญเกิดขึ้นจะรู้ได้ทันที มีใช้เฉพาะแต่ภายในประเทศเท่านั้น ชาวทั่วโลก ก็ทราบได้ทันที การอ่าน การศึกษาดำรงเรียน การฟังครูสอนแต่ละชั่วโมงล้วนเป็นการสั่งสมสุตะการฟังทั้งนั้น คนที่มีสุตะดี เป็นคนที่มีโอกาสดี เป็นคนทันโลก ทันคน ทันเหตุการณ์

๔. **งอกงามด้วยจาคะ** คือ การเสียสละ หรือการให้ การบริจาค ย่อมเป็นสิ่งที่ทราบกันดี การแบ่งปันสิ่งของที่มีอยู่แก่ผู้อื่น เป็นการแสดงถึงน้ำใจโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แสดงความรัก ความเคารพ ความเห็นอกเห็นใจ เช่นพ่อแม่ให้ลูก ลูกให้พ่อแม่ เพื่อนช่วยเหลือเพื่อนหรือคนที่ประสบภัยพิบัติ การเสียสละต้องเป็นของที่เรามีอยู่ เสียสละตามกำลังอย่าให้เกินกำลัง ข้อที่สำคัญจะต้องตั้งใจบริจาคด้วยความเต็มใจจึงจะมีผลดี

๕. **งอกงามด้วยปัญญา** ความรอบรู้ ซึ่งมีทางเกิดปัญญา ๓ ทางด้วยกันคือ ๑ สุตมยปัญญา ความรอบรู้เกิดแต่การได้ยินได้ฟัง การอ่านหนังสือ การศึกษาเล่าเรียน ๒ จินตามยปัญญา ความรอบรู้เกิดแต่การจำได้ คิดได้ เข้าใจในเรื่องนั้น ๓ ภวานามยปัญญา ความรอบรู้เกิดแต่การทำให้มีทำให้เป็น คือการทำให้เป็น ๗ เช่น อ่านหนังสือ ขยันจดขยันเขียน ก็มีความรู้ความชำนาญ ภาวนา คำนี้มีใช้หมายถึงเฉพาะการนั่งหลับตามภาวนาเท่านั้น ผู้มีปัญญาก็คือผู้สะสมความรู้ความเข้าใจจนสามารถนำไปใช้ได้ ทำให้เป็นคนมีเหตุผล รู้จักผิด รู้จักชอบ รู้จักชั่ว รู้จักดี พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่าปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

- ให้นักเรียนอภิปรายหลักธรรมแต่ละข้อ แล้ววัดดูว่าตนมีข้อใดมากน้อยเพียงใด
- ให้นักเรียนนำเสนอข่าวจากหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ที่เห็นว่าสำคัญเป็นคุณประโยชน์

ในชั้นเรียน

- ยกตัวอย่างคนที่มีพฤติกรรมโดดเด่นให้หัวข้อธรรมแต่ละข้อ ๗ มาอภิปราย

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ สร้างศรัทธาให้เกิดในตัวเอง ซึ่งจะเป็นผลให้คนอื่นเพิ่มความเชื่อในตัวเรา
- ๐ ฝึกตนให้เป็นคนเคารพตนเอง คือมีระเบียบวินัย ตรวจสอบพิจารณาว่า วันหนึ่ง ๆ เรามีศีล ๕ มากน้อยเพียงใด
- ๐ การฟัง การบริจาค และความรอบรู้ ต้องวัดจากตัวเราเสมอ ๆ วิเคราะห์ตัวเองได้

คำถาม

๑. อารยวัฑฒิ ธรรมที่เจริญไปสู่ความเจริญ หมายความว่าอย่างไร อธิบาย
๒. คำว่า “ศรัทธาหวัเตา ผลุบเข้าผลุบออก” มีความหมายว่าอย่างไร
๓. ความรัก มีไมตรี เบื้องต้นเกิดจากการมีธรรมข้อใด ในอารยวัฑฒิ ๕ ประการนั้น

อธิบาย

๓.๒ สาราณียธรรม ๖ หลักการอยู่ร่วมกันด้วยสามัคคีธรรม

แนวคิดสำคัญ

การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคน จะต้องประกอบไปด้วยความเมตตา ความไม่เห็นแก่ตัว การมีศีลธรรม และการมีความคิดเห็นตรงกันซึ่งจะทำให้สังคมมีความสุข

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม การอยู่ร่วมกันด้วยสามัคคีธรรม
๒. เพื่อให้นักเรียนสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อตนเองและสังคมได้

สาราณียธรรม ๖ หลักการอยู่ร่วมกันด้วยสามัคคีธรรม

ในฐานะที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ก็ย่อมจะเรียกร้องความปรารถนาความต้องการจากสังคมนั้น ๆ ความปรารถนาความต้องการของแต่ละคนย่อมมีต่าง ๆ กัน ความปรารถนาที่มีอยู่ในบุคคลโดยทั่วไป ๓ ประการ คือ ความปรารถนาที่ต้องการให้มีความรู้สึกถึงกัน ความปรารถนาที่ต้องการความรักระหว่างกัน และความปรารถนาความเคารพซึ่งกันและกัน เริ่มแต่คนที่ใกล้ชิด

คือ บิดามารดากับบุตรธิดา พี่กับน้อง สามีกับภรรยา และอีกทั้งระหว่างมิตรสหายเพื่อนฝูง ผู้ปกครองกับผู้อยู่ในปกครอง จะเห็นได้จากกิริยาอาการที่จากกันไปแล้ว เมื่อกลับมาพบกัน ต่างก็แสดงความชื่นชมยินดี อันเป็นอาการที่แสดงถึงความระลึกถึงกัน มีความรักความเคารพ ต่อกันและกัน พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมเป็นเหตุก่อให้เกิดความระลึกถึงกัน กระทำซึ่งความรัก กระทำซึ่งความเคารพระหว่างกันเรียกว่า สาราณียธรรม ซึ่งมี ๖ ประการคือ

๑. **เมตตาภาวกรรม** คือการกระทำทางกายด้วยความมีเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง เว้นจากกายทุจริต ประกอบด้วยกายสุจริต ยินดีช่วยเหลืองานของหมู่คณะด้วยความเต็มใจ มีกิริยา สุภาพ อ่อนน้อม มีสัมมาคารวะ รู้จักยกย่องให้เกียรติผู้อื่น ผู้แสดงความเคารพกราบไหว้ผู้อื่นก่อน ย่อมได้รับการเคารพตอบเสมอ

๒. **เมตตาวจีกรรม** คือการกระทำทางวาจาด้วยเมตตา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง การแนะนำ ตักเตือน อบรมสั่งสอน หรือแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ด้วยความหวังดี เช่น บิดามารดา อบรมสั่งสอนบุตร ครูอาจารย์สั่งสอนศิษย์ด้วยความเมตตากรุณา รวมทั้งการพูดที่มีประโยชน์ก่อให้เกิดความสามัคคี หรือพูดด้วยความจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง เว้นจากวจีทุจริต

๓. **เมตตา मनกรรม** คือการกระทำทางใจด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง การตั้งจิตปรารถนาดีต่อกัน มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คิดพยาบาทจองเวร ไม่หลงผิด คิดแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน เหมือนดังบิดามารดา มีจิตปรารถนาดีต่อบุตรธิดา ครูอาจารย์ มีจิตปรารถนาดีต่อศิษย์ มุ่งหวังให้เขาประสบความสำเร็จก้าวหน้าในชีวิต หรือหากเขาเหล่านั้นผิดหวัง หรือล้มเหลวในชีวิตก็มีความเมตตาช่วยเหลือให้บรรเทาทุกข์

๔. **สาธารณโภคี** คือการแบ่งปันลาภที่ตนได้มาด้วยความชอบธรรม เพื่อให้เป็นประโยชน์ โดยทั่วไป ไม่เก็บไว้บริโภคแต่ผู้เดียว ให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ด้วย แสดงความไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว

๕. **ศีลสามัญญตา** คือการเป็นผู้มีศีลธรรม มีระเบียบวินัยเสมอกัน การอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีศีลธรรม มีระเบียบวินัย สังคมนั้นจึงจะมีความสุข ถ้าในสังคมแต่ละคนไม่มีระเบียบวินัย ไม่มีศีลธรรม ไม่มีความเคารพในต่อบทกฏหมายในขนบธรรมเนียมประเพณี ใครอยากจะทำอะไร ก็ทำได้ตามใจชอบจนเป็นเรื่องของกฏหมู่อยู่เหนือกฏหมาย ฉะนั้นการมีศีลเป็นกรอบการประพฤติ ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๖. **ทัญญูสามัญญตา** คือ การที่มีความเห็นตรงกัน การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน ควรจะมีทัศนคติหรือความคิดเห็นตรงกัน เคารพในเหตุผลของกันและกัน จึงจะทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสบความสำเร็จในที่สุด

ธรรมทั้ง ๖ ประการนี้ เป็นคุณค่าก่อให้เกิดความระลึกถึงกันทำให้เป็นที่รักของกันและกัน ทำให้เป็นที่เคารพซึ่งกันและกัน ย่อมเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ยึดเหนี่ยวน้ำใจกันได้เพื่อป้องกันความ

ทะเลาะวิวาทแก่งแย่งกัน เพื่อความพร้อมเพรียงร่วมมือกัน และเพื่อความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน นำมาซึ่งความสามัคคีในที่สุด

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนอภิปรายถึงการทำรายงานส่งครู ทั้งงานกลุ่มและงานเดี่ยว ว่าจำเป็นต้องใช้หลักสาราณียธรรมหรือไม่
- ให้นักเรียนอภิปรายถึงเหตุการณ์ปัจจุบัน เช่น การไม่ข้ามถนนตรงทางข้าม เป็นการไม่ปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมข้อใด

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนเขียนเล่าถึงประสบการณ์ในด้านการช่วยเหลือของนักเรียนที่มีต่อ พ่อ-แม่ ญาติพี่น้อง ครูอาจารย์ เพื่อนและงานสังคมในด้านต่าง ๆ
๒. ให้นักเรียนรวมเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมและไม่ปฏิบัติตามสาราณียธรรม ที่ปรากฏตามสื่อมวลชนนำมาเขียนรายงาน และอภิปรายในชั้นเรียน

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ นักเรียนฝึกเป็นคนมีเมตตาธรรม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจช่วยเหลือกิจการงาน เป็นคนไม่เห็นแก่ตัวยอมเป็นที่รักของคนทั่วไป
- ๐ นักเรียนฝึกเป็นคนที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและยอมรับในมติของส่วนรวม ย่อมเป็นที่เคารพ และการทำงานประสบความสำเร็จ

คำถาม

๑. หลักการอยู่ร่วมกันด้วยสามัคคีธรรม มีกี่ประการ?
๒. ให้นักเรียนเขียนแสดงความคิดเห็นต่อไปนี้
 - อยู่ให้เขารัก จากให้เขาคิดถึง
 - ผู้ให้คือผู้ได้
 - สามัคคี คือพลัง

๓.๓ ขำนาญในวิชาชีพ คือ ศิลปะ

แนวคิดสำคัญ

๑. วิชาชีพ คือ วิชาความรู้ + อาชีพ คือ การเลี้ยงชีวิตหรือความเป็นอยู่ หมายถึง ความเป็นอยู่ของชีวิตต้องพึ่งความรู้ ความรู้ที่พึ่งได้ จะต้องมียศกยภาพ กำลังความสามารถที่เกิดจากความรู้ที่ชำนาญ
๒. ความรู้ที่ชำนาญนั้นคือศิลปะ การกระทำที่มีศิลปะย่อมมีคุณค่าสูง คนมีศิลปะเรียกว่าศิลปิน
๓. การทำงานต้องรู้จักจริง ทำจริง จึงจะสำเร็จเป็นศิลปะ

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. ให้เห็นความสำคัญในการทำงานด้วยความรู้จักจริง ทำจริง ตั้งใจจริง
๒. ให้เห็นว่าอาชีพทุกอย่างเป็นศิลปะทั้งนั้น สามารถเลือกประกอบอาชีพตามความถนัด
๓. รู้จักคุณค่าของศิลปะ

ขำนาญในวิชาชีพ

ในมงคลสูตรข้อที่ ๗ ว่าด้วยพาหุสัจจะ ว่าด้วยการได้ศึกษามาก เป็นวิชาการ ในข้อที่ ๘ คือศิลปะหรือศิลปะนี้เน้นด้านการปฏิบัติ คือรู้แล้วต้องทำจึงจะสำเร็จ

ศิลปะ เป็นภาษาบาลี มีความหมายตรงกับคำว่าศิลปะที่ใช้ในภาษาไทย

พจนานุกรมพุทธศาสน์อธิบายความหมายศิลปะว่า “หมายถึงความฉลาดในทางหัตถกรรม หรือความฉลาดในการทำงานต่าง ๆ ที่สำเร็จด้วยมือ โดยแบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ ศิลปะของบรรพชิต (พระสงฆ์) และศิลปะของคฤหัสถ์ (ชาวบ้าน)

ศิลปะของบรรพชิตคือ ความสามารถทางหัตถกรรมที่พระสงฆ์ควรทำได้ เช่น การตัดเย็บจีวร การก่อสร้างซ่อมแซมเสนาสนะ กุฏิวิหาร รวมไปถึงการประดิษฐ์เครื่องใช้ตามความจำเป็นของพระสงฆ์ นอกจากนี้พระสงฆ์ยังต้องมีวาทศิลป์ในการบรรยาย การแสดงพระธรรมเทศนา และการสวดสัทธมมอีกด้วย ดังนั้นถ้านักเรียนได้ศึกษาลักษณะของสังคมไทยสมัยก่อนจะเห็น

ได้ว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีความชำนาญทางวิชาชีพและวิชาช่างหลายอย่าง กุลบุตรทั้งหลายต้องมาศึกษาเล่าเรียนจากพระสงฆ์ทั้งสิ้น

ศิลปะของคฤหัสถ์คือ ความสามารถทางหัตถกรรมที่ชาวบ้านควรทำได้ เช่น ช่างทอ ช่างสาน ช่างสลัก ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างหล่อ ช่างไม้ ช่างเขียน ช่างเหล็ก ช่างแก้ว ช่างทอง นักดนตรี นักร้อง นักรำ เป็นต้น ในบางตำราได้กล่าวถึงงานช่าง ๕ ประเภท คือ ช่างถาก ช่างทอ ช่างย้อม ช่างกลึงและช่างหนัง

จากหนังสือศิลปะสงเคราะห์* ได้ให้ความหมายของศิลปะว่า “หมายถึงงานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ซึ่งต้องใช้ความพยายามด้วยมือและด้วยความคิด”

นอกจากนี้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของศิลปะว่า “ฝีมือทางการช่าง, การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์เห็น โดยเฉพาะหมายถึง วิจิตรศิลป์”

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันคำว่าศิลปะมีความหมายกว้างออกไปถึงการแสดง การพูด นักแสดงเรียกว่าศิลปิน แปลว่าคนมีศิลปะ นักพูดก็เรียกว่าคนมีวาทีศิลป์ สิ่งของที่วิจิตรงดงาม เรียกว่างานศิลปะหรือวิจิตรศิลป์

โดยสรุปก็คือ งานหรือการทำงานที่เกิดจากความชำนาญจัดเจน เรียกว่า ศิลปะ

ผู้ที่ทำงานให้เป็นคนมีฝีมือนั้นจะต้องมีอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความพากเพียรพยายาม จิตตะ ความเอาใจใส่จดจ่อ วิมังสา ความมีปัญญารอบรู้จึงจะได้ชื่อเป็นคนมีพรสวรรค์ ทำงานสำเร็จ

ในปัจจุบัน ศิลปะเจริญก้าวหน้ามาก มีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอ เช่น เครื่องยนต์ต่าง ๆ คอมพิวเตอร์ เครื่องมือสื่อสาร อากาศยาน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้ผ่านการคิดค้นออกแบบ ของผู้มีอิทธิบาท ๔ ทั้งสิ้น สิ่งดังกล่าวได้อำนวยความสะดวกสบายให้มีความสุขแก่คนอย่างมหาศาล จึงนับว่าศิลปะเป็นมงคลคือเป็นเหตุ นำความเจริญให้เกิดขึ้น นั่นคือการทำงานทุกอย่างต้องรู้จริง ทำจริง แล้วสามารถเลี้ยงชีวิตได้ สมควรที่บุคคลผู้มีปัญญาจะสร้างสมศิลปะไว้ในตนแม้เพียงเล็กน้อย เพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองให้มีความสุขความเจริญในโลกได้ ไม่ต้องอาศัยผู้อื่น จึงจะชื่อว่าเป็นผู้เจริญในโลก ไม่เป็นคนรกรอกโลก แต่เป็นบุคคลที่โลกพึงปรารถนา

ดาวเทียมสื่อสาร ตัวอย่างของการคิดค้นอันเป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติ

ประเด็นอภิปราย

- งานศิลปะมีความสำคัญต่อชีวิตอย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนค้นคว้าเพิ่มเติมเรื่องความหมายของศิลปะจากห้องสมุด
๒. ให้นักเรียนเขียนเรียงความหรือบทความ เกี่ยวกับเรื่องศิลปะกับชีวิต ศิลปะกับศาสนา
๓. ให้นักเรียนจัดทำสมุดภาพเกี่ยวกับศิลปกรรมทางศาสนา

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ การมีศิลปะในตัวเอง การมีอิทธิบาท ๔ นำมาซึ่งความเจริญแก่ตนเองและสังคม

คำถาม

๑. ศิลปะมีความหมายและมีความสำคัญอย่างไร
๒. คำกล่าวที่ว่า ศิลปะนั้นยืนยาว แต่ชีวิตสั้นมีความหมายอย่างไร

๓.๔ มีระเบียบวินัย

แนวคิดสำคัญ

๑. พระพุทธศาสนาเน้นการฝึกฝนอบรมตนให้เป็นผู้มีวินัยในตนเอง และรักษาระเบียบวินัยของกลุ่ม
๒. ผู้ที่มีวินัยดี สามารถมีเสรีภาพ และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ได้ดี
๓. การเคารพระเบียบวินัยของกลุ่ม ช่วยให้สังคมมีสันติไม่สับสนวุ่นวาย

จุดประสงค์การเรียนรู้

- เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้วสามารถ
๑. ฝึกฝน ควบคุมตนเองให้เว้นจากการกระทำชั่วทั้งทางกาย วาจา ใจ ได้
 ๒. แสดงตัวอย่างของผู้ที่รักษาวินัยและยังคงแสดงความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างอิสระเสรี
 ๓. เปรียบเทียบเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันที่แสดงถึงความมีระเบียบวินัย และไม่มีระเบียบวินัย
 ๔. บอกผลดีของการประพฤติตนอย่างมีระเบียบวินัยและชี้แจงผลเสียของการไม่มีวินัยได้

มีระเบียบวินัยดี

มีระเบียบวินัยดีเป็นมงคลที่ ๙ ในมงคลสูตร คาถาบาลีว่า วินโย จ สุสิกฺขิตฺโต

ธรรมอันเป็นมงคลประเสริฐยิ่งที่มนุษย์จำเป็นต้องเข้าถึง และรับไว้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง คือ วินัยที่เกิดขึ้นจากการศึกษาอบรมดีแล้ว ชีวิตนับตั้งแต่เกิดจนตายต้องมีการเรียนรู้ ยอมรับ ปรับตนให้สามารถรักษาดตนให้อยู่รอด และสามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข การดำเนินชีวิตจึงต้องมีหลักเกณฑ์กำกับพฤติกรรมของตนเอง และสังคมต้องมีข้อบัญญัติที่วางไว้เป็นหลัก กำกับความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอกัน การที่บุคคลได้รับการฝึกหัดอบรมให้สามารถควบคุมรักษาระเบียบ และสำรวมระวังความประพฤติทางกาย วาจา ตลอดจนควบคุมจิตใจได้เรียกว่า มีวินัย

ผู้ควบคุมรักษาระเบียบวินัยในตนเองได้ ย่อมสามารถทำกิจวัตรประจำวันของตนสม่ำเสมอ ทำหน้าที่ของลูก หน้าที่ของญาติ หน้าที่ของนักเรียน ตามบทบาทของตนได้สมบูรณ์ โดยมีต้องมีผู้คอยดักเตือนลงโทษ เป็นคนที่ซื่อตรง ตั้งใจมั่น พากเพียร อยู่ที่ใดที่นั่นสะอาดมีระเบียบ เป็นผู้ที่ มีมรรยาทรักษากฎเกณฑ์ และมีจิตใจดี

การรักษาระเบียบวินัยของกลุ่มชน ก็เป็นวินัยทางสังคมที่ช่วยให้คนหมู่มากอยู่ร่วมกันได้ สมาชิกของสังคมต้องการกฎเกณฑ์และลดความเห็นแก่ตัวลง ซึ่งการรักษาวินัยเช่นนี้ บุคคลต้องควบคุมกายวาจาใจของตนให้ได้เช่นกัน เราต้องฝึกฝนตนเองให้กระทำตามกฎ รู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น เลิกแก่งแย่งเอาวัดเอาเปรียบ และต้องเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม

บุคคลย่อมประสบหายนะเมื่อขาดวินัย ชาติจะเจริญไม่ได้หากบุคคลในชาติขาดวินัย เพราะวินัยช่วยฝึกให้คนมีคุณภาพ วินัยทำให้สังคมเป็นปึกแผ่นและมีเอกภาพ

ระเบียบวินัยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. อคาริยวินัย คือ วินัยสำหรับคฤหัสถ์ วินัยประเภทนี้อาจเรียกว่า วินัยทางด้านการปกครอง หรือวินัยทางโลก ได้แก่กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดขึ้นมาให้คนในสังคมได้ปฏิบัติตาม เพื่อไม่ให้ล่วงละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น แต่ละสังคมก็มีแบบแผนแตกต่างกันออกไป เช่น โรงเรียนก็มีกฎระเบียบของโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้ปฏิบัติเพื่อความเรียบร้อยสวยงามเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือแม้แต่สถาบันข้าราชการก็มีแนวปฏิบัติที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งที่เป็นกฎหมาย ระเบียบ และจรรยาบรรณ

๒. อนาคาริยวินัย คือ วินัยสำหรับบรรพชิต หรือนักบวชหรือวินัยทางด้านศาสนา ได้แก่หลักข้อปฏิบัติที่แต่ละศาสนากำหนดให้ศาสนิกชนของตนเองได้ปฏิบัติตาม เพื่อจุดมุ่งหมายของศาสนาและเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของบรรดาศาสนิก เช่น ในพุทธศาสนาก็มีศีล ๕, ๘ สำหรับฆราวาส และ ศีล ๑๐, ๒๒๗ สำหรับสามเณร พระภิกษุ บัณฑิต ๑๐ ประการของคริสต์ศาสนา เป็นต้น

คนมีวินัย คือ คนที่รู้จักบังคับควบคุมตัวเอง คือบังคับ กาย วาจา ใจ ของตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผนของสังคม ผู้ใดทำผิดระเบียบวินัย ย่อมเป็นที่รังเกียจดูหมิ่น เข้าสังคมกับผู้อื่นไม่ได้ด้วยเหตุนี้ ทุกคนจึงต้องระมัดระวังตัวอยู่เสมอเพื่อไม่ให้ทำอะไรที่ผิดระเบียบหรือผิดวินัย นอกจากนี้ วินัย ยังมีส่วนทำให้คนในสังคม มีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งด้านจิตใจและความประพฤติ นำมาซึ่งความเจริญแก่สังคมสืบต่อไป

ประเด็นอภิปราย

- ตัวอย่างของการไม่รักษาวินัยในตนเอง เช่น การผัดวันประกันพรุ่ง การกินจุบกินจิบ การทิ้งเสื้อผ้าที่ใส่แล้วไม่เป็นที่เป็นทาง นักเรียนเห็นว่าพฤติกรรมเหล่านี้เป็นเรื่องปกติธรรมดาหรือ ควรปรับปรุงแก้ไข
- คนเราทำอะไรได้ตามใจคือไทยแท้ ดังนั้นจึงไม่ควรพกฎจรรยาจรทั้งขะไม่เลือกที่ แย่งกันซื้อของโดยไม่ถือลำดับก่อนหลัง แต่งเครื่องแบบอย่างไม่ถูกระเบียบ หากถูกกวาดขัน ลงโทษ ก็ถือว่าเป็นการจำกัดเสรีภาพ นักเรียนมีความเห็นอย่างไร
- จงเสนอตัวอย่าง การมีวินัยในตนเอง และการมีวินัยในสังคม และผลของการรักษาวินัย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนสำรวจตนเองในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน มีพฤติกรรมใดบ้างที่แสดงว่า ตนเองเป็นผู้มีระเบียบวินัยดี และพฤติกรรมใดที่แสดงว่า ตนเองยังไม่มีระเบียบวินัย
๒. สังเกตพฤติกรรมของเพื่อนนักเรียนร่วมชั้น ภาพรวมเกี่ยวกับระเบียบวินัยของกลุ่ม และของชั้นเรียน ว่ามีส่วนดีและส่วนที่ต้องปรับปรุงอย่างไรบ้าง

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ นักเรียนฝึกฝนตนเองให้ตื่นเช้า อารมณ์แจ่มใส ไปโรงเรียนทัน ช่วยกันทำความสะอาดห้องเรียน หากเพียรทำการบ้าน ช่วยงานพ่อแม่ หากทำได้ทุกวันย่อมเป็นผู้มีวินัยดี
- ๐ การตรงต่อเวลา พุดจาไพเราะไม่ปากเปรอะเป็นนิจ เป็นการควบคุมความประพฤติของตนเอง และช่วยให้ทำงานร่วมกับคนอื่นได้ นักเรียนควรฝึกควบคุมกิริยาวาจาของตน
- ๐ สังคมและชุมชนมีกฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผน นักเรียนควรฝึกตนให้รู้จักเคารพกฎเกณฑ์และระเบียบในสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

คำถาม

๑. มีประเทศใดบ้างที่มีชื่อเสียงเด่นชัด ว่าพลเมืองของเขามีวินัยในตนเอง และรักษาระเบียบวินัยของสังคม จะให้เหตุผลประกอบ
๒. วินัยของนักเรียนควรมีขอบเขตเพียงใด และโรงเรียนควรมีวิธีการอย่างไรที่ทำให้ นักเรียนมีวินัยดี

๓.๕ กล่าววาจาดี

แนวคิดสำคัญ

๑. การพูดเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนเป็นอย่างมาก
๒. การพูดดีตามแนวพระพุทธศาสนามีองค์ประกอบคือ คำพูดที่จริงมีประโยชน์ ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยเมตตาจิต และพูดถูกกาลเทศะ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. อธิบายความสำคัญของการพูดและบอกเหตุผลในการตัดสินใจของการพูดได้
๒. วิเคราะห์ได้ว่าการพูดเช่นใดเป็นการพูดดีและการพูดเช่นใดเป็นการพูดไม่ดี
๓. สำรวจความสามารถและลักษณะการพูดของตนเอง และตระหนักในความจำเป็นที่จะพัฒนาการพูดของตน

กล่าววาจาดี

กล่าววาจาดีหรือวาจาสุภาสิต เป็นมงคลที่ ๑๐ ในมงคลสูตร คาถาบาลีว่าสุภาสิตา จ ยา วาจา

การสื่อความหมายในชีวิตประจำวันของมนุษย์นั้น เราใช้ทักษะคือการพูดและการฟังมากที่สุด ทั้งในด้านการแสดงความรู้สึกนึกคิด การโน้มน้าชักจูงใจ การให้ข่าวสารและความบันเทิง รวมถึงการทำความเข้าใจ การรวบรวมความรู้ และการสร้างความสัมพันธ์ในหมู่ชน ถ้อยคำที่พูดออกมาจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลมาก ต่อการดำเนินชีวิตของบุคคล ต่อความราบรื่นในการอยู่ร่วมกันในสังคม และต่อความมั่นคงของชาติ

คนเรามีคำพูดและวิธีพูดมากมาย การพูดเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่เรียกว่า วาทศิลป์ บางคนมีพรสวรรค์ทางการพูด คือ พูดเก่ง และพูดดี มาตั้งแต่พูดได้ และมีคนจำนวนมากที่ฝึกหัด ฝึกฝนจนสามารถพูดได้ดี หลายคนประสบความสำเร็จในชีวิตเพราะการพูด และอีกหลายคนก็ล้มเหลวเพราะการพูดเช่นกัน

ดังนั้น การพูดจึงนับว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนเราเป็นอย่างมาก ดังคำกล่าว

ที่ว่า “ปากเป็นเอก เลขเป็นโท” ซึ่งก็หมายถึงยกความสำคัญให้กับการพูดเป็นอันดับแรกเหนือการเขียนหรือวิธีการอื่น ๆ

อย่างไรก็ดี เนื่องจากการพูดนั้นเป็นไปได้ทั้ง ๒ ทางคือ พูดดีและพูดไม่ดีจึงต้องมีหลักเกณฑ์เพื่อตัดสินว่าคำพูดใดเป็นคำพูดดี คำพูดใดเป็นคำพูดไม่ดี โดยพระพุทธศาสนาได้แบ่งเป็นเกณฑ์ไว้ดังนี้

ลักษณะคำพูดที่ดี	ลักษณะคำพูดที่ไม่ดี
๑. คำพูดที่จริง ๒. คำพูดที่เป็นประโยชน์ ๓. คำพูดที่ไพเราะอ่อนหวาน ก่อให้เกิดความสามัคคี ๔. คำพูดที่เป็นธรรม มีแก่นสาร	๑. คำพูดเท็จ โกหก หลอกลวง ๒. คำพูดส่อเสียด เสียดสี ถากถางผู้อื่น ๓. คำพูดหยาบคาย ๔. คำพูดเพ้อเจ้อ เหลวไหล ไร้สาระ

ส่วนในสุภาสิตสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสองค์ประกอบของคำพูดที่ดีไว้ว่า มีองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ

๑. เป็นคำจริง
๒. เป็นคำที่มีประโยชน์
๓. เป็นคำที่ไพเราะอ่อนหวาน
๔. เป็นคำที่กล่าวจากเมตตาจิต คือ พูดด้วยความปรารถนาดี
๕. เป็นคำที่พูดถูกกาลเทศะบุคคล คือ พูดถูกเวลา ถูกสถานที่และบุคคล

องค์ประกอบทั้ง ๕ นี้จะต้องมีการพูดทุกครั้ง คำพูดนั้นจึงจะจัดเป็นคำพูดที่ดีหรือเป็นวาจาสุภาสิตตามความหมายของมงคลข้อนี้ เพราะแม้บางครั้งเราจะพูดด้วยคำจริงมีประโยชน์ไพเราะอ่อนหวาน และพูดด้วยความปรารถนาดี แต่ไม่ถูกกาลเทศะก็อาจจะเกิดโทษแก่ผู้พูดจัดเป็นวาจาทุภาสิต (คำพูดที่ไม่ดี) ได้เช่นกัน เช่น การพูดเรื่องประชาธิปไตยให้เด็กนักเรียนชั้นประถมฟัง เป็นการพูดที่มีประโยชน์ แต่เป็นการพูดที่ไม่ถูกกับบุคคล ซึ่งบุคคลหรือผู้ฟังนั้นยังไม่มีประสบการณ์พอที่จะรับฟังได้

ในประวัติศาสตร์ไทยได้เคยมีตัวอย่างของการพูดที่ดีครบห้าประการ คือ เป็นการพูดความจริง การพูดที่มีประโยชน์ เป็นคำที่ไพเราะอ่อนหวาน เป็นคำที่กล่าวด้วยเมตตาจิต และเป็นคำที่กล่าวที่ถูกต้องกาลเทศะและบุคคลคือ ในครั้งที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา นั้น บรรดาแม่ทัพนายกองตามเสด็จไม่ทันจึงมีความผิดฐานฝ่าฝืนพระบรมราชโองการ

จึงส่งลงโทษประหารชีวิต แล้วดำรัสสั่งนำตัวไปจำคุกไว้ก่อน พอพ้นวันพระไปแล้ว จึงให้นำไปประหาร แต่ในวันแรม ๑๔ ค่ำเดือนนี้ ก่อนวันพระนั้นเอง สมเด็จพระวันรัตน์วัดป่าแก้ว มหาสังฆนายก กับพระราชาคณะรวม ๒๕ รูป เข้าเฝ้าถามข่าวถึงการเสด็จราชการสงครามตามประเพณี สมเด็จพระนเรศวรจึงตรัสเล่าเหตุการณ์สงครามให้พระราชาคณะทั้งปวงฟังโดยตลอด สมเด็จพระวันรัตน์ถวายพระพรถาม ดังในหนังสือพระราชพงศาวดารซึ่งคัดสำนวนมาดังนี้

สมเด็จพระวันรัตน์* ถวายพระพรถามว่า “สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้ามีชัยแก่ข้าศึก เหตุไฉนข้าราชการทั้งปวงจึงต้องราชทัณฑ์เล่า”

สมเด็จพระนเรศวร ตรัสตอบว่า “นายทัพนายกองเหล่านี้ มันกลัวข้าศึกมากกว่ากลัวโยม ละให้แต่โยมสองคนพี่น้องฝ่าเข้าไปในท่ามกลางข้าศึกจนได้ทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา ต่อมีชัยชนะกลับมาจึงได้เห็นหน้ามัน นี่หากว่าโยมยังไม่ถึงที่ตาย หากไม่แผ่นดินก็จะเป็นของชาวหงสาวดี เสียแล้ว เพราะเหตุนี้โยมจึงให้ลงโทษมันตามอาญาศึก”

สมเด็จพระวันรัตน์ จึงถวายพระพรว่า “อาตมาภาพพิเคราะห์ดูข้าราชการเหล่านี้จะไม่กลัวพระราชสมภารเจ้านั้นหาได้ เหตุทั้งนี้เห็นจะเผอิญเป็น เพื่อจะให้พระเกียรติยศพระราชสมภารเจ้าเป็นมหัศจรรย์ดอก เหมือนสมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้าเมื่อ (วันจะตรัสรู้พระโพธิญาณ) พระองค์เสด็จเหนือปราศตบัลลังก์ได้ควงไม้พระมหาโพธิ ฌ เพลาสาธน์ครั้งนั้น เทพยเจ้าก็มาเฝ้าพร้อมอยู่ทั้งหมื่นจักรวาล พระยาวิสวดีมารยกพลเสนามาผจญ ถ้าพระพุทธรองค์ได้เทพยเจ้าเป็นบริวารมีชัยแก่พระยามาร ก็จะได้เป็นมหัศจรรย์นักไม่ นี่เผอิญให้หมู่มรอินทร์พรหมทั้งปวงปลาศนาการหนีไปสิ้น ยิ่งแต่พระองค์เดียว อาจสามารถผจญพระยามารารัราชกับพลเสนามารให้ปราศภัยพ่ายแพ้ได้ สมเด็จพระบรมโลกนาถเจ้าจึงได้พระนามว่าพระพิชิตมารโมลีศรีสรรเพชญดาญาณ เป็นนามมหัศจรรย์ บันดาลไปทั่วอันนตโลกธาตุ เบื้องบนตราบเท่าถึงภวักพรหม เบื้องต่ำตลอดถึงอโธภาคเวจีเป็นที่สุด พิเคราะห์ดูก็เหมือนพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ครั้งนี้ ถ้าเสด็จพร้อมด้วยเสนางคินกรโยธาทวยหาญมาก และมีชัยแก่พระมหาอุปราชา ก็จะได้เป็นมหัศจรรย์แก่พระเกียรติยศให้ปรากฏไปในนานาประเทศธานีใหญ่น้อยทั้งปวงไม่ พระราชสมภารเจ้าอย่าทรงพระปริวิตกน้อยพระทัยเลย อันเหตุที่เป็นทั้งนี้เพื่อเทพยเจ้าทั้งปวงอันรักษาพระองค์จักสำแดงพระเกียรติยศดูอาตมาภาพถวายพระพรเป็นแท้”

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ได้ทรงฟังสมเด็จพระวันรัตน์ถวายวิสัชนากว้างขวาง ออกพระนามสมเด็จพระบรมอัครโมลีโลกครั้งนั้น ระลึกถึงพระคุณนามอันยิ่ง ก็ทรงพระปิติโสมนัส ตันเต็มพระกมลหฤทัยปราโมทย์ ยกพระกรประณมเหนือพระอุตตมางคศิโรตม์นมัสการ แยม

*เขียนตามต้นฉบับเดิม

พระโอรสรู้ว่า

“สาธุ สาธุ พระผู้เป็นเจ้าว่านี่ควรหนักหนา”

สมเด็จพระวันรัตน์เห็นว่าพระมหากษัตริย์คลายพระพิโรธแล้ว จึงถวายพระพรว่า “อาตมภาพพระราชาคณะทั้งปวงเห็นว่าข้าราชการซึ่งเป็นโทษเหล่านี้ก็ผิดหนักหนาอยู่แล้ว แต่ทว่า ได้ทำราชการมาแต่ครั้งสมเด็จพระบรมอัยกาธิราช และสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทั้งทำราชการ ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทของพระราชสมภารเจ้าแต่เดิมมา ดุจพุทธบริษัทของสมเด็จพระบรมครู ก็เหมือนกัน อาตมภาพทั้งปวงขอพระราชทานโทษคนเหล่านี้ไว้สักครั้งหนึ่งเถิด จะได้ทำราชการฉลอง พระเดชพระคุณสืบไป”

สมเด็จพระนเรศวร ตรัสตอบว่า “พระผู้เป็นเจ้าขอแล้วโยมก็จะถวาย แต่ทว่าจะต้องให้ไป ตีเอาเมืองตะนาวศรี เมืองทวาย แก่ตัวก่อน”

สมเด็จพระวันรัตน์ ถวายพระพรว่า “การซึ่งจะใช้ไปตีบ้านเมืองนั้น ก็สุดแต่พระราชสมภารเจ้า จะสงเคราะห์ มิใช่กิจของอาตมภาพทั้งปวงอันเป็นสมณะ”

ในแง่ของผลที่เกิดจาก การพูดดี และการพูดไม่ดีนั้น เป็นที่ประจักษ์ชัดอยู่แล้ว นักเรียน ได้เห็นตัวอย่างของคนในสังคมมากมายที่ต้องได้รับผลอันเกิดจากการพูดของเขา นักเรียนได้เห็น เหตุการณ์หลายอย่างที่น่าซาบซึ้งประทับใจ และที่น่าสยดสยองอันเกิดจากคำพูดของคนไม่กี่คน ผลของการพูดจึงเกิดขึ้นกับตัวผู้พูดเอง เกิดขึ้นกับผู้ที่ถูกพูดด้วย เกิดขึ้นกับผู้ที่ถูกพูดถึง เกิดขึ้นกับคนที่อยู่ใกล้ไกล เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้อง กับเรื่องที่พูดนั้นเลยก็ได้ ผลของการพูดอาจเกิดขึ้นทันที ที่พูด หลังจากการพูดจบลง หรืออาจเกิดขึ้นหลังจากที่พูดไปนานแล้วก็ได้อีกเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า วาจาที่กล่าวดีแล้ว เป็นมงคลอย่างยิ่ง การกล่าววาจา ดีนั้น ชวนฟัง และนำความรักใคร่ชอบใจในหมู่ชนทั้งปวง วาจาอันใดที่ไพเราะอ่อนหวาน ย่อมไม่เป็นที่รำคาญแกล้งแสดและเป็นประโยชน์ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า วาจาอันใดที่บุคคลกล่าวจริง กล่าวแท้ นั้น ชื่อว่าเป็นของไม่ตาย มีความเจริญไม่เสื่อมจากประโยชน์ของตนและประโยชน์ของผู้อื่น พระองค์ได้ ทรงเน้นว่า บัณฑิตพึงกล่าวด้วยปัญญา และรสแห่งวาจาสัตย์จริงนั้น ย่อมเป็นแก่นสารในโลก เป็นที่เจริญใจยังประโยชน์ให้สำเร็จ

อานิสงส์ของการกล่าววาจาดี มีดังนี้

๑. ก่อให้เกิดศรัทธา ความเลื่อมใส
๒. จูงใจให้เว้นชั่ว
๓. ทำให้การงานสำเร็จ
๔. เป็นแก่นสาร

๕. เป็นบ่อเกิดแห่งบุญ

การพูด เป็นการสื่อความหมายและการแสดงออกซึ่งความคิดและจิตใจของมนุษย์ คำพูดหรือวาจา ของมนุษย์นั้น มีอิทธิพลและมีความสำคัญมาก อาจก่อให้เกิดผลทางสร้างสรรค์ และทางทำลายได้ทุกเมื่อ การดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันนี้มีสิ่งเร้า หรือสิ่งยั่วยุมากมายที่ทำให้เรากล่าวคำพูดที่ไม่ดี เราจึงต้องหมั่นฝึกฝนอบรมจิตใจ และหัดใช้สติควบคุมการพูดให้สามารถพูดจริง พูดถูกกาลเทศะ พูดมีสาระ พูดแล้วเกิดประโยชน์ทางสร้างสรรค์ และพูดไพเราะอ่อนหวาน

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรแสวงหาความรู้เกี่ยวกับการกล่าววาจา หรือการพูดในโอกาสต่าง ๆ จากสื่อมวลชน เช่น ฟังการถ่ายทอดเสียงการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ฟังการสนทนาจากรายการวิทยุ ชมรายการพูดแบบต่าง ๆ จากโทรทัศน์ แล้วสังเกตวิธีการพูด เปรียบเทียบผู้พูดและการพูดลักษณะต่าง ๆ จดจำตัวอย่างที่ดีไว้

๒. นักเรียนควรฝึกฝนตนเองโดยหมั่นพูดแสดงความคิดเห็น อย่างมีหลักการและเหตุผล ทั้งในกิจกรรมในชั้นเรียน และกิจกรรมเสริมหลักสูตร

๓. เมื่อมีผู้วิจารณ์การพูดของนักเรียน นักเรียนควรรับฟังและปรับปรุงการพูดของตนเองให้ดีขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ เมื่อนักเรียนต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ เช่น มีคนพูดด้วยวาจาที่หยาบคาย พูดเท็จ หลอกลวง ประชดประชัน นักเรียนควรฝึกควบคุมอารมณ์ของตนเอง และโต้ตอบอย่างสุภาพ มีเหตุผล หากเขาเป็นคนพาล ควรตัดสินใจหลีกเลี่ยงเสียให้พ้น

๐ นักเรียนควรเข้าร่วมในชุมนุมหรือชมรมฝึกพูด เพื่อฝึกหัดการพูดแบบต่าง ๆ เช่น การอภิปราย การจูงใจ การแนะนำ ฯลฯ เพื่อสามารถใช้ถ้อยคำได้เหมาะสม

คำถาม

๑. วาจาสุภาษิตแปลว่าอะไร? มีองค์ประกอบอะไรบ้าง?

๒. คำกล่าวที่ว่า “ก่อนจะพูดเราเป็นนายคำพูด เมื่อพูดแล้วคำพูดเป็นนายเรา หมายความว่าอย่างไร

๓. คนพูดได้ คนพูดเป็น คนพูดดี ต่างกันอย่างไร

๓.๖ ทำงานไม่คั่งค้างสับสน

แนวคิดสำคัญ

๑. ผลของงานจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าบุคคลไม่ลงมือทำ ไม่ตั้งใจทำงานอย่างถูกวิธี จนเสร็จสิ้นตลอดกระบวนการ
๒. การเดินทางไกลย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าไม่มีการเดินก้าวแรก การเริ่มต้นทำงาน และทำต่อไปจนสำเร็จจึงเป็นชัยชนะของชีวิต
๓. การงานที่คั่งค้างวุ่นวายสับสนเป็นสาเหตุของความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. อธิบายโทษของการทำงานคั่งค้างสับสนและวิเคราะห์สาเหตุของสภาวะที่ไม่พึงประสงค์นั้นได้
๒. ฝึกฝนตนเองให้รู้จักวิธีทำงาน ฝึกวางแผนงานและฝึกควบคุมตนให้ลงมือทำงานจนเสร็จ
๓. แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำคุณธรรมมาเป็นหลักในการทำงานจนสำเร็จ
๔. แสดงผลงานของการร่วมมือกัน การให้กำลังใจกันในกลุ่ม เพื่อเสริมแรงให้การทำงานของกลุ่มสำเร็จด้วยดี

ทำงานไม่คั่งค้างสับสน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕ อธิบายความหมายของ “งาน” ว่าหมายถึง “สิ่งหรือเรื่องที่ทำ” และคำว่า “งานการ” หมายถึง “กิจการที่ทำ” ซึ่งหากจะขยายความให้ชัดเจนขึ้น การทำงานก็คือ การทำกิจต่าง ๆ ตามบทบาทหน้าที่ของงานและตามความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้กิจการนั้นสำเร็จตามจุดประสงค์ที่วางไว้

ปัญหาอย่างหนึ่งของการทำงาน คือ บุคคลแต่ละคนย่อมมีบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบหลายอย่างในช่วงเวลาเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ขณะนี้นักเรียนมีบทบาทและหน้าที่เป็น

ลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นพี่หรือน้อง เป็นศิษย์ที่ดีของครู เป็นหัวหน้ากลุ่มกิจกรรม เป็นเพื่อน เป็นลูกเสือ หรือยุวกาชาด เป็นกำลังสำคัญในการหารายได้มาช่วยเหลือครอบครัว ฯลฯ บางครั้งนักเรียนต้องมีความรับผิดชอบในการทำงานหลายบทบาทและหลายหน้าที่ พร้อม ๆ กัน เช่น ต้องอ่านหนังสือ ค้นคว้าและทำรายงาน ต้องทำงานประดิษฐ์ที่ลงมือทำค้างไว้ ต้องช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน ต้องไปรับจ้างหารายได้พิเศษ ต้องไปช่วยงานที่ศาลาประชาคม ฯลฯ แม้จะมีนักเรียนบางคนที่มีหน้าที่อย่างเดียว แต่ก็ยังมีงานที่ต้องอ่านบททบทวนบทเรียน มีการบ้าน มีงานที่เกี่ยวกับบทเรียนที่ครูมอบหมายงานเหล่านี้ นับวันมีแต่จะเพิ่มพูนมากขึ้น งานเก่ายังไม่เสร็จงานใหม่ก็เข้ามา ปริมาณของงานมีมากเท่าใด ความสับสนวุ่นวายใจ ก็มีมากขึ้นเท่านั้น คนที่มีงานค้างคั่งสะสมไว้อย่อมมีแต่ความวิตกกังวล ยิ่งถ้าเป็นคนที่มีความรับผิดชอบสูง ก็จะไม่สบายใจ มีความเครียดมาก บางคนถึงกับสุขภาพจิตเสื่อม บางคนแก้ปัญหาโดยการทอดทิ้ง หลีกหนีไปจากงานทั้งหมด ไม่รับผิดชอบอีกต่อไป เกิดปมด้อย และมีความทุกข์ เพราะรู้สึกว่าตนเองไม่ประสบความสำเร็จในการทำงานนั้น

อุปสรรคของการทำงาน มิได้เกิดขึ้นจากลักษณะและปริมาณของงานเท่านั้น ข้อขัดข้องและสาเหตุของความล่าช้าที่สำคัญที่สุด คือ บุคคลที่ทำงานนั้นเอง คนที่ทำงานไม่เสร็จอยู่ตลอดเวลา เป็นบุคคลที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

๑. เกียจคร้าน

ตามธรรมชาติคนเรามักจะมีบางเวลาที่เรารู้สึกเหน็ดเหนื่อย อยากพักผ่อนอยู่เฉย ๆ ไม่อยากทำอะไรทั้งสิ้น การพักผ่อนเพียงชั่วคราวย่อมมีผลดี แต่ถ้าผู้ใดก็ตามต้องการพักผ่อนอยู่เป็นนิจ มีอาการเฉื่อยชา ง่วงเหงาหาวนอนตลอดเวลาทั้ง ๆ ที่สุขภาพดี ไม่ยอมลงมือทำงานโดยอ้างว่าเบื่อ ไม่ชอบงานนั้น ทำให้ไปก็ไม่ทำอะไรดี มีเหตุผลสารพัดเพื่อนำมาอ้าง คนเช่นนี้เป็นคนเกียจคร้าน เขาจะประสบความสำเร็จได้อย่างไร ในเมื่อไม่ยอมทำงาน นับวันชีวิตจะประสบแต่ความเสื่อม เช่น สอบตก ยากจน ไร้เวลา ไม่มีใครคบค้าสมาคม

๒. การผัดวันประกันพรุ่ง

บุคคลที่ชอบผัดวันประกันพรุ่งนี้ เป็นคนที่คิดและตั้งใจว่าจะทำงาน แต่ก็เหมือนกับคนเกียจคร้าน คือยังผัดผ่อนโดยอ้างเหตุผลเข้าข้างตนเอง สรุปว่า ยังมีเวลาอีกมากที่จะทำ คนเหล่านี้จึงเลือกปฏิบัติตนตามสิ่งที่มาเร็ว ย้ายวนให้สนุกสนาน เพลิดเพลิน แทนที่จะทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย ครั้นจนเวลาก็ต้องรีบเร่งกระทำอย่างสุกเอาเผากิน หรือทำอย่างขอไปที ผลงานจึงมีความบกพร่องและบางครั้งไม่ได้มาตรฐานที่กำหนดไว้ ตัวอย่างของคนผัดวันประกันพรุ่งนั้น มีอยู่มาก หากนักเรียนได้วิเคราะห์ดูตนเองหรือเพื่อนที่ใกล้ชิด ก็จะเห็นได้ชัดว่ามีความเจริญหรือความเสื่อมประการใด

๓. การจับจด ท้อถอย

การทำงานทุกอย่างมีข้อขัดข้องและมีความยากลำบาก คนที่ทำงานไม่สำเร็จนั้น เมื่อเผชิญอุปสรรคมักเกิดความเบื่อหน่าย ท้อถอย ทิ้งงานเก่าไปเริ่มงานใหม่ ครั้นพบอุปสรรคอีก ก็ทิ้งไปครั้งแล้วครั้งเล่า ในที่สุดก็ไม่มีผลงานเป็นชิ้นเป็นอัน และไม่มีผลงานใดที่ได้สำเร็จสมบูรณ์ ผู้ใดก็ตามที่มีนิสัยเช่นนี้ต้องรีบปรับปรุงตนเองและไม่ควรรหาเหตุผลขจัดทอดผู้อื่น

๔. ขาดกระบวนการและวิธีการที่สมควร

นักเรียนคงจะเคยพบผู้ที่ขยันและตั้งใจทำงานอย่างมาก แต่ไม่ค่อยประสบความสำเร็จ หรือแม้จะทำได้สำเร็จแต่ผลงานไม่ดีเด่นเท่าที่ควร นักเรียนบางคนขยันท่องหนังสือ ทำการบ้านครบทุกครั้ง แต่ผลการสอบกลับไม่เป็นที่พอใจ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าผู้นั้นไม่ได้จัดกระบวนการทำงาน และไม่มีการทำงานที่ถูกต้องเหมาะสมนั่นเอง

๕. ไม่มีมนุษยสัมพันธ์

คนที่ทำงานเก่งคนเดียวนั้น อาจประสบความสำเร็จได้ในบางเรื่อง เช่น การเรียนหนังสือ ที่เน้นวิธีการท่องจำและตอบเนื้อหาในข้อสอบ หรือสามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายเป็นงานรายบุคคลได้ดีแต่ในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน และการร่วมกิจกรรมการเรียนหลายรูปแบบ คนเราจำเป็นต้องทำงานร่วมกันกับผู้อื่นได้ ขณะที่นักเรียนยังเล่าเรียนอยู่นี้จึงเป็นช่วงเวลาและโอกาสอันดีที่นักเรียนจะฝึกหัดปรับตัวตนเองเรียนรู้ธรรมชาติและนิสัยใจคอของเพื่อนร่วมงาน ฝึกบังคับตนเองให้มีความเสียสละ อดทนต่อการเกี่ยงงอน เอาวัดเอาเปรียบ ฝึกวิธีการประนีประนอมเมื่อเกิดการขัดแย้งกันในกลุ่มและฝึกการยอมรับนับถือซึ่งกันและกันในการทำงานร่วมกัน คุณสมบัติดังกล่าวนี้เป็นคุณสมบัติของผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ ใครก็ตามที่ขาดคุณสมบัติมักจะไม่ประสบความสำเร็จสมบูรณ์ในการทำงาน

บุคคลย่อมมีความเจริญ เมื่อสามารถทำงานได้ทันเวลา ทำงานได้เหมาะสมกับกาลเทศะ ฐานะ กำลัง และความสามารถของตน มีกระบวนการและวิธีการที่ถูกต้อง มีความเพียรทำงานให้สำเร็จผลสมบูรณ์ และไม่ทำงานที่ทุจริตอันจะนำความเสื่อมเสียมาสู่ตน

หลักการงานให้สำเร็จ

พระพุทธเจ้าตรัสหลักการงานให้สำเร็จ ๔ ประการ คือ

๑. **ฉันทะ** ความพอใจชอบใจในงานที่ทำ ก่อนจะทำหรือเรียนสิ่งใดเราต้องมีใจรักหรือชอบใจ พอใจในงานนั้นก่อน เพราะถ้ามีใจรักใจชอบแล้วก็จะสามารถทำงานนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสบความสำเร็จ

๒. **วิริยะ** ความขยันหมั่นเพียร ขวนขวาย ทำงานเพียงอาศัยใจรัก ใจชอบ ก็ยากที่จะ

ประสบความสำเร็จ จำต้องมีความพากเพียร มุมานะในอันที่จะทำงานนั้นให้สำเร็จ โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่าง ๆ

๓. **จิตตะ** ความตั้งใจ เอาใจใส่ จดจ่ออยู่กับงานนั้น นักเรียนจะเรียนหนังสือได้ดีจำแนกก็ต้องมีสมาธิจดจ่ออยู่กับการเรียน การจะทำงานให้ไม่ผิดพลาดก็ต้องมีใจจดจ่ออยู่กับงานที่ตนเองกำลังทำอยู่เช่นกัน

๔. **วิมังสา** การไตร่ตรอง ทดสอบ ตรวจสอบ ในการเรียนหนังสือหรือการทำงานทุกครั้งจะต้องคอยดูแล ตรวจสอบ ถึงความผิดพลาดหรือความบกพร่องของงานนั้นแล้วนำมาแก้ไข ปรับปรุง เพื่อให้งานบรรลุผลสำเร็จตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้

หลักการทำงานให้ประสบความสำเร็จทั้ง ๔ ประการนี้ นักเรียนและผู้ต้องการประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานและอาชีพ ฟังศึกษาและนำไปปฏิบัติเพื่อความสำเร็จอันนำมาซึ่งความสุขแก่ตัวเองและสังคมสืบต่อไป

ประเด็นอภิปราย

- ทุกคนอยากทำงานได้เสร็จสมบูรณ์กันทั้งนั้น ที่งานค้างค้าง สับสนุ่นวายอยู่มักมีสาเหตุที่บุคคลโทษผู้อื่น เหตุการณ์อื่นว่าเป็นอุปสรรค นอกจากนั้นหลายคนมีเหตุผลที่อ้างจนตนเองไม่ผิด โปรดอภิปรายและยกตัวอย่าง

- สำนวน “ดินพอกหางหมู” “จับต้นชนปลายไม่ถูก” “สิงทอแด่” มีความหมายเกี่ยวกับการทำงานไม่ถูกวิธีทั้งสิ้น จงค้นคว้าความหมายและอภิปรายเปรียบเทียบ

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. สำนวนตนเอง โดยไม่อคติ ว่ามีข้อดีและข้อบกพร่องอย่างไรบ้างในการทำงานที่นักเรียนต้องรับผิดชอบและมีหน้าที่

๒. ปวารณาให้เพื่อน วิจารณ์ และตักเตือนให้นักเรียนแก้ไขปรับปรุงตนเองในการทำงาน

๓. ค้นคว้า อ่าน เพิ่มเติม ขำครวญ เหตุการณ์ และตัวอย่างที่เกิดขึ้นในสังคมอันแสดงถึงวิธีการทำงานร่วมกันอย่างมีแผนงาน และมุ่งมั่นฟันฝ่าอุปสรรค จนประสบความสำเร็จ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ลงมือทำงานให้เสร็จตามกำหนดเวลา จนเป็นนิสัย

๐ เมื่อได้รับมอบหมายจากกลุ่มให้ทำภารกิจเฉพาะอย่าง ควรวางแผนให้ดี ร่วมมือกับกลุ่มและทำงานนั้นให้เสร็จสิ้น

๐ สำรวจงานที่รับผิดชอบในวันนี้ ทั้งที่บ้าน และที่โรงเรียน แล้วลงมือทำไม่ผัดวันประกันพรุ่ง

คำถาม

๑. งานของนักเรียนคืออะไร
๒. “ดูตำราตั้งดีหัดฝึก แต่ก็ยังสอบตกเป็นเพราะเหตุอะไร”
๓. มีวิธีใดบ้างที่แก้ไขและกำจัด “ความเกียจคร้าน” อย่างได้ผล
๔. หลักการทำงานให้ประสบความสำเร็จ มีกี่ประการ

บทที่ ๔

พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

หน้าที่ของพระสงฆ์ในการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

แนวคิดสำคัญ

๑. พระสงฆ์เป็นศาสนทายาทที่มีบทบาทสำคัญยิ่งกว่าพุทธบริษัทอื่น ๆ ในการสืบต่อพระพุทธศาสนา

๒. หน้าที่ของพระสงฆ์ขั้นแรก คือ จะต้องศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าให้มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ และจะต้องประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อจะได้เป็นแบบฉบับที่ดีของพุทธศาสนิกชนต่อไป

๓. หน้าที่ของพระสงฆ์ขั้นต่อไปหลังจากที่ได้ศึกษาหลักศาสนาของพระพุทธเจ้าเข้าใจแจ่มแจ้งแล้ว จะต้องนำหลักคำสอนเหล่านี้ไปเผยแผ่ให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้เข้าใจ และสามารถปฏิบัติตนให้สมกับเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีได้

๔. คฤหัสถ์ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนผู้ต้องให้การอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์เพื่อท่านจะได้ทำหน้าที่สืบต่ออายุพระพุทธศาสนาสืบไป ควรจะปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์อย่างไรจึงจะได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. มีความรู้ ความเข้าใจว่าพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

๒. มีความเข้าใจอย่างถูกต้องถึงหน้าที่ที่สำคัญของพระสงฆ์ในการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อธำรงรักษาพระพุทธศาสนาด้วยการศึกษาเล่าเรียน การปฏิบัติธรรม และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายเข้าสู่จิตใจของประชาชน

๓. มีความเข้าใจในหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นคฤหัสถ์ว่าจะต้องปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์อย่างไรเพื่อให้พระสงฆ์จะสามารถศึกษาและปฏิบัติตนได้เต็มที่ เพื่อที่ท่านจะได้ นำหลักศาสนาของพระพุทธเจ้ามาเทศนาสั่งสอนประชาชนให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีได้

หน้าที่ของพระสงฆ์ในการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่ พระพุทธศาสนา และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

พระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงนั้นขึ้นอยู่กับพุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา แต่ในปัจจุบันภิกษุณีได้สูญสิ้นแล้ว ดังนั้นผู้ที่จะมีบทบาทในการดำรงรักษาพระพุทธศาสนาจึงขึ้นอยู่กับภิกษุสามเณร และอุบาสก อุบาสิกา ทั้งนี้เพราะสามเณรก็ได้มีบทบาทสำคัญในการสืบต่อพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน เนื่องจากสามเณรได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัยตั้งแต่อายุน้อยกว่าจะได้อุปสมบทเป็นภิกษุ สามเณรบางรูปสามารถสอบนักธรรมและบาลีได้จนเป็นเปรียญธรรมถึง ๙ ประโยค อันเป็นชั้นสูงสุดแห่งการศึกษาพระปริยัติธรรมในประเทศไทย เมื่อสามเณรเหล่านี้ได้อุปสมบทเป็นภิกษุแล้วจึงได้มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มากกว่าผู้ที่อุปสมบทเป็นภิกษุโดยมิได้บรรพชาเป็นสามเณรเพื่อศึกษาธรรมวินัยมาก่อน ดังจะเห็นได้ว่าพระเถรานุเถระนับตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราชลงมาล้วนเคยบรรพชาเป็นสามเณรและศึกษาพระปริยัติธรรมจนได้เป็นเปรียญหลายประโยคมาแล้วแทบทั้งสิ้น

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นนับว่ามีมากกว่าคำสอนในศาสนาใด ๆ ในโลก ทั้งนี้เพราะพระพุทธเจ้าเป็นศาสดาพระองค์เดียวเท่านั้นที่ทรงประกาศศาสนาได้นานที่สุดถึง ๔๕ ปี การที่จะศึกษาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาให้หมดสิ้นและเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งนั้นต้องใช้เวลานาน

โดยการทุ่มเทชีวิตจิตใจอย่างจริงจัง การศึกษาจึงจะประสบผลสัมฤทธิ์ ดังนั้น การที่พระภิกษุสามเณร ซึ่งเป็นศาสนทายาทโดยตรงจะศึกษาพระพุทธศาสนาให้ได้ผลอย่างจริงจังนั้น จำเป็นจะต้องตัดภาระและความกังวลใจให้หมดไป เช่น ความกังวลใจในการที่จะแสวงหาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค สิ่งเหล่านี้พุทธศาสนิกชนที่เป็นคฤหัสถ์จึงจำเป็นต้องให้การอุปถัมภ์บำรุง เช่น ด้วยการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า หรือทำบุญอื่น ๆ ในโอกาสอันควร

จุดมุ่งหมายทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลส ด้วยการเจริญกรรมฐาน อันเป็นกรรมวิธีในการฝึกฝนจิตให้มีสติมีสมาธิ โดยเฉพาะการบำเพ็ญ วิปัสสนา เป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น เพียงการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างเดียว หานำไปสู่ความหลุดพ้นได้ไม่ แต่การปฏิบัติอย่างเดียวโดยไม่ศึกษาพระปริยัติธรรม อาจจะปฏิบัติผิดก็ได้หรือแม้จะปฏิบัติได้สำเร็จแล้ว บางทีก็ไม่สามารถสอนให้ผู้อื่นเกิดความเห็นแจ้งในสัจธรรมและสิ่งซึ่งความหลุดพ้นได้

การที่ภิกษุได้ศึกษาพระปริยัติธรรมและปฏิบัติกรรมฐานจนสามารถฝึกฝนอบรมจิตใจให้มั่นคงแน่วแน่ได้แล้ว ย่อมเป็นภิกษุที่มีคุณภาพและคุณธรรมพอจะไปเทศนาสั่งสอนอบรมประชาชนให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงได้

อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาหาใช่จะดำรงมั่นอยู่ได้เพราะภิกษุรูปใดรูปหนึ่งโดยเฉพาะเลย แม้ภิกษุรูปนั้นจะมีความรู้ความสามารถสูงเพียงใดก็หาสามารถนำพระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นอยู่ได้ไม่ พระพุทธศาสนาจะดำรงมั่นคงตลอดไปได้นั้นต้องอาศัยพระสงฆ์ในส่วนรวม พระพุทธเจ้าหาได้ทรงมุ่งจะฝากฝังพระศาสนาไว้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไม่ หากทรงฝากไว้แก่พระสงฆ์โดยส่วนรวม คือบรรดาภิกษุทั้งหลายจะต้องร่วมมือร่วมใจกันจัดการศึกษาอบรมให้ภิกษุสามเณรทั้งปวงมีความรู้ความสามารถและมีความเสียสละในอันที่จะช่วยกันอบรมสั่งสอนประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป อย่างเช่นคณะสงฆ์ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน ได้จัดให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งที่เป็นหลักสูตรนิกกรรมและหลักสูตรบาลี ปีหนึ่ง ๆ มีพระภิกษุสามเณรเข้าสอบพระปริยัติธรรมตั้งแต่ชั้นกรรมตรีถึงชั้นกรรมเอก และบาลี ตั้งแต่ประโยค ๑ ถึง ประโยค ๙ นับเป็นจำนวนหมื่นรูป พระภิกษุสามเณรเหล่านี้แหละที่จะเป็นกำลังสำคัญของพระศาสนาต่อไป การที่พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายแทรกซึมอยู่ในจิตใจของประชาชนและในขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีตลอดจนวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาติก็นับว่าเป็นความสำเร็จของบรรพบุรุษของเรา ทั้งที่เป็นพระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่ได้ร่วมมือร่วมใจกันทำงานเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นเอง

พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายให้ประชาชนทำนุบำรุงภิกษุทั้งหลายและมีความสัมพันธ์กับภิกษุทั้งหลายในฐานะที่เป็นสงฆ์ หรือเป็นตัวแทนของสงฆ์ มิใช่ในฐานะบุคคล แม้ว่าภิกษุรูปใดรูปหนึ่งหรือหลายรูปจะมีความสามารถเก่งกล้าสามารถหรือบรรลุนิเวศ ความสัมพันธ์ของท่านกับประชาชนก็ควรจะต้องแสดงออกทางสงฆ์หรือผ่านสงฆ์ ให้สงฆ์มีส่วนร่วมในความสำเร็จ

ของท่านด้วย เช่น ความสำเร็จในการประกาศพระศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุ (พระธรรมโกศาจารย์) หรือท่านปัญญานันทะภิกขุ (พระเทพวิสุทธิเมธี) นั้น ก็ถือว่าเป็นความสำเร็จของคณะสงฆ์ผลที่มีมาถึงท่านเหล่านั้นก็จะมาถึงสงฆ์โดยส่วนรวมด้วย คือ สงฆ์ก็มีส่วนได้รับผลนั้นด้วย แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าความดีงามความสำเร็จของภิกษุรูปนั้น แสดงออกในฐานะบุคคลผู้มีชื่อเสียงเฉพาะตน ภิกษุรูปนั้นก็จะเจริญรุ่งเรืองขึ้น แต่เป็นความเจริญรุ่งเรืองส่วนตัวของภิกษุรูปนั้นเอง ความเจริญรุ่งเรืองเช่นนี้จะกลายเป็นตัวบั่นทอนให้สงฆ์อ่อนแอลง เพราะประชาชนจะหันไปให้ความอุปถัมภ์บำรุงเฉพาะภิกษุรูปนั้น คณะสงฆ์จะด้อยความสำคัญลง ภิกษุส่วนใหญ่จะไม่ได้รับการเอาใจใส่ทำนุบำรุง ขาดผลที่จะพึงมีพึงได้ คณะสงฆ์ในส่วนรวมก็จะอ่อนแอลง ความเสื่อมลงของคณะสงฆ์นั้นแหละคือความเสื่อมโทรมของพระศาสนา

ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นคนของประชาชน เพราะเป็นคณะบุคคลที่ประชาชนได้ให้ความอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย ๔ คือ จีวร อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เพราะฉะนั้น พระสงฆ์จะต้องระลึกถึงคุณของประชาชนที่ได้อุปถัมภ์บำรุงตนมา จึงควรปฏิบัติตนให้เป็น “คนของประชาชน” อย่างแท้จริง มิใช่เป็นคนของบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ แล้วมีหน้าที่ที่จะต้องตอบแทนชาวบ้านซึ่งเป็น “บุพการี” ของตน ด้วยการศึกษเล่าเรียนให้มีความรู้แตกฉานในพระธรรมวินัยและประเพณีปฏิบัติตนให้เป็นภิกษุผู้เคร่งครัดในพระธรรมวินัยแล้วนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปเผยแผ่ให้แพร่หลายในหมู่ประชาชน

ภิกษุที่ทำหน้าที่เป็นผู้แสดงธรรมนั้น ถ้าแสดงธรรมแบบขึ้นธรรมาสน์เรานิยมเรียกว่า “พระธรรมกถึก” คือ “พระผู้กล่าวธรรม, พระที่แสดงธรรม” ถ้าเป็นแบบปาฐกถาธรรม นิยมเรียกว่า “องค์ปาฐก” ไม่ว่าจะเป็นพระธรรมกถึก หรือนักเทศก์ องค์ปาฐก หรือผู้บรรยายธรรม ฯลฯ ก็ตาม จะต้องมียุทธสมบัติที่สำคัญ ที่เรียกว่า “องค์แห่งธรรมกถึก” ๕ ประการ จึงจะชื่อว่า เป็น “พระธรรมกถึก” หรือ “นักเทศน์” หรือ “ผู้แสดงธรรม” ที่ดี คือ :

๑. แสดงธรรมไปตามลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ เช่น ในการแสดงอริยสัจ ๔ ก็ต้องอธิบายเรื่องทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ การดับทุกข์ และวิธีดับทุกข์ ไม่แสดงสลับให้สับสนกัน

๒. อ้างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล มิได้บังคับให้เชื่ออย่างงมงาย เช่นจะอธิบายเรื่อง ทาน ก็ต้องชี้แจงว่า การให้ทาน คือ การเสียสละนั้น เป็นการลดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ทั้งยังเป็นการลดช่องว่างในสังคมระหว่างคนมั่งมีกับคนยากจน และเป็นการสงเคราะห์อนุเคราะห์หนักบวชผู้ทรงศีล ผู้ให้ทานจะต้องมีจิตเลื่อมใสทั้งก่อนให้ ขณะที่กำลังให้ และหลังจากที่ให้แล้ว ผลของทานจะมากขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยหลายอย่าง เช่น ของที่ตนให้ทานนั้นเป็นของที่ได้มาอย่างบริสุทธิ์ การให้ทานก็ให้ด้วยศรัทธา ความเลื่อมใส ความเต็มอกเต็มใจ และผู้รับทานซึ่งเป็นเสมือนเนื้อหานั้น ถ้าเป็นคนดีมีคุณธรรมมีศีลธรรม ก็จะได้ผลมาก ถ้าเป็นคนไร้คุณธรรม ก็จะมีผลน้อยลง พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนว่า จะต้องพิจารณา

ให้รอบคอบเสียก่อนจึงให้ทาน คือ ให้อภัย

๓. ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง คือ ตั้งใจ หรือตั้งความปรารถนาดี ให้ผู้ฟังได้รู้จริงเห็นจริงในความจริงที่ควรรู้ควรเห็น ให้มีอุตสาหะในอันที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติตามสมควร

๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ คือ ต้องแสดงธรรมด้วยเมตตาและกรุณาปรารถนา จะให้ผู้ฟังเข้าใจและนำธรรมะนั้นไปแก้ปัญหาชีวิตและสังคมได้จริง ๆ โดยไม่หวังในเรื่องลาภสักการะที่เรียกว่า “เครื่องกันต์” ไม่แสดงธรรมด้วยโลกเจตนา ต้องถือว่าเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องสนองคุณของประชาชนที่ได้อุปถัมภ์บำรุงตนด้วยจีวรและอาหารบิณฑบาต เป็นต้น

๕. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือ ไม่แสดงธรรมโดยยกตนข่มผู้อื่น ทั้งที่มาฟังและมีได้มาฟัง และจะต้องไม่แสดงธรรมเสียชื่อเสียงผู้อื่น ไม่ว่าเขาจะมาฟังอยู่ในที่นั้นหรือไม่ก็ตาม

ถ้าพระสงฆ์เพียง ๑ ใน ๓ ของพระสงฆ์ทั้งหมดในประเทศไทยซึ่งมีประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ รูป มีความรู้ความสามารถเพียงพอไปด้วยศีลาจารวัตรที่น่าเลื่อมใสแล้ว ออกเทศนาสั่งสอนประชาชนโดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก เจริญรอยตามพระยุคลบาทพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นพระศาสดาของพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธศาสนาที่ถูกต้องก็จะแทรกซึมอยู่ทั่วไปในวงสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย ควรจะเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้เข้าไปอบรมสั่งสอนวิชาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาให้แก่แก่นักเรียนและนิสิตนักศึกษาด้วยก็จะเป็นการดี แต่พระสงฆ์เหล่านั้นจะต้องมีความรู้ในธรรมอย่างลึกซึ้งและรู้จักใช้จิตวิทยาในการสอนให้เหมาะกับพื้นฐานความรู้ ภูมิหลัง และวัยของเด็กด้วยจึงจะได้ผล

งานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่นับว่าประสบผลสำเร็จเป็นอย่างสูงนั้นก็คือการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศาติยขึ้นตามวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ ซึ่งมีอยู่หลายร้อยโรงแล้ว โรงเรียนพุทธศาสนาวินาศาติยเป็นความริเริ่มของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร ที่ได้จัดส่งพระที่มีความรู้ความสามารถไปสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และธนบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘-๒๕๐๐ เห็นว่าประสบผลสำเร็จที่น่าพึงพอใจยิ่ง จึงได้จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศาติยขึ้นที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ วัดมหาธาตุเป็นแห่งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ และได้พัฒนาเรื่อยมาตามลำดับเวลานี้มีโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศาติยทั่วประเทศกว่า ๖๐๐ โรง มีนักเรียนเข้ามาศึกษาในโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศาติยปีละกว่า ๖๐,๐๐๐ คน มีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศาติยกว่า ๖,๐๐๐ รูป นอกจากนั้นในภาคฤดูร้อนคณะสงฆ์ยังได้ส่งพระออกประกาศพระศาสนาในภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศราชอาณาจักร โดยแบ่งงานออกเป็น ๔ สาย แต่ละสายมีพระเถระผู้ใหญ่เป็นผู้อำนวยการ และส่งพระธรรมจาริกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่ชาวเขาอีกส่วนหนึ่งด้วยการที่พระสงฆ์จะทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนาได้ผลมากน้อยเพียงใดนั้น ส่วนหนึ่งต้อง

ได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากรัฐบาลและประชาชนทั้งหลายด้วย เช่น ในการอำนวยความสะดวกด้านยานพาหนะและวัตถุสิ่งของต่าง ๆ เพราะการที่พระสงฆ์ต้องเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วประเทศนั้น ถ้ามียานพาหนะก็จะทำให้การเดินทางสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น ทำให้สามารถประกาศพระศาสนาได้กว้างขวางยิ่งขึ้น ปรากฏว่ามีกุลบุตรที่มีศรัทธาเลื่อมใสขอบรรพชาอุปสมบทในภาคฤดูร้อนเป็นจำนวนมากทุกปี ซึ่งเรื่องในลักษณะนี้พระสงฆ์จะต้องจัดหาไตรจีวรและบริวารอื่น ๆ ไปให้ ซึ่งบางครั้งก็มีความขัดข้องอยู่บ้าง แม้จะมีพระสงฆ์ บริษัทห้างร้าน และประชาชนให้ความอุปถัมภ์บ้าง แต่ก็ยังไม่เพียงพอแก่ความต้องการ ควรที่รัฐบาลโดยเฉพาะกรมการศาสนาจะได้จัดงบประมาณให้เพื่อการนี้โดยเฉพาะอย่างเพียงพอ เพื่อคณะสงฆ์จะได้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและมีความคล่องตัวยิ่งขึ้น ส่วนเด็กชาวเขานั้น ก็ปรากฏว่า ปีหนึ่ง ๆ ได้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทเป็นจำนวนมากเช่นกัน ทำให้ชาวเขาหันมานับถือพระพุทธศาสนามากขึ้น และกลายเป็นคนไทยมากขึ้นทุกทีจน “ชาวเขา” จะกลายเป็น “ชาวเรา” ไปหมดแล้ว

งานที่คณะสงฆ์ควรจะเน้นหนักในปัจจุบันนี้ก็คือ การส่งเสริมการศึกษาและการปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสามเณรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าไปยังโรงเรียน และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ให้มากที่สุด รัฐบาลควรจัดหางบประมาณเพื่อการศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เพียงพอ คณะสงฆ์และรัฐบาลควรจะร่วมมือกันพัฒนาจิตใจของเยาวชนและคนในชาติให้ตระหนักถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาและนำหลักธรรมเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้ได้ผล เพื่อเป็นการลดปัญหาสังคมให้น้อยลงและหมดสิ้นไปในที่สุด ไม่ใช่เกี่ยงกันหรือกีดกันการปฏิบัติงานของพระสงฆ์ ถ้า “วัด” กับ “บ้าน” ไม่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันแล้วในที่สุดก็จะประสบความล้มเหลวด้วยกันทั้งสองฝ่าย สมดังบทร้อยกรองที่นักปราชญ์ท่านได้เรียบเรียงไว้ ดังนี้

“วัดจะดี	มีหลักฐาน	เพราะบ้านช่วย
บ้านจะสวย	เพราะมีวัด	คัณนีสัย
บ้านกับวัด	ผลัดกันช่วย	ยิ่งอวยชัย
ถ้าขัดกัน	ก็บรณชัย	ทั้งสองทาง”

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัด ตามบทกลอนที่ว่า

วัดจะดี	มีหลักฐาน	เพราะบ้านช่วย
บ้านจะสวย	เพราะมีวัด	คัณนีสัย
บ้านกับวัด	ผลัดกันช่วย	ยิ่งอวยชัย
ถ้าขัดกัน	ก็บรณชัย	ทั้งสองทาง

- ในฐานะที่นักเรียนเป็นประชาชน นักเรียนจะเกื้อหนุนพระสงฆ์ในด้านใดได้บ้าง

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

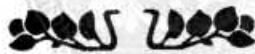
๑. ให้นักเรียนช่วยกันหาข่าวจากหนังสือพิมพ์ หรือนิตยสารต่าง ๆ เกี่ยวกับกิจกรรมของพระสงฆ์ และกิจกรรมของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา นำมาอภิปรายร่วมกัน เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ต่อประชาชน และบทบาทของประชาชนต่อพระสงฆ์
๒. ให้นักเรียนหาคำร้อยกรอง ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัด โดยบันทึกไว้ในสมุด หรือป้ายนิเทศก์

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ นักเรียนวิเคราะห์ถึงบทบาทหน้าที่และกิจกรรมของพระสงฆ์ที่มีต่อประชาชน ตามที่นักเรียนได้พบเห็น และหาทางสนับสนุนในกิจกรรมของท่านตามความเหมาะสม

คำถาม

๑. จงอธิบายถึงบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อประชาชน
๒. พระธรรมกถึก แปลว่าอะไร? องค์แห่งธรรมกถึก ประกอบด้วยอะไรบ้าง จงอธิบาย

บทที่ ๕

ภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

๕.๑ ภาษาบาลี

แนวคิดสำคัญ

การฝึกอ่านภาษาบาลีบ่อย ๆ จะทำให้เกิดความชำนาญในการอ่าน สามารถอ่านได้อย่างถูกต้องและคล่องแคล่ว

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว สามารถอ่านภาษาบาลีที่กำหนดให้อย่างถูกต้อง

ภาษาบาลี

นักเรียนได้ศึกษาหลักการอ่านภาษาบาลีในภาคเรียนก่อนมาแล้ว จะเห็นว่าภาษาบาลีมีหลักการอ่านที่ไม่ยากจนเกินไป ที่นักเรียนอ่านยังไม่สะดวก เนื่องจากนักเรียนไม่ได้ฝึกทักษะการอ่านบ่อย ๆ ในภาคเรียนนี้จึงกำหนดให้นักเรียนอ่านภาษาบาลีเพื่อให้เกิดความชำนาญ ดังนี้

๑. คีล ๕

- ปาณาติปาตา เวรมณีสิกขาปทํ สมายิยามิ
- อทินนาทานา เวรมณีสิกขาปทํ สมายิยามิ
- กาเมสุมิฉุจจาจารา เวรมณีสิกขาปทํ สมายิยามิ
- มุสาวาทา เวรมณีสิกขาปทํ สมายิยามิ
- สุราเมรยมชฺชชุปมาทฏฺฐานา เวรมณีสิกขาปทํ สมายิยามิ

๒. คีล ๘

- ปาณาติปาตา เวรมณีสิกขาปทํ สมายิยามิ
- อทินนาทานา เวรมณีสิกขาปทํ สมายิยามิ

- อพฺรหฺมจริยา เวมณีสิกฺขาปทํ สมาทียามิ
- มุสสาวทา เวมณีสิกฺขาปทํ สมาทียามิ
- สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานา เวมณีสิกฺขาปทํ สมาทียามิ
- วิกาลโภชนา เวมณีสิกฺขาปทํ สมาทียามิ
- นจฺเจตฺตวาทิตฺตวิสุทฺทสฺสณฺมาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสณฺญานา เวมณีสิกฺขาปทํ สมาทียามิ
- อฺจุจาสยณมฺหาสยนา เวมณีสิกฺขาปทํ สมาทียามิ

๓. คีล ๑๐

- ปาณาติปาตา เวมณี
 - อทินฺนาทนา เวมณี
 - อพฺรหฺมจริยา เวมณี
 - มุสสาวทา เวมณี
 - สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานา เวมณี
 - วิกาลโภชนา เวมณี
 - นจฺเจตฺตวาทิตฺตวิสุทฺทสฺสณา เวมณี
 - มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสณฺญานา เวมณี
 - อฺจุจาสยณมฺหาสยนา เวมณี
 - ชาตฺรุปรชตปฏิกฺคหฺณา เวมณี
- (คำสรุปสมาทานศีล ๑๐) อิมานิ ทส สิกฺขาปทานิ สมาทียามิ

ประเด็นอภิปราย

- ภาษาบาลีมีหลักการอ่านง่ายกว่าภาษาไทย นักเรียนเห็นด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด
- จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนควรศึกษาเพิ่มเติมว่าศีล ๕ ศีล ๘ และศีล ๑๐ แต่ละข้อมีความหมายว่าอย่างไร แตกต่างและเหมือนกันอย่างไร ตลอดจนศีลทั้ง ๓ ประเภทนั้นผู้ที่รักษาส่วนใหญ่คือใครบ้าง เพื่อประกอบ การศึกษาให้แตกฉานยิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ภาษาบาลีที่กำหนดให้อ่านในชั้นนี้เป็นหัวข้อที่นักเรียนจะพบบ่อยที่สุดในศาสนพิธีทุกอย่างของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะศีล ๕ ดังนั้น นักเรียนควรจำศีลทั้ง ๕ ข้อพร้อมทั้งความหมายให้ได้เพื่อที่จะรักษาได้อย่างถูกต้องต่อไป

คำถาม

ให้นักเรียนเขียนศีล ๑๐ เป็นภาษาบาลีสะกตแบบไทย

ตัวอย่าง - สิฆาปะทํ = สิฆาปะทัง
- สมาทียามิ = สะมาทียามิ

๕.๒ การถ่ายทอดพระไตรปิฎกจนถึงจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร

แนวคิดสำคัญ

๑. แนวคิดการจัดหมวดหมู่คำสอนของพระพุทธเจ้าได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล
๒. พระไตรปิฎกได้ถูกถ่ายทอดด้วยวิธีท่องจำด้วยปากเปล่าตั้งแต่พุทธกาลจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๔
๓. การสังคายนาเป็นเหตุให้เกิดพระไตรปิฎก และมีการนับจำนวนครั้งที่แตกต่างกัน

จุดประสงค์การเรียนรู้

- เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว
๑. มีความรู้ความเข้าใจในความเป็นมาและลักษณะการถ่ายทอดพระไตรปิฎกสามารถลำดับวิวัฒนาการของพระไตรปิฎกได้อย่างถูกต้อง
 ๒. มีความสนใจในการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง

การถ่ายทอดพระไตรปิฎกจนถึงจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร

เนื่องจากพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญของพระพุทธศาสนา เพราะเป็นหลักคำสอนแม่แบบในการพิจารณาการตีความ อธิบายความธรรมที่มีอยู่ในปัจจุบัน ข้อความหรือคำสอนใดที่มี

ความขัดแย้งกับข้อความในพระไตรปิฎกย่อมถือว่าใช้ไม่ได้ ดังนั้นการศึกษาพระไตรปิฎกให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ควรศึกษาให้ทราบถึงความเป็นมาและวิวัฒนาการของพระไตรปิฎกด้วย ดังนี้

คำว่า **พระไตรปิฎก** ในสมัยพุทธกาลยังไม่มีใช้ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมดใช้ชื่อว่า ธรรมวินัยบ้าง พรหมจรรย์บ้าง พระธรรมบ้าง โดยในสมัยพุทธกาลนั้นการสืบทอดคำสั่งสอนทั้งหมดจะเป็นไปในลักษณะการท่องจำ การบอกด้วยปากเปล่า กล่าวคือ เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงธรรมแก่ผู้ใดคนหนึ่ง พวกภิกษุที่อยู่ ณ ที่นั้นก็จะจดจำและถ่ายทอดกันต่อ ๆ ไปด้วยปากเปล่ามิได้จารึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ความคลาดเคลื่อนในขณะนั้นย่อมเกิดขึ้นได้ยาก เพราะภิกษุที่ทำหน้าที่สอนในพุทธกาลนั้นล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น ซึ่งนอกจากท่านจะเป็นผู้หมดกิเลสแล้วยังถือว่าเป็นผู้รู้ธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงออกอย่างชัดแจ้งจึงบรรลุธรรมได้ อีกประการหนึ่งในขณะนั้น พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ เมื่อใครมีความสงสัยในธรรมข้อใดหมวดใดก็ย่อมจะไปทูลถามพระพุทธเจ้าได้โดยตรง อย่างไรก็ดีในพรรษาแรก ๆ ของการตรัสรู้ คำสอนที่พระองค์แสดงนั้นอาจจะจัดกระจายไปบ้าง เพราะยังไม่มีผู้รวบรวมไว้ การสอนเรื่องใด แก่ใครยังคงอยู่ที่พระพุทธเจ้าแต่เพียงผู้เดียว

ต่อมา เมื่อพระอานนท์เข้ามารับหน้าที่เป็นผู้อุปัฏฐาก คำสอนในที่ต่าง ๆ ก็ถูกรวบรวมโดยพระอานนท์ เพราะพระอานนท์ได้ทูลขอพระพุทธเจ้าไว้ก่อนที่ท่านจะเข้ารับหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐากประการหนึ่งว่า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ใคร เมื่อไร อย่างไร พระองค์จะต้องกลับมาบอกแก่พระอานนท์ทั้งหมด พระอานนท์จึงเป็นผู้รู้เรื่องราวทั้งหมดได้ดีที่สุดและเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พระมหากัสสปะเลือกท่านเข้าเป็นผู้หนึ่งในคณะผู้ทำการสังคายนาครั้งที่ ๑ แต่ก็ยังไม่นับว่าพระธรรมวินัยได้จัดเป็นหมวดหมู่แล้ว เพราะในขณะนั้นพระอานนท์ทำหน้าที่เป็นผู้รับการบอกเล่าจากพระพุทธเจ้าเท่านั้น

ในสมัยพุทธกาลนั้น แม้พระพุทธศาสนาจะแพร่หลายอยู่ในขณะนั้นแต่ก็ยังมิมีศาสนาหรือลัทธิอื่น ๆ แพร่หลายอยู่ด้วย เช่น ศาสนาพราหมณ์ซึ่งมีมาก่อนพระพุทธศาสนา อาจารย์เจ้าลัทธิทั้ง ๖ มี ปุณณกัสสปะ เป็นต้น ปรากฏว่า นิครนถนาฏบุตรซึ่งเป็นอาจารย์เจ้าลัทธิที่สำคัญผู้หนึ่งได้สิ้นชีพลง เหล่าสาวกก็เกิดการแตกแยกกันในด้านความคิดเห็นในหลักคำสอนและหลักปฏิบัติ เพราะขาดอาจารย์เจ้าลัทธิเป็นผู้ตัดสินชี้ขาด พระจุนทะซึ่งเป็นน้องชายของพระสารีบุตรได้เห็นเหตุการณ์นั้นและเกรงว่าความแตกแยกนั้นจะเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนาเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานจึงเข้าไปกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระองค์จึงทรงแนะนำให้พระจุนทะทำสังคายนาคือรวบรวมและจัดหมวดหมู่พระธรรมเทศนาที่พระองค์ตรัสในสถานที่และโอกาสต่าง ๆ ให้เป็นระเบียบจึงนับว่า คำมูลแห่งการจัดหมวดหมู่คำสอนได้เริ่มมีขึ้นมาตั้งแต่นั้น

นอกจากนี้ พระสารีบุตรก็เป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญในการเสนอแนวคิดในการจัดหมวดหมู่ธรรม โดยท่านได้แสดงธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้วให้เป็นหมวดหมู่ เช่น หมวดธรรมที่มี ๒ ข้อ

๓ ข้อ ๔ ข้อ เป็นต้น และพระพุทธเจ้าก็ทรงรับรองแนวคิดนี้เช่นกัน

อย่างไรก็ดี กระบวนการถ่ายทอดคำสอนทั้งหมดในพุทธกาลก็ยังคงใช้วิธีถ่ายทอดและท่องจำด้วยปากเปล่ามาโดยตลอด โดยมีพระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกผู้เป็นพระอรหันต์เป็นหลักในการถ่ายทอด

ต่อมา เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานลงจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงในพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับลัทธิอื่น ๆ ตามที่พระจุนทะคาดไว้ กล่าวคือ หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๗ วัน พระภิกษุชรารูปหนึ่งคือ สุภัททะได้กล่าวคำที่ไม่เหมาะสม จ้วงจาบพระธรรมวินัย พระมหากัสสปะซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่ในที่นั่งได้ทราบเข้าจึงพิจารณาถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นในภายหน้า จึงปรึกษากับพระอรหันต์รูปอื่น ๆ เพื่อทำการสังคายนาพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่และเป็นแนวเดียวกัน จึงได้รวบรวมพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป รวมทั้งพระอานนท์ทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ขึ้นที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา เขาเวภารบรรพตใกล้เมืองราชคฤห์ ประเทศอินเดีย หลังพุทธปรินิพพาน ๓ เดือน กระทำอยู่ ๗ เดือน จึงสำเร็จโดยการสังคายนาครั้งนั้น พระมหากัสสปะได้เป็นประธานและเป็นผู้สอบถาม พระอุบาลีเป็นผู้ตอบปัญหาข้อซักถามทางพระวินัย พระอานนท์เป็นผู้ตอบปัญหาข้อซักถามทางพระธรรม เหตุการณ์ที่น่าสนใจในการสังคายนาครั้งนี้มี ๒ ประเด็น คือ

๑. มติที่ประชุมไม่ให้เพิกถอนสิกขาบทเล็กน้อยที่พระอานนท์แจ้งว่าพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ถอนได้ เพราะไม่ทราบวัตถุประสงค์ของพระองค์ว่าคือข้อใดและเพื่อป้องกันข้อครหาอันจะเกิดขึ้น

๒. พระปุราณะคัดค้านสิกขาบทบางข้อที่ตนทราบในคราวพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแต่ไม่ทราบคราวที่พระพุทธเจ้าทรงยกเลิก ซึ่งถือได้ว่าเกิดความแตกต่างด้านความคิดเห็นจนเกิดความแตกแยกเป็นครั้งแรก

การถ่ายทอดพระธรรมวินัยในครั้งนี ก็ยังคงเป็นเช่นเดียวกับครั้งพุทธกาล คือ การท่องจำด้วยปากเปล่าโดยพระอรหันต์ทั้ง ๕๐๐ รูปนั้น แล้วถ่ายทอดต่อ ๆ กันไป

ในคัมภีร์อธิบายพระวินัยปิฎกชื่อ สมณฑปสาทิกา ได้กล่าวว่า การจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยเป็นรูปแบบพระไตรปิฎกได้มีมาแล้วตั้งแต่สังคายนาครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ หากถือตามคัมภีร์นี้ก็แสดงว่า พระไตรปิฎกได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สังคายนาครั้งที่ ๑

อนึ่ง ภายหลังกพุทธปรินิพพานเป็นต้นมาได้ปรากฏว่ามีการสังคายนาเกิดขึ้นหลายครั้ง โดยการสังคายนาครั้งแรก ๆ จะปรารภเหตุเพื่อชำระตรวจสอบข้อปฏิบัติกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ตรวจสอบความถูกต้องของหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวเดียวกันดังนี้

ครั้งที่ ๑ ทำในประเทศอินเดีย ดังกล่าวแล้ว

ครั้งที่ ๒ ทำในประเทศอินเดีย ภายหลังกพุทธปรินิพพาน ๑๐๐ ปี ปรารภเหตุความ

ย้อย่อนทางวินัยของภิกษุพวกวัชชีบุตร ทำอยู่ ๘ เดือนจึงเสร็จ

ครั้งที่ ๓ ทำที่ประเทศอินเดีย ประมาณ ๒๓๔-๒๓๕ ปีหลังพุทธปรินิพพาน ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช บารามผู้ปลอมบวชในพระพุทธศาสนา ทำอยู่ ๘ เดือนจึงเสร็จ และในครั้งนี้ได้มีการส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ๔ สาย โดยมีสายหนึ่งได้ไปเผยแผ่ในประเทศศรีลังกาและอีกสายหนึ่งไปสู่แคว้นสุวรรณภูมิ ส่วนที่เหลือเผยแผ่ในเขตประเทศอินเดียและใกล้เคียง

ในการสังคายนาครั้งที่ ๓ นี้มีการแยกพระธรรมวินัยเป็นพระไตรปิฎกอย่างชัดเจน แต่การทรงจำพระไตรปิฎกก็ยังคงใช้วิธีท่องจำเช่นครั้งก่อน ๆ และหลังจากการสังคายนาครั้งที่ ๓ เป็นต้นมา ได้มีการทำสังคายนาในประเทศต่าง ๆ หลายครั้ง แต่การนับจำนวนครั้งที่สังคายนา ก็ไม่แน่นอน เพราะบางครั้งก็ไม่ใช่ที่ยอมรับของประเทศอื่น ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็มีเหตุการณ์ที่น่าสนใจคือ หลังจากการสังคายนาครั้งที่ ๓ เป็นต้นมา การสังคายนาแต่ละครั้งจะมีจุดประสงค์เพื่อจารึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรและตรวจสอบความถูกต้องของคัมภีร์เป็นส่วนใหญ่มีได้มุ่งเพื่อชำระพระพุทธศาสนาให้หมดจดเช่นเดียวกับ ๓ ครั้งก่อน ดังนี้

พ.ศ. ๔๓๓ ได้มีการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ ของประเทศศรีลังกา โดยปรารภเหตุเพื่อจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลาน เนื่องจากปัญหาในการท่องจำพระไตรปิฎกของภิกษุเสื่อมถอยลงจึงอาจกล่าวได้ว่า พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้ถูกจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก ส่วนในประเทศพม่าได้มีการจารึกพระไตรปิฎกลงในแผ่นหินอ่อน ในปี พ.ศ. ๒๔๑๔ ในการสังคายนาครั้งที่ ๑ ของประเทศพม่า

ประมาณปี พ.ศ. ๖๔๓ ได้มีการสังคายนาที่ประเทศอินเดียตอนเหนือ โดยฝ่ายพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน (เช่น พุทธศาสนาในจีน ธิเบต ญี่ปุ่น) ร่วมกับฝ่ายเถรวาทบางนิกาย* มีจุดประสงค์เพื่อจารึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรโดยใช้ภาษาสันสกฤต แต่ทางฝ่ายเถรวาทล้วน (เช่น พุทธศาสนาในประเทศไทย ลาว พม่า ลังกา ฯลฯ) ไม่ยอมรับนับเป็นการสังคายนาเพราะต่างนิกายกันและภาษาที่ใช้ก็ต่างกันคือฝ่ายเถรวาทใช้ภาษาบาลี

สำหรับประเทศไทยซึ่งได้นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทตั้งแต่สมัยของพ่อขุนรามคำแหง เป็นต้นมา ได้ปรากฏการทำสังคายนาทั้งสิ้น ๔ ครั้ง คือ

ครั้งที่ ๑ ประมาณ พ.ศ. ๒๐๒๐ ทำที่เมืองเชียงใหม่ สมัยพระเจ้าติโลกราช

ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๓๑ ทำที่กรุงเทพในสมัยรัชกาลที่ ๑

(ทั้ง ๒ ครั้ง ทำสังคายนาเพื่อชำระและจารพระไตรปิฎกลงในใบลาน)

ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๓๑-๒๔๓๖ ทำที่กรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพื่อคัดตัวอักษร

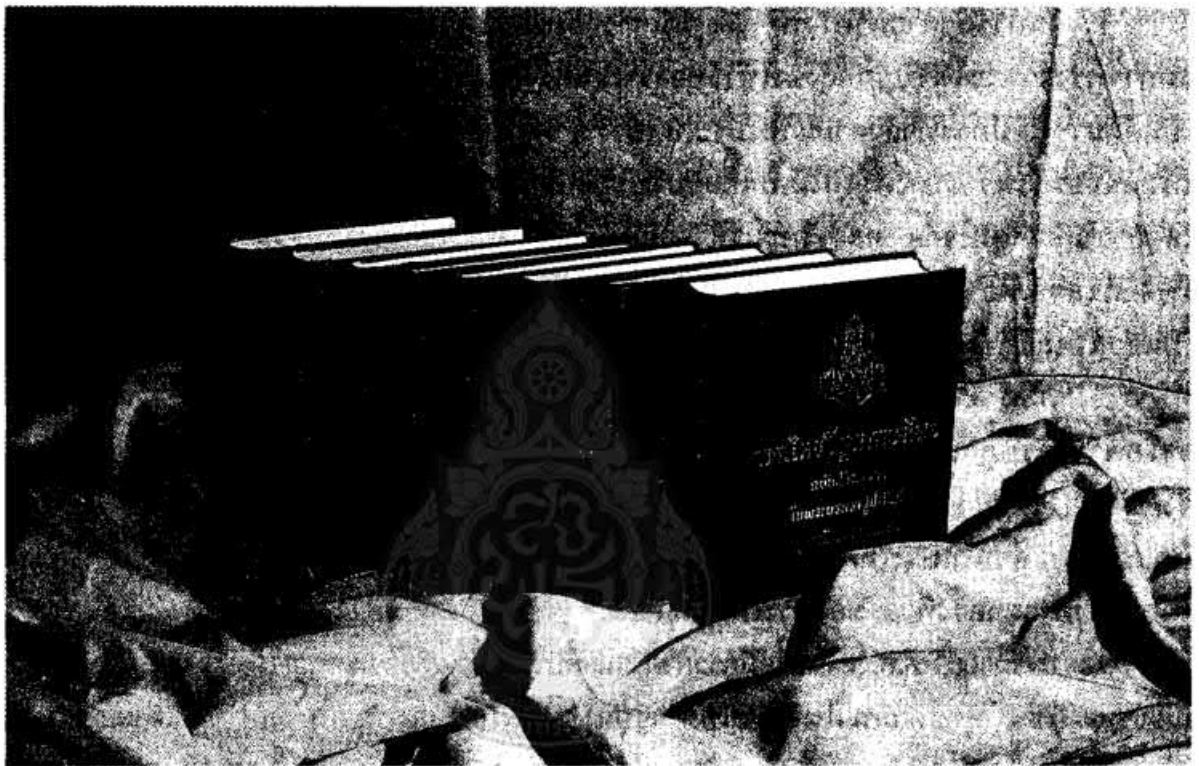
*พระพุทธศาสนาในยุคนี้ได้แยกสาขาเป็นนิกายต่าง ๆ หลายนิกาย

ขอมให้เป็นอักษรไทยในโบราณ

ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๓ ทำที่กรุงเทพฯ ในรัชกาลที่ ๗

ครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๒๘-๒๕๓๐ ทำที่กรุงเทพฯ ในรัชกาลที่ ๙

(ทั้ง ๓ ครั้ง ทำสังคายนาเพื่อชำระและพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นรูปเล่ม)

พระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๐

ส่วนพระไตรปิฎกฉบับแปลเป็นภาษาไทยในระยะแรกได้มีผู้แปลจากภาษาบาลีบ้างเป็นบางตอนเท่านั้น จวบจนปี พ.ศ. ๒๔๘๓ ในรัชกาลที่ ๘ ได้มีการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาไทยขึ้นเพื่อให้สะดวกในการศึกษาพระไตรปิฎกของพุทธศาสนิกชนผู้มีได้เรียนภาษาบาลี หลังจากนั้นได้มีการตรวจชำระและพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง แต่ยังมีข้อบกพร่องคือ พระไตรปิฎกภาษาบาลี มี ๔๕ เล่ม แต่ภาษาไทยมี ๘๐ เล่ม ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ จึงได้มีการปรับจำนวนเล่มของพระไตรปิฎกฉบับแปลเป็นไทยให้มี ๔๕ เล่ม เท่ากับภาษาบาลีโดยจัดเล่มให้มีลักษณะเล่มต่อเล่ม คือ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ๑ เล่ม มีเนื้อหาเท่ากับฉบับแปลเป็นไทย ๑ เล่ม และใช้การแบ่งเล่มในระบบนี้มาจนถึงปัจจุบัน

ประเด็นอภิปราย

- พระไตรปิฎกในยุคทองจำด้วยปากเปล่าและยุคจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรยุคใดจะมีความคลาดเคลื่อนมากกว่ากัน จงอภิปราย
- ปัจจุบันไม่มีผู้ที่สามารถจำพระไตรปิฎกได้ทั้งหมด นักเรียนคิดว่าอะไรบ้างที่เป็นสาเหตุให้ความจำของคนในยุคนี้ต่างจากคนในยุคการท่องจำด้วยปากเปล่า จงอภิปราย
- ผลดีและผลเสียของการเรียนโดยวิธีท่องจำด้วยปากเปล่านั้นมีอะไรบ้าง

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรศึกษาความเป็นมาของพระไตรปิฎกเพิ่มเติมจากเอกสารตำราและท่านผู้รู้ เพื่อจะได้เข้าใจความเป็นมาของพระไตรปิฎกได้ดียิ่งขึ้น
๒. นักเรียนควรศึกษาข้อความน่ารู้ต่าง ๆ ที่นักเรียนสนใจจากพระไตรปิฎกที่วัดใกล้เคียงหรือห้องสมุดของสถานศึกษา (ถ้ามี) แล้วพิจารณาว่าข้อความในพระไตรปิฎกจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันได้อย่างไรบ้าง
๓. นักเรียนควรแบ่งกลุ่มช่วยกันจัดทำป้ายแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับความเป็นมาของพระไตรปิฎกตั้งแต่พุทธกาลจนถึงปัจจุบัน เพื่อจักได้เข้าใจได้ดียิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ ในฐานะที่นักเรียนเป็นพุทธศาสนิกชนควรจะหาโอกาสศึกษาความเป็นมาของพระไตรปิฎกตลอดจนความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก แล้วพิจารณานำความรู้นั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันตามความเหมาะสมแก่วัยและภาวะของตน

คำถาม

๑. พระไตรปิฎกเกี่ยวข้องกับการทำสังคายนายังไง
๒. การสังคายนาในประเทศอินเดียต่างจากการทำสังคายนาในประเทศต่าง ๆ ในระยะหลัง ๆ อย่างไร จงอธิบาย
๓. พระไตรปิฎกในสมัยรัชกาลที่ ๑ จารึกด้วยภาษาใด

๕.๓ ข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎก

แนวคิดสำคัญ

ข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎกมีมากมาย ครอบคลุมศาสตร์หลายแขนง แม้จะเป็นข้อความรู้ที่เกิดขึ้นมานาน แต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้นักเรียนมีความซาบซึ้ง เห็นคุณค่าและความสำคัญของข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎก สามารถนำความรู้ที่ศึกษาไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎก

เนื่องจากพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่บรรจุคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดไว้ ดังนั้น ความรู้ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจึงครอบคลุมศาสตร์ต่าง ๆ ไว้อย่างมากมาย เช่น นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ มานุษยสงเคราะห์ศาสตร์ จิตวิทยา เป็นต้น ข้อความเหล่านี้ แม้พระพุทธเจ้าจะตรัสมาแล้ว ๒,๕๐๐ กว่าปีก็ตาม แต่ก็ยังมีความทันสมัยเข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี นักเรียนจึงสามารถนำความรู้เหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ตลอดเวลา

ในขั้นนี้ ให้นักเรียนเลือกศึกษาข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎกเพียง ๑ เรื่อง ดังนี้

๑. ธรรมเปรียบเทียบแพ*

ในสมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เชตวันมหาวิหาร ใกล้พระนครสาวัตถี ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุโดยทรงเปรียบเทียบกับแพ ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้หนึ่งเดินทางไกลมาถึงแม่น้ำแห่งหนึ่ง พิจารณาเห็นว่าฝั่งแม่น้ำข้างนี้ไม่ปลอดภัย นารังเกียจ แต่ฝั่งข้างโน้นมีความปลอดภัย นารัณรมย์ แต่ในที่นั้นไม่มีสะพานหรือเรือสำหรับข้ามฟาก เขาจึงรวบรวมเอาหญ้ากิ่งและใบไม้มาผูกเป็นแพ เสร็จแล้วจึงอาศัยแพนั้นข้ามฟากโดยใช้มือและเท้าพยุน้ำจนไปถึงอีกฝั่งหนึ่งอย่างปลอดภัย ลำดับนั้นเขามีความคิดว่าแพนั้นมี

*พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ ข้อ ๒๔๐ หน้า ๒๕๕-๒๕๖ (พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๐)

อุปการะต่อเขามาก เพราะทำให้เขาถึงฝั่งอีกข้างหนึ่งโดยปลอดภัย เขาจึงคิดที่จะแบกแพนั้นติดตัวเขาไปด้วย

ภิกษุทั้งหลาย บุรุษนั้นชื่อว่าทำถูกหน้าที่ในแพนั้นหรือไม่*

“ทำไม่ถูก พระเจ้าข้า” ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบ

“ภิกษุทั้งหลาย บุรุษนั้นจะอย่างไรจึงจะชื่อว่าทำถูกหน้าที่ในแพนั้น”

เมื่อเขาเห็นว่าแพมีอุปการะแก่เขามาก ก็ควรจะยกแพไว้บนบก (ริมตลิ่ง) หรือให้ลอยอยู่ในน้ำอย่างเดิมแล้วลี้กไป (ไปตามความปรารถนา) จึงจะชื่อว่าทำถูกหน้าที่ในแพนั้น

ภิกษุทั้งหลาย เราแสดงธรรมมีอุปมาด้วยแพ เพื่อต้องการสลัดอกมิใช่เพื่อต้องการยึดถือ เธอทั้งหลายรู้ว่าธรรมมีอุปมาเหมือนแพที่เราแสดงแล้วแก่เธอทั้งหลาย พึงละธรรมทั้งหลาย ส่วนสิ่งที่เป็นอธรรมนั้นไม่ต้องพูดถึงให้ปวยการ”

๒. ไม่รับคำดำไว้ของผู้โกรธ**

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เวฬุวันมหาวิหารใกล้กรุงราชคฤห์ มีพราหมณ์ผู้หนึ่ง ชื่ออักษโกสภการทวาซ ได้ทราบข่าวว่าพระพุทธเจ้าได้ทำให้พราหมณ์ในศาสนาของตนเข้าไปบวชในพระพุทธศาสนา จึงไปยังเวฬุวันมหาวิหารแล้วดำพระพุทธรเจ้าด้วยคำหยาบคายเสียหายต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก

เมื่อพราหมณ์นั้นด่าจบ พระพุทธเจ้าจึงตรัสกับเขาว่า

“พราหมณ์ มิตรสหายหรือญาติเคยมาเยี่ยมเยือนท่านบ้างไหม”

“มาบ้างเป็นครั้งคราว พระโคตมผู้เจริญ***” พราหมณ์ตอบ

“แล้วท่านเคยจัดของกินของบริโภคเพื่อต้อนรับมิตรสหายหรือญาติผู้เป็นแขกมาเยี่ยมเยือนบ้างไหม”

“เป็นครั้งคราว พระโคตมผู้เจริญ***”

“พราหมณ์ หากมิตรสหายหรือญาติผู้เป็นแขกไม่รับของกินของบริโภคที่ท่านจัดไว้ของเหล่านั้นจะตกเป็นของใคร”

“พระโคตมผู้เจริญ ของก็ตกเป็นของข้าพเจ้า”

“พราหมณ์ ข้อนี้ก็เช่นเดียวกัน ท่านดำเราผู้ไม่ดำ ท่านโกรธเราผู้ไม่โกรธ ท่านหมายมั่น (จ้องเล่นงาน) ต่อเราผู้ไม่หมายมั่น เราไม่รับรู้การดำ การโกรธและการหมายมั่นของท่าน การดำ

*แปลโดยสรุปจากต้นฉบับ

**พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ ข้อที่ ๑๘๘ หน้า ๑๕๖-๑๕๗ (พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๐)

***คำเรียกพระพุทธเจ้า

การโกรธและการหมายมันจึงตกเป็นของท่านผู้เดียว”

แล้วพระพุทธเจ้าก็ตรัสต่อไปอีกว่า

“พราหมณ์ ผู้ใดด่าตอบบุคคลผู้ด่าอยู่ โกรธตอบต่อผู้โกรธอยู่ หมายมันตอบผู้หมายมันอยู่ ชื่อว่า บริโภคด้วยกัน กระทำตอบต่อกัน แต่เราไม่บริโภคร่วม ไม่กระทำตอบต่อท่าน การด่าเป็นต้น จึงตกเป็นของท่านแต่เพียงผู้เดียว”

พราหมณ์นี้เห็นว่าพระพุทธเจ้าโกรธจึงพูดว่า

“พระโคตมผู้เจริญ ทุกคนเขาทราบกันว่าท่านเป็นพระอรหันต์ เหตุไฉน ท่านจึงยังโกรธอยู่เล่า”

ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสเป็นคำประพันธ์ซึ่งสรุปความได้ว่า

๑. ผู้เป็นพระอรหันต์ย่อมไม่มีความโกรธ
 ๒. ผู้โกรธตอบย่อมเลวกว่าบุคคลผู้โกรธ
 ๓. ผู้ไม่โกรธตอบชื่อว่าชนะสงครามที่ชนะได้ยาก
 ๔. ผู้ที่รู้ว่าผู้อื่นโกรธตนแล้วมีสติอยู่กับตนย่อมสงบระงับความโกรธได้ชื่อว่าประพฤติ
- เป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่น แต่พวกคนโง่ที่ไม่รู้ธรรมจะสำคัญผิดว่าผู้นั้นเป็นคนโง่

อีกโกสกการทวาทพราหมณ์เกิดความชื่นชมเลื่อมใสในภาษิตของพระพุทธเจ้าจึงขอบวชในสำนักของพระพุทธเจ้า ภายหลังจึงบรรลุปะเป็นพระอรหันต์

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนเลือกอภิปรายในประเด็นที่ตรงกับเรื่องที่เลือกศึกษา
- ๑. “เธอทั้งหลายรู้ว่าธรรมมีอุปมาเหมือนแพที่เราแสดงแล้วแก่เธอทั้งหลาย พึงละธรรมทั้งหลาย...” พระพุทธเจ้าตรัสเพื่อให้ไม่ต้องปฏิบัติธรรมใช่หรือไม่ จงอภิปราย
- ๒. นักเรียนจะคิดและปฏิบัติอย่างไรจึงจะชื่อว่า ไม่บริโภคร่วมกับบุคคลผู้ด่าและโกรธเรา จงอภิปรายโดยแยกเป็นประเด็น ๆ

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรศึกษาข้อความนำที่นักเรียนสนใจ โดยศึกษาว่าข้อความนำนั้นมิใช่ในพระไตรปิฎกหรือไม่ จะมีวิธีค้นคว้าพระไตรปิฎกอย่างไรจึงจะพบข้อความที่นักเรียนสนใจนั้นหากพบควรศึกษาเปรียบเทียบว่า ข้อความในพระไตรปิฎกนั้นสามารถนำมาใช้ในปัจจุบันได้หรือไม่
๒. เนื่องจากข้อความนำในพระไตรปิฎกมีจำนวนมาก นักเรียนควรศึกษาค้นคว้า

ข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎกเพิ่มเติม โดยชั้นแรกอาจศึกษาจากพระไตรปิฎกฉบับย่อ สารบัญ พระไตรปิฎกเสียก่อนแล้วจึงศึกษาข้อความนั้นโดยพิสดารในฉบับจริง อันจะทำให้นักเรียนมีความชำนาญในการค้นคว้ายิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎกที่กำหนดให้เรียนในชั้นนี้ทั้ง ๒ ข้อ ล้วนเป็นความรู้ที่เหมาะสมแก่การนำไปใช้ในชีวิตประจำวันในปัจจุบันมาก แม้ข้อความเหล่านี้พระพุทธเจ้าจะตรัสมาแล้ว ๒,๕๐๐ กว่าปีก็ตาม เพราะข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎกข้อ ๑ เป็นข้อความที่จะใช้แก้ไขความเข้าใจผิดเกี่ยวกับความหมายของการปฏิบัติธรรมที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันเป็นอย่างดี ส่วนข้อ ๒ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันทุกวันได้ เพราะเราต้องประสบกับสิ่งที่ทำให้เราโกรธอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ข้อความนำรู้อื่น ๆ ที่มีประโยชน์ในชีวิตประจำวันในพระไตรปิฎกยังมีอยู่อีกมากมาย นักเรียนสามารถศึกษาได้จากพระไตรปิฎกด้วยวิธีการตามข้อเสนอแนะดังกล่าวแล้ว

คำถาม

ให้นักเรียนตอบคำถามเพียง ๑ ข้อตามที่เลือกศึกษา

ก. ธรรมเปรียบเทียบแพ

๑. การทำถูกหน้าที่ในธรรมะข้อ อิทธิบาท ๔ จะต้องทำอะไร จงอธิบาย
๒. “ส่วนที่เป็นธรรมไม่ต้องพูดถึงให้ป่วยการ” พระพุทธเจ้าตรัสหมายความว่าอย่างไร จงอธิบาย

ข. ไม่รับคำด่าว่าของผู้โกรธ

๑. “เราไม่บริโภคร่วม” พระพุทธเจ้าตรัสหมายถึงอะไร
๒. เพราะเหตุใด ผู้โกรธตอบจึงจัดว่าเป็นผู้เลวกว่าผู้โกรธ
๓. การระงับความโกรธจะทำได้โดยวิธีใดบ้าง จงระบุ

๕.๔ พุทธศาสนสุภาษิต

แนวคิดสำคัญ

พุทธศาสนสุภาษิตที่กำหนดให้ศึกษา เน้นการฝึกฝน ปรับปรุงและพัฒนาตนเอง อยู่เสมอ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว เห็นคุณค่าและความสำคัญของการพัฒนาตนเอง สามารถปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนในทางที่ถูกต้อง

พุทธศาสนสุภาษิต

ดังที่ได้ทราบแล้วว่า พุทธศาสนสุภาษิต หมายถึง คำหรือข้อความสั้น ๆ ที่พระพุทธเจ้า เหล่าสาวกในพุทธกาล หรือพระเถระในปัจจุบันได้ตรัสหรือกล่าวไว้มีความหมายที่ลึกซึ้ง ควรที่จะได้ศึกษาทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ในชั้นนี้จึงกำหนดให้นักเรียนเลือกศึกษาเพียง ๑ หัวข้อ ดังนี้

๑. ทนุโค เสฏโฐ มนุสเสสุ (ผู้ที่ฝึกตนได้เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์)

บรรดาสัตว์ที่เกิดมาในโลกนี้ทั้งหมด มนุษย์จัดว่าเป็นสัตว์ที่มีสติปัญญา มีความคิดสูงกว่า สัตว์ประเภทอื่น ๆ มนุษย์รู้จักประดิษฐ์ค้นคิดวิทยาการใหม่ ๆ และพัฒนาให้ดีขึ้นอยู่เสมอ มีวัฒนธรรม ประเพณีที่พัฒนาต่อ ๆ กันมา มีเหตุผลรู้จักควบคุมอารมณ์และการแสดงออกในทางที่เหมาะสม ในขณะที่สัตว์ประเภทอื่น ๆ ก็ยังคงสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันเหมือนกับที่เป็นอยู่ในอดีตเมื่อ ๑๐๐ กว่าปี มาแล้วไม่รู้จักพัฒนาตน ไม่รู้จักใช้เหตุผลควบคุมอารมณ์และการแสดงออก ดังนั้น มนุษย์จึงจัดเป็นสัตว์ประเสริฐที่สุดในบรรดาสัตว์โลก

แต่ในหมู่มนุษย์นั้น หากจัดลำดับตามความประเสริฐตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว ผู้ที่รู้จักฝึกฝน ปรับปรุง และพัฒนาตนอยู่เสมอ จะเป็นผู้ประเสริฐกว่าผู้อื่น เพราะสภาพสังคม ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การดำรงตนในสังคมจึงต้องปรับเปลี่ยน เพื่อให้เหมาะสมกับ สภาพสังคมโดยไม่ผิดจากทำนองคลองธรรม นอกจากนี้ ในการติดต่อพบปะกับบุคคลต่าง ๆ ในแต่ละวัน มนุษย์ก็ต้องปรับตัวให้เหมาะกับภาวะที่ตนประสบอยู่นั้นให้เหมาะสม การรู้จักปรับ ตนนี้เองจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาตนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ในทางตรงข้ามผู้ที่ไม่ยอมพัฒนาตน

ย่อมจะประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย ดังนั้น ผู้ที่ฝึกฝนตนเองให้เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอจึงจัดว่าเป็น ผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ด้วยกัน

๒. อุตตมานุ ทมยอนุติ ปณชิตา (บัณฑิตย่อมฝึกตน)

คำว่า บัณฑิต หมายถึง ผู้ที่มีความรู้และความประพฤติดี ประพฤติตนในทางที่ก่อให้เกิด ประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น ดำรงตนอยู่ในทำนองคลองธรรมไม่สร้างความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่น

ผู้ที่เป็นบัณฑิตตามความหมายนี้ ย่อมจะฝึกฝนตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้าในทาง ที่ถูกที่ควรอยู่เสมอ โดยการแสวงหาความรู้ทั้งจากเอกสารตำราและจากท่านผู้รู้ มองเห็นคนแนะนำ ดักเตือนในทางที่ถูกเป็นเหมือนคนชี้ชุมทรัพย์ให้ พร้อมทั้งจะปรับปรุงและแก้ไขตนเองเมื่อพิจารณา เห็นว่าผิด ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ยึดความเห็นของตนเองเป็นใหญ่ ในด้านความประพฤติ ก็ไม่ประพฤตินในทางเสื่อมเสีย ไม่ทำลายประโยชน์ของตนเองและผู้อื่น เป็นต้น การกระทำเช่นนี้ ย่อมจะก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่เขาอยู่เสมอ

ในทางตรงข้าม หากผู้ใดมีความรู้ดีแต่มีลักษณะตรงข้ามกันดังกล่าวข้างต้น ไม่สนใจ ในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ยึดความเห็นตนเป็นใหญ่โดยไม่ยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น เป็นต้น ไม่ยอมปรับปรุงตนเอง ก็ย่อมจะทำให้เกิดความล้าหลัง ทั้งยังชื่อว่าทำลายทั้งประโยชน์ของตน และของผู้อื่นอีกด้วย

ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงยกย่องผู้ที่เป็นบัณฑิต โดยจัดเป็นเหตุแห่งมงคลประการหนึ่ง สำหรับผู้คบด้วย ในมงคล ๓๘ ประการ

๓. อุตตนา โจทยุตตนา (จงเตือนตนด้วยตนเอง)

การเตือนตน หมายถึง การกำหนดที่จะทำการใด ๆ ไว้ หรือการจะต้องปฏิบัติหน้าที่ กิจกรรมใด ๆ ไว้แล้วปฏิบัติตามกำหนดหรือตามหน้าที่นั้น ๆ โดยมีต้องให้ผู้อื่นคอยดักเตือนว่ากล่าว อีกความหมายหนึ่งหมายถึง การพิจารณาตนเองว่ามีความบกพร่องสิ่งใด ปฏิบัติสิ่งใดผิด พิจารณา เห็นโทษของความผิดนั้น แล้วประพฤติปฏิบัติตนใหม่ให้ถูกต้องโดยไม่ต้องรอให้ผู้อื่นดักเตือน

เพราะหากนักเรียนจะต้องคอยเตือนผู้ใดผู้หนึ่งอยู่ตลอดเวลาว่าให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ นักเรียนจะเกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย รำคาญ ทั้งผู้ถูกเตือนก็ไม่ได้ประโยชน์ที่แท้จริง เพราะเขา จะเป็นคนที่ไม่รู้จักตัวเองและนักเรียนก็ไม่สามารถจะดักเตือนเขาตลอดไปได้ ในทางตรงข้าม หากนักเรียนเป็นผู้ถูกเตือนก็จะเป็นเช่นเดียวกัน ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงได้ยกย่องและสั่งสอน ให้บุคคลพึงตนเองและดักเตือนตนเองอยู่เสมอ โดยพึงการช่วยเหลือดักเตือนจากผู้อื่นให้น้อยที่สุด

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนเลือกอภิปรายในประเด็นที่ตรงกับเรื่องที่นักเรียนเลือกศึกษา

๑. นักเรียนมีวิธีฝึกตนให้เป็นบัณฑิตอย่างไรบ้าง จงอภิปรายระบุเป็นข้อ ๆ
๒. การหมั่นฝึกฝนตนเองอยู่เสมอจะก่อให้เกิดผลดีอย่างไรบ้าง และการไม่ฝึกฝนตนจะก่อให้เกิดผลเสียอย่างไรบ้าง
๓. นักเรียนไม่สนใจคำตักเตือนของผู้อื่น ชื่อว่าปฏิบัติตามพุทธศาสนสุภาษิตข้อว่า จงเตือนตนด้วยตนเอง หรือไม่ เพราะเหตุใด

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรศึกษาพุทธศาสนสุภาษิตที่เกี่ยวกับการพัฒนาตนเพิ่มเติมจากหนังสือ พุทธศาสนสุภาษิตหรือพระไตรปิฎก โดยศึกษาว่ามีวิธีฝึกตนอย่างไร จะเกิดผลดีอย่างไรบ้าง
๒. นักเรียนควรจัดทำป้ายคติธรรมที่เกี่ยวกับการฝึกฝนตน พัฒนาตนติดในห้องเรียน หรือมุมจริยศึกษา หรืออาจแบ่งกลุ่มและจัดทำป้ายคติธรรมประจำกลุ่มก็ได้

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในวันหนึ่ง ๆ สภาพของสรรพสิ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เราจึงต้องปรับและพัฒนาตนให้ก้าวหน้า ทนต่อเหตุการณ์อยู่เสมอโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความถูกต้องตามคุณธรรม จริยธรรมทางศาสนา มิฉะนั้น เราจะกลายเป็นผู้ล้มสลาย ไม่ทนต่อเหตุการณ์

คำถาม

ให้นักเรียนเลือกตอบคำถามให้ตรงกับเรื่องที่ศึกษา

๑. ลักษณะของผู้ที่พร้อมจะฝึกฝนตนควรจะเป็นเช่นไรบ้าง จงระบุเป็นข้อ ๆ
๒. นักเรียนจะสามารถเตือนตนในเรื่องใดได้บ้าง ระบุเป็นข้อ ๆ

๕.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดสำคัญ

ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาได้ถูกนำมาใช้ในภาษาไทยอย่างแพร่หลาย บางศัพท์มีรูปและความหมายคงเดิมแต่บางศัพท์มีรูปและความหมายเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ชาวพุทธควรศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อนำไปใช้ได้ถูกต้อง

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว จะมีความรู้และความเข้าใจศัพท์ทางพระพุทธศาสนา สามารถนำไปใช้และสื่อความหมายได้อย่างถูกต้อง

คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานาน ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศล้วนนับถือพระพุทธศาสนา ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาโดยตลอด ประเพณีและวัฒนธรรมของไทยล้วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น แม้ในภาษาก็ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน จะเห็นได้ว่าคำภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้จารึกคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้ถูกนำมาใช้ในภาษาไทยอย่างแพร่หลาย แต่การนำมาใช้ในภาษาไทยนั้นจะมีศัพท์บางศัพท์มีรูปและความหมายเปลี่ยนแปลงไปจากรูปศัพท์และความหมายเดิม บางศัพท์ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการศึกษาความรู้ทางพระพุทธศาสนา จึงควรที่จะต้องศึกษาศัพท์ต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องและมีให้สับสนปนกัน โดยในขั้นนี้จะนำมาแสดงพอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

คำศัพท์

ความหมาย

เกจิอาจารย์

อาจารย์บางพวก บางหมู่ หมายถึงพระสงฆ์ผู้ทรงสติปัญญา มีความสามารถในการอธิบายคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา ปัจจุบันยังใช้เรียกพระสงฆ์ผู้ทรงคุณทางบริกรรมภาวนาอันเป็นที่นิยมว่ามีคาถาอาคมขลัง

คาถา

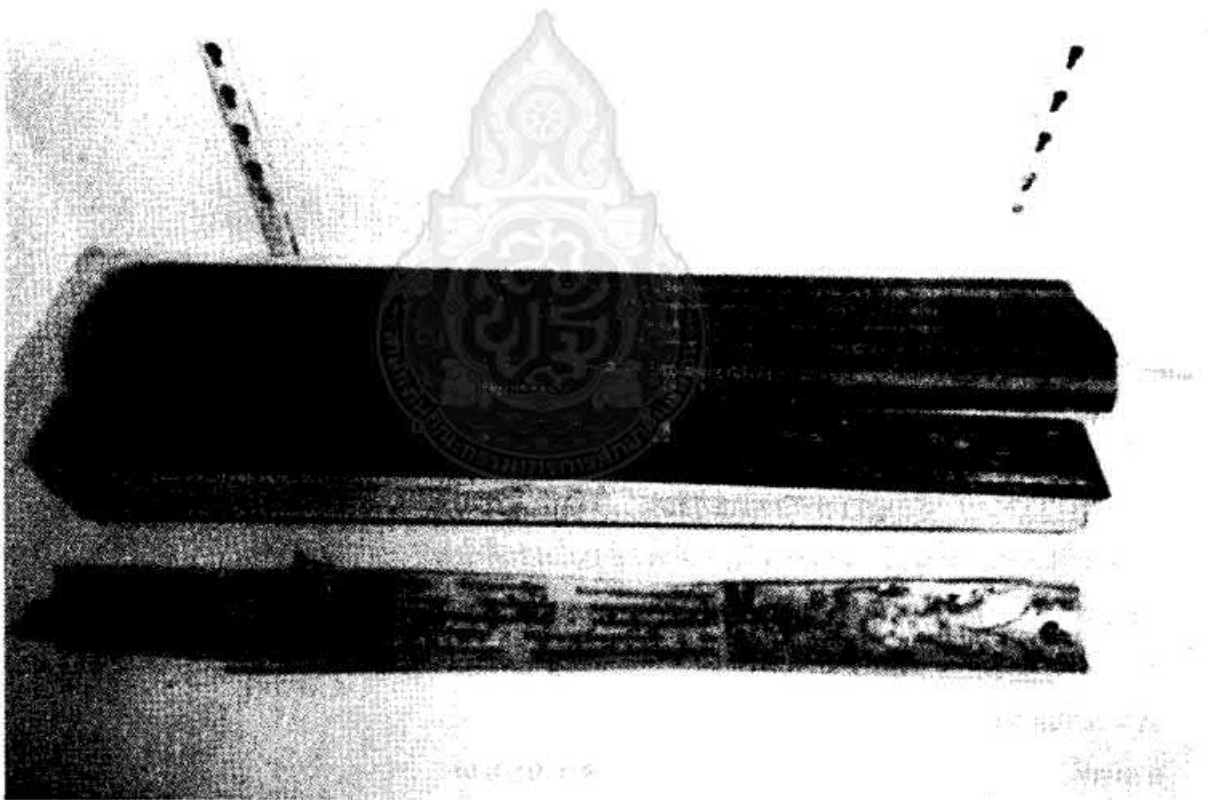
คำประพันธ์ประเภทร้อยกรองในภาษาบาลีซึ่งมีกฎเกณฑ์การแต่งโดยเฉพาะ ภาษาไทยมักจะนำมาใช้ในความหมายของบทสวดที่ถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ เช่น

ท่องคาถา มักใช้คู่กับคำว่า อาคม เป็นคาถาอาคม

อาคม การมาหรือการมาถึง อีกความหมายหนึ่งหมายถึงการเล่าเรียนพุทธพจน์หรือสิ่งที่ได้เล่าเรียน แต่ภาษาไทยมักใช้หมายถึงเวทมนตร์ เช่น ลงอาคม

จิริต ความประพฤติ พันเพณีสัยหรือจิตของแต่ละคนที่หนักไปในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น รากจิริต ผู้หนักไปทางรักสวยรักงาม โทสจิริต ผู้มักใจร้อน หงุดหงิด โมโหง่าย เป็นต้น เป็นคำกลาง ๆ แต่ภาษาไทยมักจะใช้ในความหมายในทางไม่ดี เช่น ดัดจิริต จิริตจะก้าน เป็นต้น

จารหนังสือ (ตำรา) การใช้เหล็กแหลมเขียนลงในใบลาน เป็นต้น ให้เป็นตัวหนังสือ ปัจจุบันไม่ค่อยมีให้เห็นทั่วไป

ใบลานที่จารหนังสือแล้ว

ฐานชุกชี

ฐานปูนหรือโลหะสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปใหญ่ ๆ เช่น พระประธานในอุโบสถ เป็นต้น

พระพุทธรูปมีฐานชุกชี

เดียรถีย์

คำเรียกนักบวชนอกพระพุทธศาสนาทุกประเภท

ถวายพรพระ

บทสวดมนต์ที่กล่าวถึงชัยชนะของพระพุทธเจ้า ๘ ครั้ง เช่น ชัยชนะพระยามาร ก่อนตรัสรู้เป็นครั้งแรก พระสงฆ์จะสวดก่อนถวายภัตตาหารในงานทำบุญ เพื่อเป็นการตั้งจิตอธิฐานอวยพรแก่เจ้าภาพหรือเรียกว่า บทพาหุง

ทักษิณานุประทาน

การทำบุญอุทิศส่วนกุศลเพิ่มให้แก่ผู้ตาย เช่น การทำบุญครบรอบวันตาย

หรือทำบุญใด ๆ ที่เจาะจงอุทิศส่วนบุญให้ผู้ตาย หากเขียนตามรูปศัพท์เดิมจะเขียนว่า ทักขิณานุปัตทาน หรือ ทักขิณานุปัตทาน

นิสสัย ความเคยชิน ซึ่งเกิดจากการทำอะไรบ่อย ๆ เช่น ดินแต่เช้า ชอบฟังวิทยุ อ่านหนังสือพิมพ์ ส่วนในวินัยของสงฆ์ หมายถึง ที่พึง ที่อาศัย เช่น ผู้ที่จะขอบวชเป็นพระภิกษุขอพระอุปัชฌาย์เป็นที่พึง หรือปัจจัย ๔ ของพระภิกษุ ก็เรียกนิสสัย

ปฏิบัติธรรม การประพฤติหรือการกระทำที่ดี ที่ถูกต้อง เช่น คนมีความกตัญญูทวดเวทิต่อบิดามารดา มีความขยัน, หมายถึงพระปฏิบัติกัมมัฏฐาน ชาวบ้านที่ถือศีลปฏิบัติกัมมัฏฐาน ก็นิยมใช้เหมือนกัน

ประทักษิณ เบื้องขวา การเวียนขวา (การเวียนซ้ายไปทางขวาตามเข็มนาฬิกา) ซึ่งเป็นอาการแสดงความเคารพ

ประสก คำสำหรับพระภิกษุใช้เรียกคฤหัสถ์ผู้ชาย เลื่อนมาจากคำว่า อุบาสก ซึ่งหมายถึงผู้ชายที่นับถือพระพุทธศาสนา คู่กับคำว่า สีกา แต่ในปัจจุบันมักจะไม่ค่อยได้ยินในการใช้คำนี้

สีกา คำสำหรับพระภิกษุใช้เรียกผู้หญิง เลื่อนมาจากคำว่า อุบาสิกา ซึ่งหมายถึงผู้หญิงที่นับถือพระพุทธศาสนา ปัจจุบันได้ยินใช้น้อย

มาสก ชื่อมาตราเงินในครั้งโบราณมีค่าเท่ากับ ๒๐ สตางค์ ในวินัยภิกษุสิกขาทรรพียมีค่า ๕ มาสก (๑ บาท) จะต้องขาดจากความเป็นภิกษุ

อุโบสถ เป็นสังฆกรรม (กิจของสงฆ์) ประการหนึ่ง โดยพระภิกษุจะประชุมกันในอุโบสถทุกกึ่งเดือน เพื่อสวดชกซ้อมข้อปฏิบัติทางพระวินัย ซึ่งเรียกว่า สวดปาฏิโมกข์ บางครั้งเรียกว่าทำอุโบสถ

ไวยาจักร คฤหัสถ์ผู้ทำฐานะแทนสงฆ์ ผู้ช่วยเหลือรับใช้พระในกิจต่าง ๆ ภาษาไทยจะใช้หมายถึงผู้ทำหน้าที่แทนสงฆ์เกี่ยวกับการเบิกจ่ายเงิน

สังขาร สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่ง มี ๒ อย่าง คือ ๑. รูปธรรม สิ่งที่ปรากฏเป็นรูปร่าง เช่น คน สัตว์ ต้นไม้ สิ่งของ ๒. นามธรรม สิ่งที่มีแต่ชื่อ ได้แก่ เวทนา ความรู้สึกสุขทุกข์ สัญญา ความจำ เป็นต้น

เสพ คบหาสมาคมกับผู้ใดคนหนึ่ง การบริโภค การใช้สอย การอยู่อาศัย ภาษาไทยมักใช้ในความหมายว่าใช้หรือบริโภค เช่น เสพสิ่งเสพยัตติ

อัฐฐาน

เครื่อง ๘ อย่างที่อนุญาตให้ภิกษุดื่มได้เฉพาะเวลา เป็นเครื่องดื่มที่คั้นจากผลไม้ ๘ ชนิด อย่างใดอย่างหนึ่งคือ มะม่วง ชมพูหรือหว่า กัลยามีเมล็ด กัลยามีเมล็ด มะขาง ลูกจันทน์หรือองุ่น เหง้าอุบล มะปรางหรือลิ้นจี่

ประเด็นอภิปราย

๑. การศึกษาความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จำเป็นหรือไม่ที่ต้องมีความรู้ความเข้าใจ ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีเพราะเหตุใด จงอภิปราย
๒. ทำอย่างไร นักเรียนจึงจะสามารถใช้ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องทั้งตาม คำสอนทางพระพุทธศาสนาและหลักภาษาไทย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรหัดสังเกตศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่อ่านพบในหนังสือต่าง ๆ ว่ามีรูปศัพท์ และความหมายเปลี่ยนไปหรือไม่ ศัพท์เดิมหมายถึงอะไร โดยศึกษาจากพจนานุกรมไทย แล้ว เปรียบเทียบกับคำอธิบายของท่านผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา
๒. นักเรียนควรช่วยกันหาวิธีจำศัพท์ต่าง ๆ ให้ง่ายด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น จัดทำป้ายนิเทศ คำศัพท์ และช่วยกันศึกษาคำศัพท์ที่สนใจหรือสงสัยเพิ่มเติมจากพจนานุกรมหรือผู้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้ นักเรียนมีความรู้ทางพระพุทธศาสนาแตกฉานมากยิ่งขึ้น

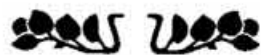
การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ การนำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในภาษาไทยหรือการนำคำภาษาไทยมาใช้ ในทางพระพุทธศาสนา นักเรียนจะต้องศึกษาความหมายของศัพท์เหล่านั้นให้ถ่องแท้ จึงจะช่วย ให้นักเรียนสามารถใช้คำศัพท์เหล่านั้นได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

คำถาม

๑. คำศัพท์ที่กำหนดให้ศึกษาในชั้นนี้ทั้งหมด มีศัพท์ใดบ้างที่มีความหมายตามรูป ศัพท์เดิมและภาษาไทยไม่ต่างกัน
๒. จงยกตัวอย่างคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่พบในพจนานุกรมไทยมา ๑๐ ศัพท์
๓. คำหรือข้อความที่ขีดเส้นใต้ต่อไปนี้ จะใช้ศัพท์ใดแทนได้
 - ๓.๑ การดื่มสุรา จะนำความหายนะมาสู่ตนและคนรอบข้าง
 - ๓.๒ ที่ประชุมตกลงเลือกนายแดง เป็นผู้ทำหน้าที่แทนพระสงฆ์ของวัดนี้

- ๓.๓ “คุณผู้ชาย ควรจะพาคุณผู้หญิง ท่านนี้ไปฟังธรรมที่วัดในวันนี้” พระภิกษุเป็นผู้บอกกล่าว
- ๓.๔ ผู้มีพื้นเพทางจิตใจ ในทางบุญกุศล ย่อมมองเห็นสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ทุกอย่างว่ามีความไม่เที่ยงแท้เป็นธรรมดา
- ๓.๕ พระภิกษุจะต้องร่วมประชุมกันเพื่อฟังสวดปาฏิโมกข์ทุกกึ่งเดือน

บทที่ ๖

หน้าที่ชาวพุทธ

การไปวัดและการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ

แนวคิดสำคัญ

๑. วัดเป็นที่พำนักของพระภิกษุสามเณร และชาวบ้านทั่วไปจะมาทำบุญบำเพ็ญกุศลร่วมกันในวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วัดจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจสำหรับปลูกฝังศีลธรรม
๒. การปฏิบัติทางศาสนกิจตามพิธีกรรมต่าง ๆ นอกจากจะบังเกิดผลดีต่อผู้ปฏิบัติแล้วยังเป็นการสร้างเสริมความมั่นคงแก่ศาสนา

จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนศึกษาเนื้อหาแล้วสามารถ

๑. ตระหนักในคุณค่าของการไปวัด
๒. ปฏิบัติตามพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องจนเป็นนิสัย

ความสำคัญของวัด

วัด เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ เรียกว่า อาวาสบ้าง อารามบ้าง ในสมัยพุทธกาลวัดเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ เฉพาะในเวลาเข้าพรรษาเท่านั้น เนื่องจากการสัญจรไปมาไม่สะดวก ในปัจจุบันสภาพสังคมและวิถีการดำเนินชีวิตของคนเปลี่ยนไป พร้อมกับพระสงฆ์มีจำนวนมากขึ้นเพื่อความสะดวกในการบริหารและการปกครอง จึงกำหนดให้พระสงฆ์อยู่ประจำวัดใดวัดหนึ่งเป็นการถาวร นอกจากนี้วัดยังเป็นสถานที่ทำบุญของประชาชนในโอกาสต่าง ๆ ทั้งงานทำบุญที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรง และงานมงคลและงานอวมงคลของชาวบ้าน หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าวิถีชีวิตของชาวไทยตั้งแต่เกิดจนตายเกี่ยวข้องกับวัดทั้งสิ้น

ในอดีตวัดเป็นสถานศึกษาของกุลบุตร แม้ในปัจจุบันหลายโรงเรียนยังคงอาศัยสถานที่

ของวัดและในบางแห่งโรงเรียนก็นิมนต์พระภิกษุ สามเณร ให้มาช่วยในการสอนนักเรียนอีกด้วย นอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมของรัฐ เช่นเป็นหน่วยกลางที่ทางราชการพบปะประชาชน เป็นหน่วยเลือกตั้งและวัดเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของชุมชน เช่นเป็นศูนย์รวมตลาดนัดสินค้า การละเล่นตามประเพณีต่าง ๆ

ความสำคัญของวัดจากอดีต ถึงปัจจุบัน ยังคงไม่เปลี่ยนแปลง ฉะนั้นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคนพึงดูแลบำรุง และใช้ประโยชน์จากวัดให้ถูกต้อง อีกทั้งปฏิบัติตนให้เหมาะสม เพื่อให้วัดเป็นศรีสง่า สมกับเป็นที่พึ่งทางกายและทางใจของประชาชน

จุดมุ่งหมายของการไปวัด

วัด เป็นศูนย์รวมของประชาชนในการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับวัดโดยตรง และกิจกรรมที่ต้องอาศัยสถานที่ของวัด แต่ละกิจกรรมก็มีองค์ประกอบและจุดมุ่งหมายที่ต่างกันออกไป แต่เมื่อพูดโดยรวมแล้ว จุดมุ่งหมายของการไปวัดก็เพื่อขัดเกลาจิตใจ ศึกษาหาความรู้ และฝึกฝนอบรมตนเองตามหลักโอวาทปาติโมกข์ที่ว่า “ละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์” พอจำแนกจุดมุ่งหมายของการไปวัดได้ดังนี้

๑. เพื่อทำบุญและสนับสนุนพระสงฆ์ จุดมุ่งหมายแรกของการไปวัดคือ การทำบุญตามโอกาสต่าง ๆ ทั้งงานมงคล เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานทำบุญอายุ งานทำบุญวันเกิด และการทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาโดยเฉพาะในวันพระทุกวันพระ งานอวมงคล เช่น งานศพ งานทำบุญอุทิศ ในการทำบุญก็จะประกอบด้วย การตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ ในบางงานก็จะจัดให้มีพระธรรมเทศนาด้วย บางวัดก็จัดให้มีการทำบุญในวันอาทิตย์ เพื่ออำนวยการความสะดวกแก่ประชาชน ผู้ไม่สามารถมาทำบุญในวันพระได้ จุดมุ่งหมายในการทำบุญนั้น เพื่อทำให้เป็นคนเสียสละบรรเทาความโลภ ความเห็นแก่ตัว ให้เป็นคนโอบอ้อมอารี และเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนา โดยการสงเคราะห์พระภิกษุ สามเณร ให้ท่านดำรงชีวิตอยู่เพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรม และนำธรรมะนั้นมาอบรมสั่งสอนประชาชนให้ประพฤติปฏิบัติเป็นศาสนิกชนที่ดี อีกทั้งเป็นการสงเคราะห์คนยากจนและอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว อันเป็นการแสดงความกตัญญูของผู้ทำอีกด้วย

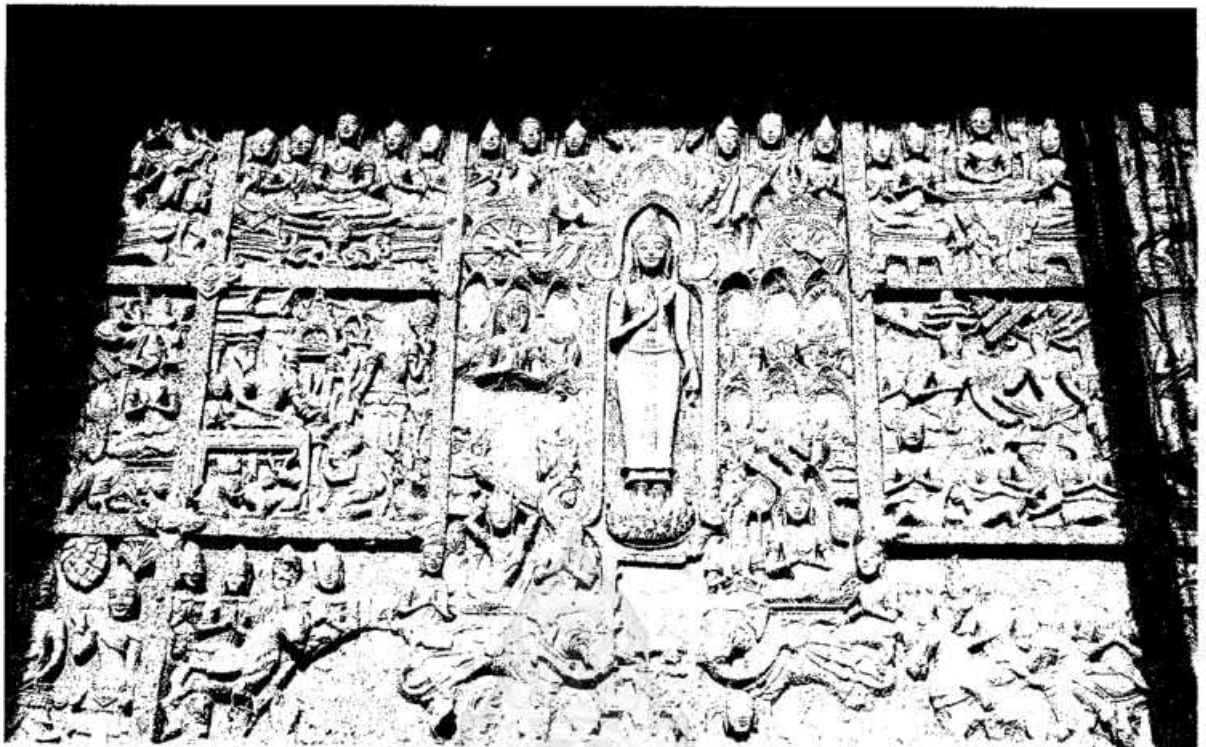
๒. เพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรม จุดมุ่งหมายของการไปวัดอีกอย่างหนึ่งคือ การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ รวมไปถึงการตีความธรรมะอย่างถูกต้องตามหลักพระไตรปิฎก การศึกษานี้เป็นการศึกษาด้านทฤษฎี พระพุทธศาสนาเรียกว่า “ปริยัติ” นำเอาหลักธรรมเหล่านั้นมาประพฤติปฏิบัติทั้งในด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน ตลอดถึงสมาธิวิปัสสนา อันเป็นหลักธรรมขั้นสูงในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “ปฏิบัติ” การปฏิบัติธรรมจะทำให้ไหนก็ได้ แต่ถ้าทำที่วัดจะดีกว่า เพราะเป็นสถานที่สงบในขณะปฏิบัติธรรม หากมีปัญหาข้อสงสัยเกิดขึ้น ก็ขอคำแนะนำจาก

พระสงฆ์ได้ทันที ทำให้การปฏิบัติธรรมของเราเป็นไปอย่างถูกต้อง เป็นไปเพื่อบรรลุมรรคผลอย่างแท้จริง การบรรลุมรรคผลตามขั้นตอนของการปฏิบัติธรรมนี้ เรียกว่า “ปฏิเวธ”

๓. เพื่อการศึกษาและบำรุงศาสนสถาน วัดนับเป็นแหล่งการศึกษาทางศิลปะ โบราณคดี และประวัติศาสตร์ที่สำคัญ เนื่องจากคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาสืบต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน ส่วนใหญ่จึงมีโบราณสถานและโบราณวัตถุเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น เจดีย์ โบสถ์ วิหาร พระพุทธรูป ฯลฯ มีอยู่ทั่วทุกภาคของเมืองไทยในแต่ละแห่งก็แตกต่างกันออกไป ตามยุคตามสมัย ศิลปกรรมเหล่านี้ แสดงออกถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของบรรพบุรุษไทย และแสดงถึงความเจริญสามารถสร้างสรรค์สร้างได้สวยงาม วิจิตรพิสดาร ไม่แพ้ชาติใด ๆ นำความภาคภูมิใจแก่คนไทยทุกคน ฉะนั้นหน้าที่ของคนไทยจะต้องดูแลมิให้ผู้ใดทำลาย ดัดแปลง หรือกระทำการใด ๆ อันจะก่อให้เกิดความเสียหาย โดยว่ากล่าวตักเตือนหรือแจ้งให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทราบ หรือช่วยกันบริจาคทรัพย์เพื่อการซ่อมแซมบูรณะ เพื่อให้เป็นมรดกของชาติสำหรับคนรุ่นหลังได้ภูมิใจและศึกษาค้นคว้ากันต่อไป

เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย

ประติมากรรมฝาผนังโบสถ์วัดไถ่ จังหวัดลพบุรี

๔. วัดเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมต่างๆ การไปวัดของประชาชนชาวไทยนอกจากไปทำบุญและปฏิบัติธรรมแล้ว วัดยังเป็นศูนย์กลางจัดกิจกรรมของทางราชการ เช่น เป็นหน่วยเลือกตั้ง เป็นสถานที่ประชุมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ เป็นที่พบปะของประชาชนในงานเทศกาลรื่นเริงต่าง ๆ เช่น การละเล่นในวันตรุษ วันสงกรานต์ งานประจำปีของวัด ในบางแห่งวัดยังเป็นแหล่งตลาดนัดสินค้าของชาวบ้านอีกด้วย

สังคมปัจจุบันนี้ มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตแบบไทย ๆ เปลี่ยนแปลงไป แต่ถึงอย่างไรก็ตาม วัดยังมีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยอยู่ ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของกิจกรรม เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นสถาบันที่ฝึกอบรมระบบคุณธรรม จริยธรรมให้แก่คนในสังคม ชาวพุทธควรไปวัดตามโอกาสต่าง ๆ เช่น วันพระ วันเสาร์-อาทิตย์ วันหยุดราชการและวันสำคัญต่าง ๆ เพื่อประกอบกิจกรรม ตามที่กล่าวมาอีกทั้งการไปวัดยังได้พบปะสนทนาธรรมกับพระสงฆ์ ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า การพบปะพระสงฆ์เป็นมงคลอย่างสูงสุด

การปฏิบัติตนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่พุทธศาสนิกชนนิยมประกอบพิธีกรรมเป็นการพิเศษ นอกเหนือจากวันพระ ขึ้นแรม ๘ ค่ำ และ ๑๔, ๑๕ ค่ำ มีอยู่ ๔ วันคือ วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา และวันอัฐมีบูชา จุดประสงค์ของการประกอบพิธีกรรม ก็เพื่อน้อมรำลึกถึงคุณของ พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อวันสำคัญมาถึงชาวพุทธควรปฏิบัติ ดังนี้ :-

๑. **ทำบุญใส่บาตร** การทำบุญใส่บาตรถือว่าเป็นการให้เลือดให้เนื้อแก่พระสงฆ์ เพราะพระสงฆ์มีหน้าที่ในการสืบต่อพระพุทธศาสนา การใส่บาตรนอกจากเป็นการอนุเคราะห์พระสงฆ์โดยตรงแล้ว ยังเป็นการขัดเกลากิเลส บรรเทาความโลภ ลดความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ของตนเองอีกด้วย ดังนั้นการใส่บาตรจึงควรทำด้วยอาการอันสำรวม ระวัง ด้วยความสุภาพ นอบน้อม

การทำบุญใส่บาตรในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในแต่ละท้องที่มีความแตกต่างกัน มีทั้งการไปทำบุญที่วัด การใส่บาตรโดยมีการนิมนต์พระมารับบิณฑบาตรตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น พุทธมณฑล ท้องสนามหลวง ฯลฯ หรือใส่บาตรเมื่อพระภิกษุสามเณรมารับบิณฑบาตร

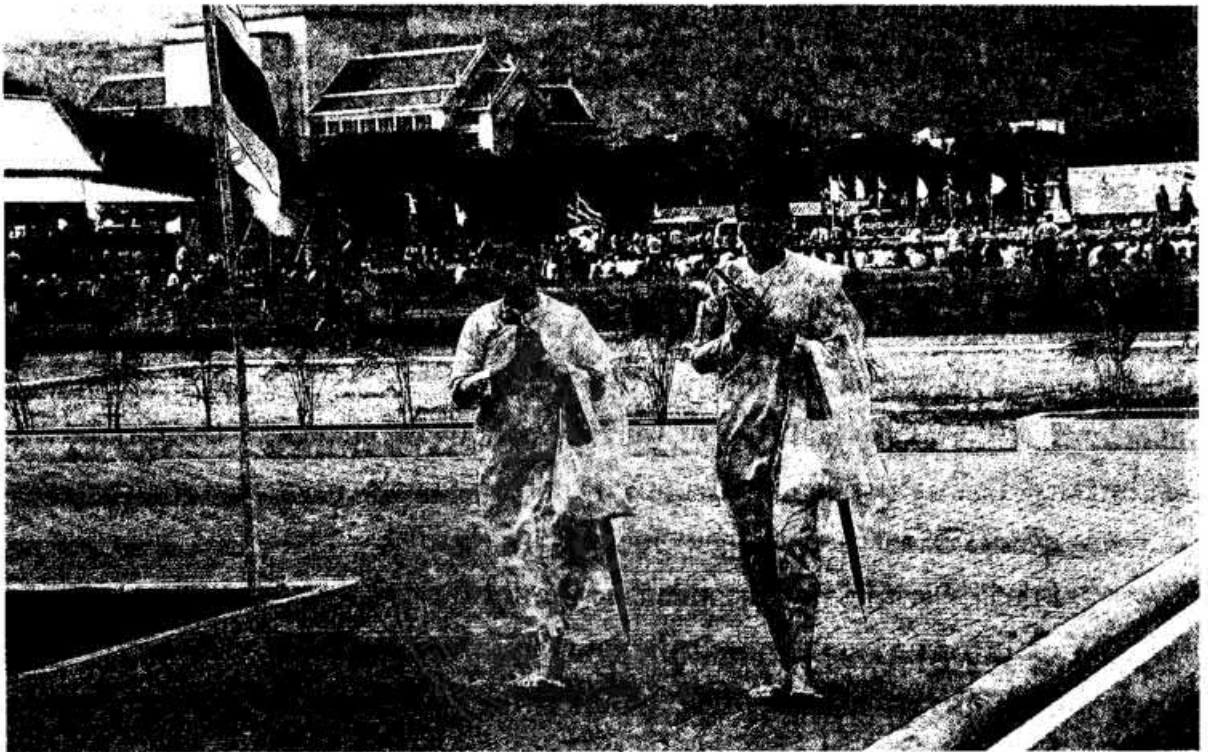
การปฏิบัติเมื่อทำบุญใส่บาตร โดยจัดเตรียมอาหารหรืออาจมีดอกไม้ รูปเทียนถวาย ก่อนใส่บาตรตั้งจิตอธิษฐานอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ ญาติมิตร ตลอดจนสรรพสัตว์ โดยกล่าวดังนี้
 สุกินนัง วะตะ เม ทานัง อาสะวักขะยาอะหัง โหตุ

แปลว่า : ทานที่ข้าพเจ้าถวายดีแล้วจงเป็นเหตุให้หมดสิ้นอาสวะกิเลสเถิด

เมื่อใส่บาตรเสร็จแล้ว กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลทันทีเพื่อเป็นการย้ำเจตนาที่อธิษฐานในการทำบุญ โดยใช้บทกรวดน้ำเป็นภาษาบาลี หรือกล่าวเป็นภาษาไทยก็ได้ หากหาน้ำสะอาดไม่ได้ ให้ใช้วิธีตั้งจิตอธิษฐานแทน ถ้าหากเป็นการทำบุญที่วัดจะกรวดน้ำเมื่อพระสงฆ์กล่าวอนุโมทนา (ยถา) เมื่อกรวดน้ำเสร็จแล้วให้เทลงดินที่สะอาด หรือตามโคนต้นไม้ ไม่เทลงกระถังหรือพื้นดินสกปรก เพราะถือว่าเป็นของสูง เป็นน้ำที่เจือด้วยกุศลจิตของเราเอง

๒. **การเวียนเทียน** การเวียนเทียนเป็นการบูชาคุณพระรัตนตรัย โดยยกเหตุวันสำคัญทั้ง ๔ มาเป็นที่ตั้ง มีดอกไม้ รูปเทียนเป็นสื่อ การเวียนเทียนนั้นมีระเบียบปฏิบัติเหมือนกันทั้ง ๔ วัน จะแตกต่างกันเฉพาะคำกล่าวบูชาเท่านั้น เมื่อวันสำคัญมาถึง พุทธศาสนิกชนจัดเตรียมดอกไม้ รูป เทียน ไปตามเวลากำหนดของแต่ละวัด แต่ละสถานที่ (เช่นพุทธมณฑล, สนามหลวง) อาจเป็นเวลาตอนบ่าย ตอนเย็น หรือตอนค่ำ เมื่อมาพร้อมยังสถานที่เริ่มพิธีโดยประธานในพิธีจุด รูป เทียน พร้อมกับทุกคนจุดของตนเอง ประนมมือ สวดมนต์ให้วพระ และกล่าวคำบูชาจบแล้วเวียนประทักษิณ (เวียนขวา) รอบสถานที่นั้น ๓ รอบ ในขณะที่เดินเวียนเทียนแต่ละรอบให้น้อมรำลึกถึงพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ โดยรอบที่ ๑ รำลึกถึงพุทธคุณ สวดบท “อิติปิโส ภควา...หรือสวดสั้น ๆ ว่า “พุทโร” รอบที่ ๒ รำลึกถึงพระธรรมคุณสวดบท “สวากขาโต ภควตา ธัมโม...ฯลฯ” หรือสวดสั้น ๆ ว่า

“ธัมโม” รอบที่ ๓ รำลึกถึงพระสังฆมณฑล สวดบท “สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ...ฯลฯ” หรือสวดสั้น ๆ ว่า “สังโฆ” เมื่อเวียนเทียนครบ ๓ รอบแล้ว นำดอกไม้รูปเทียนไปปักบูชาตามที่บูชาที่เตรียมไว้ ไม่ควรปักหรือวางไว้ในที่อื่น นอกจากเป็นการไม่สมควรแล้ว ยังเป็นการทำความสกปรกอีกด้วย

บางวัดอาจมีการทำวัตรสวดมนต์ ฟังเทศน์ ก่อนหรือหลังจากการเวียนเทียน แล้วเข้าร่วมกิจกรรมตามวันเวลาดังกล่าว

อนึ่ง การบูชาด้วยการเวียนเทียน เรียกว่า “อามิสบูชา” คือการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ อันมีดอกไม้ รูป เทียน เป็นต้น ส่วนการบูชาอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า “ปฏิบัติบูชา” คือการบูชาด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มีการรักษาศีล อันได้แก่ การละเว้นจากการเบียดเบียนรังแกประทุษร้ายในชีวิตทรัพย์สินของกันและกัน การละเว้นจากอบายมุขต่าง ๆ มีการตักน้ำมา เล่นการพนัน เป็นต้น การบูชาทั้งสองประการนี้ พระพุทธเจ้าทรงยกย่องการบูชาโดยการปฏิบัติว่า ถูกต้อง เป็นไปเพื่อการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาและ เป็นไปเพื่อประโยชน์ความสุข ความเจริญ แก่ผู้ปฏิบัติบูชาโดยตรง

๓. การฟังเทศน์

การฟังเทศน์เป็นบุญอีกประการหนึ่งที่เรียกว่า “ธัมมัสสวนมัย” หมายถึงบุญที่สำเร็จ

จากการฟังธรรม การแสดงธรรมหรือการเทศน์มักจะจัดกันอยู่ทั่วไปตามงานบุญต่าง ๆ ทั้งงานมงคลและงานอวมงคลหรือจัดขึ้นตามโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ เพื่อเป็นการเพิ่มศรัทธาซึ่งให้เห็นถึงประโยชน์ของการจัดงานและการทำบุญ การเทศน์ นอกจากเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรงแล้ว ผู้ฟังยังได้ประโยชน์ ได้ข้อคิดแนวทางที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต

การเทศน์หรือการแสดงธรรม เริ่มจากประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีลรับศีล เสร็จแล้วกล่าวอาราธนาธรรม หลังจากนั้นพระภิกษุจะเริ่มแสดงธรรม ในขณะที่ฟังธรรมนั้นควรนั่งด้วยอาการสำรวมและประนมมือด้วย เมื่อพระธรรมเทศนาจบแล้วเจ้าภาพนำเครื่องไทยธรรมถวาย พระสงฆ์กล่าวอนุโมทนาว่า ยะธา วาวิระหา ฯลฯ ผู้ฟังธรรมกรวดน้ำตั้งจิตแผ่ส่วนบุญส่วนกุศล เมื่อพระเริ่มสวดบท สัพพี ติโย ฯลฯ ฟังประนมมือรับพรไปจนจบ

ในกรณีที่เป็นการแสดงปาฐกถาธรรม มีระเบียบปฏิบัติแตกต่างออกไปจากการฟังเทศน์ คือ ปาฐกถาธรรมไม่ต้องอาราธนาศีล รับศีล ไม่ต้องอาราธนาธรรม ผู้ฟังจะประนมมือหรือไม่ก็ได้ แต่ให้อยู่ในอาการเคารพ สำรวม เมื่อฟังปาฐกถาธรรมจบจึงประนมมือกล่าวคำสาธุพร้อมกัน

ทั้งการฟังธรรมและการฟังปาฐกถาธรรม พระพุทธเจ้าตรัสถึงประโยชน์ที่จะฟังได้รับ ๕ ประการคือ

๑. ได้ฟังในสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๒. สิ่งใดเมื่อฟังแล้วยังไม่เข้าใจ ก็จะเข้าใจมากยิ่งขึ้น
๓. ยิ่งฟังยิ่งได้ปัญญา สามารถบรรเทาความสงสัยได้
๔. ทำความคิดเห็นของตนเองให้ถูกต้อง
๕. จิตใจผ่องใส สบายใจ

ด้วยเหตุนี้ ชาวพุทธจึงควรหาโอกาสไปฟังธรรมหรือปาฐกถาธรรมตามโอกาส เป็นการเพิ่มศรัทธาและเพิ่มปัญญาให้กับตัวเอง

๔. การรักษาศีลและการเจริญสมาธิภาวนา

การรักษาศีล เป็นการรักษาความปกติทางด้าน กาย วาจา จะรับจากพระสงฆ์โดยตรง หรือรักษาโดยการตั้งจิตอธิษฐานเอาเองก็ได้แล้วพยายามรักษาให้ได้ตามนั้น อาจเป็นศีล ๕ ศีล ๘ โดยปกติพิธีการทำบุญต่าง ๆ จะต้องมีการอาราธนาศีล และรับศีลอยู่เสมอ การรักษาศีลนอกจากเป็นการควบคุมกาย วาจา แล้วศีลยังเป็นพื้นฐานของการทำความดีในขั้นสูง ๆ ขึ้นไป ก็คือการฝึกสมาธิเจริญภาวนา ถ้าหากการเจริญสมาธิภาวนาไม่มีศีลเป็นพื้นฐานรองรับแล้ว ก็จะเป็น “มิฉนาสมาธิ” เขาอาจใช้อำนาจของจิตหรือสมาธินั้นไปในการก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคมได้ เพราะคนมีสมาธิสูงย่อมสามารถพัฒนาปัญญาให้สูงตามได้ หากไม่มีศีลรองรับก็จะใช้ปัญญาไปในทางที่ผิด เช่น ทุจริต คดโกง ฉ้อราษฎร์บังหลวง เป็นต้น

ดังนั้น คนเราจึงควรมี ศีล เป็นพื้นฐานก่อน เมื่อสามารถรักษาศีล และตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงฝึกสมาธิเจริญภาวนาต่อไป

การทำสมาธิ คือ การควบคุมจิตใจให้สงบนิ่ง ไม่ฟุ้งซ่านหรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด หรือภาวะที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว การทำสมาธินั้นทำได้หลายวิธีดังมีรายละเอียดในบทที่ ๗ เรื่องการบริหารจิตและการเจริญปัญญา การทำสมาธิมีประโยชน์ทั้งในด้านเป็นจุดมุ่งหมายทางพระพุทธศาสนา คือความหลุดพ้นจากความทุกข์และกิเลสทั้งปวง และประโยชน์ในด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน คือ ทำให้มีจิตใจเข้มแข็ง มีบุคลิกที่มั่นคง สุขภาพ สุขุม เยือกเย็น กระปรี้กระเปร่า ทำให้จิตใจอ่อนคลายหายเครียด เกิดความสงบ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการศึกษาเล่าเรียนและการทำงาน ช่วยให้เรียนและทำงานได้ผลดีขึ้น ไม่ผิดพลาดสามารถป้องกันอุบัติเหตุได้ เพราะการมีสมาธิก็ย่อมมีสติกำกับอยู่ด้วยเสมอ

ประเด็นอภิปราย

- กิจกรรมทางศาสนาเป็นแนวปฏิบัติของศาสนิกชน เพื่อให้มีความสุข สงบแก่ตน และมีความมั่นคงปลอดภัยความสามัคคีแก่หมู่คณะ ตลอดจนเป็นการสืบทอดศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองนั้นนักเรียนเห็นด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด อภิปราย และยกตัวอย่าง

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. สนับสนุนให้นักเรียนไปร่วมกิจกรรมวันทำบุญตามประเพณีต่าง ๆ นำมาเขียนเรียงความหรือมาเล่าประสบการณ์แลกเปลี่ยนกันในชั้นเรียน

๒. ให้นักเรียนศึกษาเพิ่มเติมจากห้องสมุด วิทยากร ครู อาจารย์ ผู้ปกครอง หรือเพื่อนร่วมชั้น เรื่องพิธีกรรมในวันสำคัญของแต่ละท้องถิ่น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ นักเรียนสามารถนำความรู้ ความเข้าใจจากการเรียนไปใช้ในการประกอบพิธีกรรมในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และปฏิบัติได้จนกลายเป็นนิสัย

คำถาม

๑. นักเรียนคิดว่าวัดมีความสำคัญต่อนักเรียนเพียงใด เพราะเหตุใด

๒. การทำบุญ หรือการบริจาค การเสียสละ มักจะเกี่ยวกับความสุข และความทุกข์ ความเห็นแก่ตัว เมื่อนักเรียนได้ทำบุญ หรือได้เสียสละสิ่งของของนักเรียนเพื่อผู้อื่นนักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรบ้าง และต้องการรับสิ่งใดตอบแทนจากการ “ให้” ของนักเรียนในครั้งนั้น

บทที่ ๗

การบริหารจิตและการเจริญปัญญา

๗.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ

แนวคิดสำคัญ

๑. ปริยัติ คือการศึกษาเล่าเรียนเกิดจากการรับข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ มาและพิจารณาจนเกิดความรู้ ปฏิบัติหมายถึงการลงมือทำตามความรู้ที่มีอยู่ ส่วนปฏิเวธหมายถึงผลที่เกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัตินั้น
๒. ธัมมานุสสติ หมายถึง การตั้งสติระลึกถึงคุณของพระธรรมว่าเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติสามารถเห็นได้ด้วยตนเอง ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา สามารถพิสูจน์ได้เฉพาะตน
๓. สังฆานุสสติ หมายถึง การตั้งสติระลึกถึงคุณของพระสงฆ์ว่าเป็นผู้ปฏิบัติดีตรงตามพระธรรมวินัย ปฏิบัติเพื่อรู้และปฏิบัติชอบ เป็นผู้ควรแก่การคำนับ การต้อนรับ การรับทาน การทำอัญชลี เป็นเพื่อนมนุษย์ของโลก
๔. การเจริญธัมมานุสสติและสังฆานุสสติจะทำให้จิตเป็นสมาธิ มีวิธีปฏิบัติที่คล้ายคลึงกัน
๕. ปณณสิการ หมายถึงการคิดถูกทาง ถูกตามทำนองคลองธรรมและคิดอย่างมีระบบเป็นขั้นตอน ไม่สับสน

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ สามารถนำไปใช้ได้เหมาะสม
๒. เพื่อให้เห็นคุณค่าของธัมมานุสสติและสังฆานุสสติ สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง
๓. เพื่อให้เข้าใจวิธีคิดแบบปณณสิการ สามารถคิดตามได้อย่างถูกต้อง

ความสัมพันธ์ระหว่างปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ

คำว่า ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เป็นขั้นตอนการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ท่านเรียกโดยสรุปว่าพระสัทธรรม แม้จะมีชื่อเรียกเป็น ๓ แต่มีความเกี่ยวเนื่องถึงกัน การที่คนจะได้รับผลจากพระพุทธศาสนาจริง ๆ จะต้องสามารถสัมผัสพระสัทธรรมได้ทั้ง ๓ ระดับ

พระปริยัติสัทธรรม คืออะไร?

พระปริยัติสัทธรรม คือการศึกษา เรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ตามที่ทรงแสดงไว้ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ตามที่ทรงแสดงไว้ เช่น ทรงแสดงอิทธิบาท คือคุณธรรมที่จะนำผู้ประพฤติปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในการทำงานนั้น ๆ มี ๔ ประการ คือ

๑. ฉันทะ มีความพอใจในสิ่งนั้น ๆ
๒. วิริยะ เพียรพยายามประกอบ กระทำ ประพฤติในสิ่งนั้นตามสมควรแก่ฐานะของสิ่งนั้น
๓. จิตตะ เอาใจใส่ สนใจ เน้นหนักในเรื่องนั้น
๔. วิมังสา หมั่นพิจารณา ไตร่ตรอง หาเหตุผลในเรื่องนั้นทั้งก่อนทำ ขณะทำ และหลังจากได้ทำไปแล้ว

ระดับของปริยัติคือการศึกษาชั้น นักเรียนจะต้องศึกษาแล้วนำหลักธรรมเหล่านั้นมาคิด พิจารณาดูว่า หลักที่ทรงแสดงว่าจะช่วยให้คนผู้ปฏิบัติประสบความสำเร็จได้จริงหรือไม่ เช่น นักเรียนเรียนหนังสือแต่ไม่พอใจในวิชาที่เรียน ในครูที่สอน เพื่อนร่วมห้อง ตลอดถึงบรรยากาศในการเรียน นักเรียนจะสามารถมีความรู้ความเข้าใจในวิชานั้นหรือไม่ หรือมีแต่ความพอใจเฉย ๆ แต่ไม่ยอมลงมือศึกษาเล่าเรียนอย่างเอาจริงเอาจัง จะประสบความสำเร็จในการเรียนหรือไม่ หรือแม้แต่มีความพยายามอย่างเอาจริงเอาจังแล้ว แต่ไม่ได้ใช้ความคิดพิจารณาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาเหล่านั้น จะประสบความสำเร็จในการเรียนหรือไม่ เมื่อนำมาคิดแล้วก็จะเห็นว่า ทุกอย่างที่เราจะทำ จะเรียน หรือแม้แต่จะกิน จะต้องใช้อิทธิบาทให้ครบทั้ง ๔ ประการเสมอไม่ว่าความสำเร็จในเรื่องอะไรของใครก็ตาม แม้คนเหล่านั้นจะไม่รู้จักว่าอิทธิบาท ๔ คืออะไร แต่ความสำเร็จของเขาก็เกิดมาจากอิทธิบาททั้ง ๔ ประการนั่นเอง ภาษาที่เรียกนั้นจะเรียกอย่างไรก็ได้ แต่คุณธรรมเหล่านั้น พระพุทธศาสนาเรียกว่า “อิทธิบาท”

พระปฏิบัติสัทธรรม คืออะไร?

หลังจากได้ศึกษาจนเกิดความเข้าใจว่าอะไรเป็นอะไรแล้ว ก็นำธรรมะเหล่านั้นมาปฏิบัติ แต่ในการปฏิบัตินั้น เนื่องจากธรรมะหรือสิ่งทั้งหลายในโลกนั้นมี ๓ ประเภท คือ ฝ่ายที่ดี ฝ่ายที่ไม่ดี และฝ่ายเป็นกลาง ๆ คือใช้ไปทางดีก็ได้ ใช้ไปทางไม่ดีก็ได้ ในตัวของคนแต่ละคน อวัยวะร่างกายนั้น

เป็นกลาง ๆ เช่น มือเท้าของเรา จะใช้ไปทางดีก็ได้ ทางไม่ดีก็ได้ การปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องคือ ต้องใช้ชีวิตไปในทางที่ดี มีประโยชน์ ความเกียจคร้านไม่ดี ก็ต้องละเว้นไม่ทำตนเป็นคนเกียจคร้าน ความเพียรในทางที่ถูกที่ควรเป็นความดี ก็พยายามใช้ความเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียน การทำหน้าที่ของตนให้ดีเป็นต้น

อิทธิบาททั้ง ๔ ประการนั้น หลังจากได้ผ่านการศึกษา ค้นคิด พิจารณาแล้ว จะพบว่า ทุกคนที่ต้องการความสำเร็จในเรื่องอะไรก็ตาม จะต้องมียุทธียุทธวิธีทั้ง ๔ ประการ จึงปฏิบัติตนให้มีหลักอิทธิบาทด้วย

การพยายามปลูกฝังความพอใจในการเรียน ตำราที่ใช้เรียน ครูอาจารย์ที่ให้การอบรม สั่งสอนเพื่อนร่วมห้องของเรา จนถึงมีความพอใจในผลสอบ ความสำเร็จในการเรียนการศึกษา ความเจริญก้าวหน้าที่จะมีในอนาคตต่อไป

ในขณะที่เรียนก็ต้องมีความตั้งใจอ่าน ตั้งใจฟัง ตั้งใจจด ตั้งใจจำ มีอะไรที่ข้องใจสงสัย ก็พยายามสอบถาม ค้นคว้า ขจัดความสงสัยไม่แนใจในเนื้อหาวิชาเหล่านั้นออกไป งานใดที่ครูอาจารย์ มอบหมายให้ทำก็พยายามทำงานเหล่านั้นให้สำเร็จด้วยความเรียบร้อย แม้บางครั้งมีงานจรเข้ามา ก็ต้องพยายามทำให้เสร็จไม่ว่าอย่างนั้นจะมีงานค้าง ทำให้ยากต่อการจะทำให้เสร็จเรียบร้อยได้

ในขณะที่ใช้ความเพียรพยายามอยู่นั้นเอง จะต้องมีความมุ่งมั่นเอาจริงเอาจัง มีใจจดจ่ออยู่กับเรื่องที่ฟัง ที่อ่าน ที่ทำ หรือที่เรียกว่าทำงานอย่างมีสมาธิ เช่นการอ่านหนังสือ หากนักเรียน ใช้วิธีอ่านออกเสียงไปด้วย ดาดูตัวหนังสือไปด้วย หูฟังเสียงของตนไปด้วย จิตใจก็กำหนดจดจ่ออยู่กับเสียงของตน จะช่วยให้การอ่านหนังสือมีความเข้าใจ มีความจำ สามารถนำไปเขียน ไปตอบ ไปพูดได้ถูกต้องเพิ่มขึ้น โดยมีสูตรในการอ่านว่า “ดาดู หูฟัง ปากอ่าน ใจกำหนด”

ก่อนที่จะสร้างความพอใจ ใช้ความพยายาม และจิตมุ่งมั่นในเรื่องนั้น จะต้องใช้ปัญญา พิจารณาหาเหตุผล หลักการวิธีการ ผลดีผลเสีย สิ่งอะไรควรทำอย่างไร จึงจะได้ผลดี ทั้งก่อนทำ ขณะทำ และหลังจากที่ได้ทำไปแล้ว ก็ต้องมีปัญญาหรือวิมวสาไปแล้ว ต้องใช้วิมวสาหรือปัญญา พิจารณา ตรวจ เพื่อให้เกิดความถูกต้อง เรียบร้อยอยู่เสมอ

พระปฏิเวธสัมมัตถธรรม คืออะไร?

หลังจากได้ศึกษาจนนำมาปฏิบัติแล้ว ผลจากการปฏิบัติก็จะเกิดขึ้นเป็นความสำเร็จ ความสุข การได้รับประโยชน์จากสิ่งที่ตนทำ นำให้ได้รับความสุขกายสบายใจ ที่อาจสรุปเป็น ความสุขความสงบใจ อันเป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติต้องการร่วมกัน

ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เกี่ยวเนื่องกันอย่างไร?

จากตัวอย่างที่ยกมานั้น นักเรียนจะเห็นว่า เมื่อเราศึกษาให้เข้าใจว่า อิทธิบาท ๔ คืออะไร มีความดีงามอย่างไร ช่วงนี้เรียกว่าปริยัติ เมื่อได้ปฏิบัติตนไปตามหลักของอิทธิบาททั้ง ๔ ประการนั้น

ท่านเรียกว่าปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วได้รับผลเป็นความสำเร็จ ความรู้ ความสุข ความสงบ ท่านเรียกว่าเป็นปฏิเวธ หรือ

การรับรู้ว่ายานานนั้นแก้โรคอย่างนั้นอย่างนี้ เรียกว่าปริยัติ การนำยานั้นมารับประทาน เมื่อเกิดโรคเรียกว่า ปฏิบัติ การหายจากโรค มีความสุขกาย สบายใจ เรียกว่าปฏิเวธ

การรู้ว่าอาหารชนิดนั้นดี มีประโยชน์ เรียกว่าปริยัติ การรับประทานอาหารเหล่านั้น เรียกปฏิบัติ ความหายหิว ความอึด ความมีเรี่ยวแรง เป็นเหมือนปฏิเวธ

การเรียนรู้วิธีเปิดไฟว่าเปิดอย่างไร เรียกว่าปริยัติ การเปิดไฟ เป็นปฏิบัติ แสงสว่างเกิดขึ้น เป็นเหมือนปฏิเวธ

การศึกษาแผนที่ทราบเส้นทางที่ตนจะไป เป็นเหมือนปริยัติ การเดินไปตามแผนที่ เป็นเหมือนปฏิบัติการถึงจุดหมายปลายทาง เหมือนปฏิเวธ

ดังนั้น ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ จึงเป็นการศึกษา การปฏิบัติ และการได้รับผลจากสิ่งเดียวกัน เพียงแต่เป็นคนละขั้นตอนกันเท่านั้น ชีวิตของคนจึงได้ดำเนินไปตามโครงสร้างของปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธอยู่ตลอดเวลา

๗.๒ ธัมมานุสสติ

ธัมมานุสสติ คือการตั้งสติระลึกถึงคุณพระธรรม หมายถึงการระลึกถึงความดีงามของพระธรรม ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ แต่การที่เราจะสามารถระลึกให้เห็นความดีของพระธรรมได้ จะต้องมีการศึกษาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักคำสอนเหล่านั้นเสียก่อน อย่างน้อยที่สุดจะต้องเข้าใจคุณของพระธรรม ที่นำมาสรุปไว้เพียง ๖ ข้อ ตามที่นำมาสวดสาธยาย เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณของพระธรรมว่า

“สุวากุขาโต ภควตา ธมโม สนฺทิกฺโข อกาลิกฺโก เอหิปสฺสิกฺโก โอปนยิกฺโก ปจฺจุตฺตเวทิตพฺโพ วิญญูหิติ

(พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว อันผู้บรรลู่จะพึงเห็นได้เอง ไม่ขึ้นอยู่กับการกล่าวเรียกให้มาดูมาชมได้ ควรน้อมเข้ามาภายในตน เป็นข้อที่วิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน)

พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้วอย่างไร?

คำสอนในพระพุทธศาสนานั้น เป็นผลจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงแสดงว่าอะไรเป็นความทุกข์ ก็เป็นความทุกข์จริง ๆ ทรงแสดงว่าอะไรเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ก็เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์จริงทรงแสดงทางดับทุกข์ไว้ สิ่งนั้นก็เป็นความดับทุกข์ อำนวยความสุขให้ได้จริง ๆ ทรงแสดงว่าอะไรเป็นข้อปฏิบัติที่จะช่วยบำบัดขจัดความทุกข์ให้แก่ผู้ปฏิบัติตาม ก็สามารถ

ขจัดความทุกข์ได้จริง ๆ หรือทรงแสดงว่าอะไรเป็นทางเสื่อมก็เป็นทางเสื่อมจริง ทรงแสดงว่าอะไรเป็นทางเจริญก็เป็นทางแห่งความเจริญจริง เป็นต้น

พระธรรมเป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติจะเห็นได้ด้วยตนเองอย่างไร?

ข้อนี้พึงสังเกตเช่น ทรงแสดงว่าความเกียจคร้านไม่ดี แม้จะเรียนหนังสือก็ไม่ประสบความสำเร็จ ใครก็ตามหากเกียจคร้านแล้วจะรู้ได้ด้วยตนเองว่า ความล้มเหลวทั้งหลายนั้น เกิดขึ้นเพราะตนมีความเกียจคร้านนั่นเอง หรือทรงสอนว่าคนเราจะพ้นความทุกข์ได้เพราะความเพียร ใครก็ตามที่ใช้ความเพียรพยายามจะได้รับผลเหล่านั้นเป็นที่ประจักษ์ด้วยตนเอง เป็นต้น

พระธรรม ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลาอย่างไร?

คำสอนทั้งหมดนั้น เป็นความจริงที่ไม่มีความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น เช่นทรงแสดงว่าความเป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน เทียบกลางคืน เป็นนักเลงการพนันว่าเป็นทางเสื่อมทั้งทฤษฎี ความดี ความเจริญ ใครในส่วนใดของโลกก็ตาม หากเป็นนักเลงแม้เพียงอย่างเดียวก็จะประสบความเสื่อม และคนทั้งดวันไม่เป็นนักเลงแม้สักอย่างเดียวจะประสบความเจริญเสมอ เป็นต้น

พระธรรม ควรเชิญชวนให้มาดูมาชมอย่างไร?

ความจริง ความดีที่มีการสั่งสอนไว้นั้น พร้อมทั้งจะให้ใครก็ตามมาศึกษา พิจารณา ตรวจสอบ ทดลอง ปฏิบัติดูได้เสมอ ข้อใดทรงแสดงไว้อย่างไรก็ต้องเป็นอย่างนั้น

พระธรรม อันวิญญูชนจะรู้ได้เฉพาะตนอย่างไร?

การรู้ที่พระธรรมเป็นจริงตามที่ทรงแสดงไว้หรือไม่ คนจะต้องศึกษา นำมาปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วเขาจะรู้ผลของการปฏิบัติเช่นนั้นด้วยตัวเขาเอง เหมือนคนกินอาหาร จะรู้รสชาติอาหารนั้น ๆ ว่าเปรี้ยว หวาน มัน เค็ม ด้วยตนเอง จะให้คนอื่นมารู้รสชาติอาหารแทนมิได้ เป็นต้น

การเจริญธัมมานุสสติ ควรปฏิบัติอย่างไร?

การเจริญธัมมานุสสติทำได้หลายวิธี โดยเบื้องต้นจะต้องอยู่ในสถานที่สงบพอสมควร ไม่ให้มีเสียงรบกวนมากนัก พยายามตัดความกังวลในเรื่องอื่นออกไปเสียก่อน เมื่อมีความพร้อมแล้วให้พิจารณาตามวิธีดังต่อไปนี้

วิธีที่ 1 นำบทสรรเสริญพระธรรมคุณดังกล่าวแล้วนั้นเองมาสวด สาธยาย คือ สวดกลับไปกลับมา จนใจสงบอยู่กับบทที่เรากำลังสวดอยู่ สวดกลับไปกลับมาเท่าไรยิ่งดี ในขณะนั้นกายก็ไม่ได้ทำความชั่วอะไร วาจาก็มีแต่เสียงสวดพระธรรมคุณ ใจก็มีแต่กำหนดอยู่ในบทที่สวดหูของเราก็ได้ยินเสียงที่สวดอยู่ แต่ละอย่างช่วยให้จิตสงบได้เร็วขึ้น แต่ความสงบในระดับนี้ ไม่ถึงกับเป็นสมาธิจริง ๆ เพียงแต่ช่วยให้กาย วาจา ใจ เป็นสุจริต คือกายดี วาจาดี ใจดี เพิ่มขึ้น

วิธีที่ 2 นำเอาพระธรรมคุณบทใดบทหนึ่ง ตามที่ตนถนัดนำมาบริกรรม คือภาวนาภายในใจ เช่น หายใจเข้าว่าธัม หายใจออกว่า โม หรือหายใจเข้าว่า ธมฺโม หายใจออกว่า ธมฺโม

ทำเช่นเดียวกับการภาวนาว่า พุทฺ Һายใจเข้า โธ Һายใจออก ในการเจริญพุทธานุสสนตินั้นเอง นั่งนึกภาวนาไปเรื่อย ๆ การบริกรรมภาวนาวิธีนี้สามารถทำได้ตามโอกาส เช่น นั่งว่าง ๆ อยู่ แทนที่จะคิดในเรื่องไร้สาระ ก็ตั้งใจภาวนาไปเรื่อย ๆ เป็นการสร้างความคุ้นเคยในการระลึกให้แก่จิต เพราะตามปกติแล้วความคิดคนจะคิดไปหลายเรื่องในแต่ละวัน จนบางครั้งทำให้ความคิดฟุ้งซ่าน ขาดความสงบ แต่เมื่อนำบทธรรมคุณมาภาวนาอยู่บ่อย ๆ จิตใจจะค่อย ๆ สงบขึ้น อยู่ด้วยบทธรรมคุณที่นำมาบริกรรม ภาวนา จนจิตเป็นสมาธิตั้งมั่นอยู่ได้นาน ๆ

วิธีที่ ๓ นำเอาความรู้ ความเข้าใจในเรื่องพระธรรมคุณแต่ละบทมาคิด พินิจ พิจารณา ไปเรื่อย ๆ จนเกิดความรู้ความเข้าใจลึกซึ้งขึ้นในบทพระธรรมคุณแต่ละข้อ ช่วยให้ความเชื่อ ความเลื่อมใส ในคำสอนของพระพุทธเจ้าเพิ่มขึ้น จิตใจจะมีปิติ คือความเอิบอิ่มภายใน ใจจะค่อย ๆ สงบเพิ่มขึ้นตามลำดับ จนตั้งมั่นเป็นสมาธิดังกล่าว

ธัมมานุสสติ คือการตั้งสติตามระลึกถึงคุณของพระธรรมนั้น เป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติ จึงควรฝึกหัดปฏิบัติ ตามวิธีหลักดังต่อไปนี้ คือ

ให้นั่งพับเพียบหรือขัดสมาธิ ถ้านั่งขัดสมาธิให้นั่งโดยเอาเท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวา ทับมือซ้ายนั่งตัวตรง ๆ ตั้งสติระลึกถึงคุณของพระธรรมตามวิธีดังกล่าว สำหรับวิธีแรกอาจใช้นั่ง ในอิริยาบถอื่นก็ได้ เช่นนั่งพับเพียบนั่งกระโหย่ง ประนมมือ อย่างที่มีการไหว้พระสวดมนต์กันนั่นเอง

หากไม่อาจจะทำอย่างนั้นได้ อาจใช้การนั่งที่เก๋อึดตามปกติตนเอง เพราะหลักสำคัญ อยู่ยู่การตั้งสติระลึกอยู่ที่พระธรรมคุณ ด้วยการสวด การบริกรรม หรือการนำเอาบทพระธรรมคุณ มาคิดก็ตาม

ข้อที่ไม่ควรลืมคือ การปฏิบัติที่ท่านเรียกว่า “กรรมฐาน” นั้น จะต้องมีการกระทำ บ่อย ๆ กระทำให้มาก จนจิตใจของตนผูกสัมพันธ์อยู่กับบทที่นำมาระลึก หรือเป็นสมาธิ

๗.๓ สังฆานุสสติ

สังฆานุสสติ การตั้งสติตามระลึกถึงคุณของพระสงฆ์ มีลักษณะการระลึกเช่นเดียวกับ ธัมมานุสสติเพียงแต่เปลี่ยนจากพระธรรมมาเป็นพระสงฆ์เท่านั้น

โดยผู้ที่จะเจริญสังฆานุสสติ จะต้องศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจว่าพระสงฆ์ คือใคร? พระสงฆ์คือสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หรือเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้า มีหน้าที่หลักคือ การศึกษา พระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วนำคำสอน เหล่านั้นมาสั่งสอนให้คนอื่นปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วย ท่านแบ่งพระสงฆ์ ไว้เป็น ๒ ฝ่าย คือ พระสงฆ์ที่ผ่านการบรรพชาอุปสมบทมาอย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัย ยังทำ

หน้าที่ศึกษา ปฏิบัติ และสั่งสอนชาวบ้านอยู่ เรียกสมมติสงฆ์ แต่ท่านเหล่านั้นเองเมื่อศึกษา ปฏิบัติ ได้สมบูรณ์แล้วทำหน้าที่หลักคือการสั่งสอนธรรมให้แก่คนอื่น เรียกว่าพระอริยสงฆ์ คุณสมบัติของพระสงฆ์ทั้ง ๒ ประเภทนั้น อย่างที่นำมาสวดสาธยายกันอยู่ทั่วไปว่า

“สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อสุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ฌายปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สามิจิปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณเณยฺโย อณฺชสิกรณิโย อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺขเขตฺตํ โลกสุสํวติ.

(พระสงฆ์ สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติสมควร

ท่านเหล่านั้นคือใครบ้าง คือ คู่แห่งบุรุษ ๔ บุรุษบุคคล ๘ นี่คือพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ท่านเป็นผู้ควรแก่การคำนับ เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ เป็นผู้ควรแก่การการรับทาน เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนื่อนานาบุญของโลก ไม่มีนื่อนานาบุญอื่นจะยิ่งไปกว่า)

หลักการเจริญสังฆานุสสติ

ก่อนอื่นจะต้องทำความรู้จักกับคุณของพระสงฆ์แต่ละข้อว่า มีความหมายโดยสรุปอย่างไรเสียก่อน เพื่อจะช่วยให้สามารถนำเอาคุณของพระสงฆ์ไประลึกได้

พระสงฆ์ปฏิบัติได้อย่างไร? การปฏิบัติดีของพระสงฆ์คือ ท่านปฏิบัติชอบตามพระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทรงแสดงสั่งสอนไว้อย่างไร ท่านก็พยายามปฏิบัติได้ตามนั้น ทำตนเองไม่ให้ปะปนเข้าศึกกับใคร จากการปฏิบัติดีของท่านนั่นเอง ทำให้มีความก้าวหน้าในการปฏิบัติตนให้ดียิ่งขึ้น ทั้งรักษาศีลได้ดีขึ้น ปฏิบัติธรรมะได้ดีขึ้น

พระสงฆ์ปฏิบัติตรงอย่างไร? คือหลักของพระธรรมวินัยท่านว่าไว้อย่างไร ท่านปฏิบัติตนตรงตามหลักธรรมวินัย ตรงทั้งต่อหน้าคนอื่นและลับหลังคนอื่น เช่น พูดต่อหน้าเขาอย่างไร เวลาพูดลับหลังเขาก็พูดอย่างนั้น ไม่ใช่ต่อหน้าอย่างหนึ่งลับหลังอย่างหนึ่ง ท่านปฏิบัติตนของท่านอย่างนั้นทั้งในที่ลับและในที่แจ้ง

พระสงฆ์ปฏิบัติเป็นธรรมอย่างไร? คือท่านปฏิบัติฝึกหัดขัดเกลากจิตใจของท่าน ให้มีความซื่อตรงเรียบง่าย มีความดีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนสามารถทำความดีได้อย่างต่อเนื่อง

พระสงฆ์ปฏิบัติสมควรอย่างไร? ท่านปฏิบัติตนสมควรแก่ฐานะของท่าน กาล สถานที่ หลักธรรมจนเป็นนายเหนือความซุกซนทั้งหลาย แม้จะมีเรื่องร้ายรุนแรงมากระทบกระทั่งท่าน ก็ไม่มีความหวั่นไหวไปตามสิ่งที่มากระทบ เช่น ไม่โกรธตอบคนที่ด่าว่า ตำหนิท่าน เป็นต้น

คำว่า คู่แห่งบุรุษ ๔ บุรุษบุคคล ๘ คือใคร? ชื่อเหล่านี้เป็นการเรียกพระอริยบุคคล คือท่านที่ได้รับผลจากการปฏิบัติที่สมบูรณ์ในแต่ละระดับ เมื่อแบ่งเป็นคู่ ๆ ก็จะได้เป็น ๔ คู่ แต่เมื่อ

แยกออกไปแล้วจะเป็นพระอริยบุคคล ๘ ระดับ คือ พระโสดาปัตติมรรค พระโสดาปัตติผล, พระสกทาคามิมรรค พระสกทาคามิผล, พระอนาคามิมรรค พระอนาคามิผล, พระอรหัตตมรรค พระอรหัตตผล, ซึ่งตามปกติแล้วเราจะเรียกว่า พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าพระอริยสงฆ์ ซึ่งเป็นพระสังฆรัตนะที่แท้จริง

ท่านเหล่านั้นเป็นผู้ควรของต้อนรับ ควรแก่ของคำนับ ควรแก่การทำบุญ ควรแก่การไหว้ ทำอัญชลีอย่างไร? เพราะท่านเป็นผู้มีปัญญา มีความบริสุทธิ์ มีความเมตตากรุณาต่อคน การให้การยอมรับ นับถือท่านด้วยการต้อนรับ การไหว้เป็นต้นนั้น จัดเป็นบุญเป็นกุศล ทำให้ได้รับความสุขใจ เชื่อว่าได้ทำสิ่งที่เปี่ยมมงคลแก่ตน เพราะว่าท่านเป็นเนื่อนาบุญอันยอดเยี่ยมของคนดีทั้งหลาย การทำบุญกับท่านจึงเปรียบเหมือนการนำพืชชนิดดี ไปปลูกลงบนดินที่ดี จะทำให้มีความเจริญเติบโตงดงามในเวลาอันรวดเร็ว

การเจริญสังฆานุสสติ ทำอย่างไร?

การเจริญสังฆานุสสติ ทำเช่นเดียวกับอนุสสติอีก ๒ ข้อดังกล่าวแล้ว คือพุทธานุสสติ และธัมมานุสสติ ซึ่งมีวิธีในการทำตามลำดับดังนี้ คือ

๑. นำเอาบทพระสังฆคุณที่กล่าวไว้ในตอนต้นมาสด สาธยาย ซ้ำ ๆ ซึ่งตามปกติแล้ว ควรจะท่องบทสรรเสริญพระสังฆคุณให้จำไว้ เพราะในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนนั้น จำเป็นจะต้องใช้ตลอดชีวิต ในการไหว้พระก่อนนอน ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ในการสวดนั้น อาจใช้สายตามองไปที่พระพุทธรูป หรือให้ตีคัจฉะหลับตา เพื่อไม่ให้ไปมองสิ่งอื่นในขณะนั้น จิตจะได้สงบอยู่กับบทสรรเสริญพระสังฆคุณได้เร็วขึ้น แม้ใจจะยังไม่สงบ แต่ในขณะนั้น อย่างน้อยที่สุด กายกับวาจาก็เป็นสุจริตแล้ว ถ้าใจสามารถสงบอยู่กับบทพระสังฆคุณได้ใจก็จะเป็นสุจริตไปด้วย

๒. นำบทสังฆคุณบทใดบทหนึ่งตามที่ถนัด มาบริกรรม เช่น ใช้บทว่า สงฺโฆ ตามจังหวะหายใจ หายใจเข้าว่า สงฺ หายใจออกว่า โฆ หรือหายใจเข้า สงฺโฆ หายใจออก สงฺโฆ ก็ได้ หรือจะใช้บทอื่นก็ได้ ประเด็นสำคัญอยู่ที่พยายามสำรวมระวังใจ ให้สงบอยู่กับคำที่ใช้ภาวนาอยู่ในขณะนั้น บังคับใจอย่าให้คิดไปในเรื่องที่ผ่านมาแล้ว หรือเรื่องที่ยังไม่เกิด แต่กำหนดอยู่ที่บทพระสังฆคุณที่ต้องระลึกด้วยการบริกรรม ภาวนาในขณะนั้น

๓. นำเอาบทของพระสังฆคุณเหล่านั้นมาคิด พินิจ พิจารณา จนจิตจดจ่ออยู่กับบทพระสังฆคุณแต่การพิจารณานั้น ต้องเข้าใจความหมายของพระสังฆคุณแต่ละบทได้ดี ใครเข้าใจได้มากก็จะคิดได้มาก จะเห็นความดีงามของพระอริยสงฆ์ เช่นเดียวกับที่เห็นพระคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม นำให้จิตใจมีความปิติ ปราโมช เกิดศรัทธา เลื่อมใสในพระรัตนตรัยเพิ่มขึ้น จนจิตมีความสงบ กายสงบ วาจาสงบลงตามลำดับ จนตั้งมั่นเป็นสมาธิ

แต่เนื่องจากคุณของพระรัตนตรัยมีมาก ยากที่จะหยั่งรู้ได้อย่างทอ้งแท้ ความสงบจึงอาจ

ให้เกิดขึ้นได้ในระดับที่เรียกว่า **อุปจารสมาธิ** คือใจจะใกล้ต่อความสงบชนิดแน่วแน่มั่นใจเข้าไปมาก

๔. จากศรัทธาที่เกิดจากการพิจารณาเห็นคุณของพระสงฆ์ ทำให้เกิดความกระตือรือร้นที่จะทำตนให้เป็นคนปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ตามคุณของพระสงฆ์ และเมื่อทำได้ จะทำให้มีความสุข ความสงบในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก

การเจริญสมาธิทุกชนิด จุดเน้นที่สำคัญคือต้องทำให้มาก ทำบ่อย ๆ ทำจนจิตประสานสัมพันธ์กับความสงบมี พลังแห่งสติ ปัญญาเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

๗.๔ ปณณสิการ ความคิดถูกทาง

คำว่า มนสิการ คือการให้ความสนใจ ความใส่ใจในเรื่องต่าง ๆ ท่านผ่านมาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และที่จำไว้ภายในใจ ซึ่งถือว่าเป็นเหตุเบื้องต้นที่สำคัญในการตัดสินใจรับ หรือ ปฏิเสธสิ่งเหล่านั้น มนสิการที่แท้จริงหรือที่มีประโยชน์ จึงต้องเป็นการคิดที่มีเหตุ มีผลในเรื่องนั้น ทำให้ความคิดของคนทุกคนไม่ตรงกัน แม้จะพบเห็นสิ่งเดียวกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานการรับรู้ สิ่งเหล่านั้น กับคุณธรรมของคนเหล่านั้นที่แตกต่างกัน ทุกเรื่องที่เราเข้ามาเกี่ยวข้องในชีวิต ท่านจึงสอนให้ใส่ใจสนใจอย่างมีเหตุมีผล ที่ท่านเรียกเต็มศัพท์ว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า ทำไว้ในใจด้วย อุบายอันแยบคาย คือให้คิดอย่างมีเหตุผลเหมาะสมแก่เรื่องนั้น ๆ เฉพาะในที่นี้จะพูดเฉพาะความคิดด้วยอุบายวิธีอันแยบคายวิธีหนึ่ง ที่ท่านเรียกว่า ปณณสิการ

ปณณสิการ แปลว่าความคิดเป็นทาง หรือความคิดถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้หรือมีลำดับมีขั้นตอน แล่นไปเป็นแถว เป็นแนว คือคิดเป็นระเบียบตามแนวเหตุผล ไม่ยุ่งเหยิง สับสน เช่น

ในบทไหว้ครูของนักเรียน ที่เริ่มต้นว่า “ข้าขอนอบน้อมสักการ บูรพคณาจารย์ ผู้ก่อเกิดประโยชน์ศึกษา” ถ้าจะถามว่า นักเรียนรู้จักท่านเหล่านั้นหรือไม่? ตอบว่า ไม่ เมื่อไม่รู้จักทำไม จึงต้องไปไหว้ท่าน นักเรียนจะพบว่า การศึกษาของนักเรียนทุกคนในขณะนี้สืบเนื่องมาจากท่านที่เราเรียกรวม ๆ ว่า บูรพคณาจารย์ คือครูบาอาจารย์ในสมัยก่อน ก่อนขนาดไหน บางท่านก่อนเป็นพัน ๆ ปีทีเดียว แต่เมื่อเรานำมาคิดให้ถูกทางแล้วจะพบว่า

ขณะนี้นักเรียนเรียนหนังสือกับครูอาจารย์ ที่สอนนักเรียนอยู่ในปัจจุบัน แต่ครูอาจารย์ที่กำลังสอนนักเรียนอยู่นั้นท่านก็เรียนมาจากท่านผู้อื่นอีกต่อหนึ่งนั่นคืออาจารย์ของท่าน และอาจารย์ของท่านเองมีอาจารย์ ย้อนหลังไปสู่คนรุ่นก่อนไปจนไม่อาจนับได้ว่ามีใคร ชื่ออะไรบ้าง แต่ท่านเหล่านั้นก็เป็นผู้มีอุปการคุณต่อเราในทางอ้อม เพราะหากไม่มีท่านแล้ว คนในยุคหลัง ๆ ต่อมาคงไม่มีเรื่องที่ได้ศึกษากัน

เรื่องนี้ทำนองเดียวกับที่เราบูชาคุณของบรรพชน หรือบรรพบุรุษ คือคนรุ่นก่อนย้อนไปที่พันปีก็ตามท่านเหล่านั้นได้สร้างบ้าน สร้างเมือง ศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี สร้างหลักในการดำรงชีวิตเป็นต้นสืบต่อกันมาเรื่อย ๆ จนมาถึงเรา ลองคิดย้อนไประดับ ๓ ชั่วโมง ท่านนั้นจะเห็นได้ว่า ถ้าไม่มีท่านเหล่านั้นเราก็เกิดมาในโลกนี้ไม่ได้แล้ว เช่น เพราะมีปู่ทวดจึงได้มีปู่ เพราะมีปู่จึงมีพ่อ เพราะมีพ่อจึงมีเรา หากไม่มีปู่ทวดก็จะไม่มีปู่ หากไม่มีปู่ก็จะไม่มีพ่อ หากไม่มีพ่อก็จะไม่มีเรา เพราะฉะนั้นทุกคนที่เป็นบรรพบุรุษของเราจึงเป็นผู้มีคุณต่อเราโดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง เราจึงต้องให้ความเคารพนับถือบรรพบุรุษ

นักเรียนคงจะเคยได้ยินคำว่า “น้ำผึ้งหยดเดียว” ที่ท่านเล่าว่า มีพ่อค้าน้ำผึ้งคนหนึ่ง ทำน้ำผึ้งหกแมลงวันก็มาตอมน้ำผึ้ง จึงจกก็มาจับแมลงวัน แมวก็มาไล่ตะครุบจึงจก หมาก็มาไล่กัดแมว เจ้าของแมวโกรธก็มาไล่ตีหมา เจ้าของหมาโกรธมาทำดีทำต่อยเจ้าของแมว ในที่สุดคนทั้งสองคนก็ทุบตีกัน ญาติพี่น้องของคนทั้งสองฝ่าย ก็มาเข้าข้างญาติของตน ยกพวกมาต่อสู้กัน คนแต่ละฝ่ายก็มีเพื่อน เพื่อน ๆ ของแต่ละฝ่ายก็ยกพวกมาช่วยเพื่อนของตน จนกลายเป็นศึกกลางเมือง มีคนล้มตาย ทรัพย์สินเสียหายเป็นจำนวนมาก เพราะกลายเป็นศึกกลางเมือง ที่เริ่มต้นมาจากน้ำผึ้งเพียงหยดเดียวเท่านั้น

นักเรียนลองคิดดูจะพบว่า ปัญหาตรงนี้ถ้าหยุดเสียได้ตอนใดตอนหนึ่ง ปัญหาที่กลายเป็นศึกกลางเมืองก็คงจะไม่เกิดขึ้น ตอนแรกเป็นเพียงคนบกรพร่องทำน้ำผึ้งหกเท่านั้น ช่วงที่สองเป็นเพียงแมลงวันที่มาตอมน้ำผึ้งเท่านั้น ช่วงที่สามเป็นเพียงเรื่องแมวกับจิ้งจกเท่านั้น ช่วงที่สี่เป็นเพียงเรื่องหมากับแมวเท่านั้น ถ้าหยุดไว้เพียงปัญหาก็คงจะไม่เกิดขึ้น ปลอ่ยให้เป็นเรื่องของสัตว์หรือหมากับแมวไป แต่เค้าของความรุนแรงเกิดขึ้นเมื่อเจ้าของแมวไม่พอใจหมาที่มากัดแมวของตน จึงไปไล่ตีหมา ในจุดนี้ก็เป็นเรื่องของคนรังแกสัตว์คนหนึ่งเท่านั้น ถ้าเจ้าของหมาเจยเสีย ปัญหา ก็ยุติลงไปได้ เมื่อเจ้าของหมาไม่ยอมหยุดทำดีทำต่อยกับเจ้าของแมว จึงกลายเป็นเรื่องของคนไม่ค่อยปกติสองคนทะเลาะกัน ญาติพี่น้องเพื่อนฝูงของทั้งสองฝ่ายไม่ไปเข้าข้างพวกของตน ความรุนแรง จนกลายเป็นการทะเลาะบอนกันก็ไม่เกิด หรือแม้แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้ว พรรถพวกเพื่อนฝูงของทั้งสองฝ่าย ไม่เข้ามาร่วมวงด้วย ความรุนแรงจะลดลงไปได้ แต่เพราะใครไม่ยอมหยุดความรุนแรง ความรุนแรงก็เพิ่มขึ้นจนกลายเป็นศึกกลางเมือง

แม้เรื่องนี้จะเป็นิทาน ที่ดูแล้วไม่น่าจะเชื่อมากนัก แต่หลักสำคัญที่สอนให้คนได้คิดนั้นคือ มีเรื่องเป็นอันมากที่อาจจะมปัญหาบ้าง แต่ถ้าเราไม่สร้างปัญหาต่อไป ความรุนแรงก็จะไม่เพิ่มขึ้น และเมื่อถึงคราวจะแก้ไขก็แก้ไขได้ง่าย ปัญหาส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องของคนในโลกนี้สร้างขึ้นเอง จนบางเรื่องที่เรารู้สึกกันว่าไม่น่าจะเป็นเรื่องก็กลายเป็นเรื่องขึ้นมามาจนได้ แสดงว่าสิ่งทั้งหลายนั้นเกิดมาจากเหตุ ถ้าต้องการสิ่งที่ดีก็สร้างเหตุดี ผลดีก็จะเกิดขึ้นมาได้ และคนที่ต้องการสิ่งดีนั้นเอง จะต้องเป็นคนสร้างเหตุขึ้นมา เหมือนเราต้องการผลมะม่วง ส่วนหนึ่งก็อาจจะใช้การซื้อหาเอาตามตลาด

หรืออาจขอจากเพื่อนฝูงญาติพี่น้อง แต่ถ้าต้องการได้ประโยชน์ยาวนาน มีมะม่วงกินกันจนถึงรุ่นลูก รุ่นหลาน ก็ต้องสร้างสวนมะม่วงขึ้นมาเอง

นักเรียนอาจจะเคยได้ยินอยู่บ่อย ๆ ว่า ทำดีไม่ได้ดี หรือทำชั่วได้ดี อยู่บ้าง ถ้าคนที่คิด ไม่ถูกทาง อาจจะเชื่อไปตามที่คนเขาพูด แต่ถ้าเราใช้ความคิดให้ถูกทาง จะต้องคิดว่า ที่ว่าทำดีนั้น ทำอะไร ทำอย่างไร ทำดีถูกความดีจริงหรือไม่ เพราะการทำความดีที่เรียกว่าดีนั้น จะต้องทำความดีให้ถูกที่ ทำความดีให้ถูกเวลา ทำความดีให้ถูกคน ทำความดีให้ถูกดี เช่น

ในขณะที่ครูกำลังอธิบายวิชาให้นักเรียนฟัง นักเรียนหยิบเอาการบ้านที่ครูมอบให้มาทำ โดยไม่สนใจกับวิชาที่ครูกำลังอธิบายอยู่ ถ้าจะถามว่าการทำการบ้านดีหรือไม่ ก็ต้องตอบว่าดี แต่ว่าการบ้านนั้นท่านบอกอยู่แล้วทำที่บ้าน แต่นักเรียนกลับเอามาทำในชั้นเรียน ถ้าเป็นชั่วโมงว่าง คงไม่มีปัญหาอะไร แต่เอามาทำในขณะที่ครูกำลังสอน การทำการบ้านของนักเรียนจึงเป็นการทำความดี ผิดสถานที่ ผิดเวลา ผิดคน นักเรียนถูกครูตำหนิ หรืออาจถูกลงโทษ ถ้าจะคิดว่าทำดีไม่ได้ดี จะถูกไหม ตอบว่าไม่ถูก เพราะสิ่งที่นักเรียนทำนั้นแม้จะเป็นสิ่งที่ดี แต่ทำผิดที่ ผิดเวลา ผิดคน จึงไม่ถือว่าเป็นความดี การตำหนิของครูนั้นเป็นการตำหนิความไม่รู้จักสถานที่ เวลา หาได้ตำหนิ การทำการบ้านไม่ เมื่อทำความเข้าใจได้ นักเรียนก็จะไม่โกรธครู แต่จะรู้สึกตำหนิตัวเอง และคง ยอมรับว่าทำดีได้ดียิ่งอยู่ เพียงแต่ต้องทำให้ถูกสถานที่ เวลา คน กลุ่มคน และสิ่งที่ทำนั้นจะต้องเป็น ความดีจริง ๆ แล้วนักเรียนก็จะได้เป็นคนทำดี เป็นนักเรียนดี มีความภาคภูมิใจ ได้รับการยกย่อง ได้ผลงานที่ดีเป็นต้น

บางครั้งนักเรียนอาจจะเล่นการพนัน ครูอาจจะสอน แนะนำ ชี้โทษของการเล่นการพนัน ให้ฟังอาจจะบอกแก่นักเรียนว่า การพนันนั้นเป็นความอยากได้ของคนโง่ แล้วนำคำกล่าวของครู มาคิดว่า คนเล่นการพนันเป็นคนโง่จริงหรือไม่ เช่นคนเล่นหวย ในการแทงหวยนั้นมีประตูถูก อยู่เพียงประตูเดียว แต่ถ้าเป็นเลข ๓ ตัว แสดงว่าประตูผิดมีถึง ๙๙๙ ประตู เป็นไปได้ไหมที่คนเล่น จะถูกหวยกันเป็นจำนวนมาก ตอบว่าเป็นไปไม่ได้ มีแต่คนที่ถูกเจ้ามือหวยกินเงินไปเป็นจำนวนมาก แน่แน่นอน แสดงว่าการเล่นหวยเป็นความอยากได้โดยขาดเหตุผลของคนที่มีความฉลาดน้อยจริง ๆ หรือครูอาจจะยกตัวอย่างโทษของการเล่นการพนันมาสอนนักเรียนว่า คนที่เป็นนักเลงการพนันนั้น จะพบโทษด้วยตนเองหลายอย่าง เช่น

๑. เมื่อชนะ ย่อมก่อเวร ให้ฝ่ายที่พ่ายแพ้มั่งแค้น
๒. เมื่อแพ้ย่อมเสียทรัพย์ที่เสียไป
๓. ทรัพย์สมบัติย่อมเสียหายไปในทางที่ไม่จำเป็น ไม่คุ้มค่า
๔. ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ
๕. เป็นที่ดูหมิ่นของคนดีทั้งหลาย
๖. ไม่มีใครต้องการจะแต่งงาน หรือแม้แต่คบหาสมาคมด้วย

ให้นักเรียนอภิปรายกันดูว่า การเล่นการพนันเป็นสิ่งดีหรือไม่ หากไม่เป็นนักเลงการพนัน ผลเสียเหล่านี้จะเกิดขึ้นแก่เขาหรือไม่ นักเรียนคิดว่าตนเองจะเล่นการพนันหรือไม่

ประเด็นอภิปราย

- ปรียัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ หากขาดอย่างใดอย่างหนึ่งจะได้หรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย
- การบริหารจัดการแบบธัมมานุสสติและแบบสังฆานุสสติ แบบใดจะปฏิบัติได้ยากกว่ากัน เพราะเหตุใด จงอภิปราย
- ปณณสิการจะช่วยในการเจริญธัมมานุสสติและสังฆานุสสติอย่างไร จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนควรฝึกสมาธิโดยวิธีธัมมานุสสติและสังฆานุสสติแล้วเปรียบเทียบกับวิธีฝึกสมาธิที่เคยปฏิบัติมาก่อน ๆ ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร วิธีใดที่ทำให้นักเรียนเกิดสมาธิได้ไว และปฏิบัติได้ง่าย จากนั้นจึงนำวิธีนั้นมาฝึกปฏิบัติบ่อย ๆ เพื่อฝึกให้จิตเกิดความเข้มแข็ง

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ การฝึกสมาธิบ่อย ๆ จะช่วยให้จิตใจมีพลังเกิดความเข้มแข็งสามารถทนต่อสภาวะต่าง ๆ ที่มากระทบได้ แต่การฝึกนั้นในขั้นแรกควรทดลองใช้หลาย ๆ วิธี เมื่อพบว่าวิธีใดที่เหมาะสมแล้วจึงเลือกวิธีนั้นฝึกเป็นประจำต่อไป

คำถาม

๑. จงอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปรียัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ โดยยกตัวอย่างประกอบให้ชัดเจน
๒. วิธีฝึกสมาธิแบบสังฆานุสสติมีวิธีทำที่วิธี อะไรบ้าง
๓. ปณณสิการมีประโยชน์ต่อการเรียนคณิตศาสตร์อย่างไร จงอธิบาย

บทที่ ๘

มารยาทชาวพุทธและศาสนาพืธี

๘.๑ มารยาทชาวพุทธ

การปฏิสันถาร

แนวคิดสำคัญ

การปฏิสันถารก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันเกิดประโยชน์ต่อผู้ประพฤติปฏิบัติ
อันนำไปสู่ความสำเร็จในกิจการงานทั้งปวง

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้วสามารถ

๑. เข้าใจความหมาย คุณสมบัติของการปฏิสันถารด้วย อามิสและการปฏิสันถาร
ด้วยธรรม
๒. รู้ถึงคุณค่าของการปฏิสันถารทั้งสองประการ
๓. นำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิสันถารทั้งสองประการมาใช้กับชีวิต
ประจำวัน

การปฏิสันถาร

การปฏิสันถาร หมายถึง การทักทายปราศรัยแขกผู้มาหา การต้อนรับแขกผู้มาถึงถิ่น
แสดงอาการเฟื่อแผ่เป็นกิจที่ควรทำ การปฏิสันถารแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. การปฏิสันถารด้วยอามิส
๒. การปฏิสันถารด้วยธรรม

๑. การปฏิสันถารด้วยอามิส อามิส หมายถึง สิ่งของต่าง ๆ ได้แก่ อาหาร เครื่องดื่ม
หมาก พลุ บุหรี่ ขนม ผลไม้ ของขบเคี้ยว ดอกไม้ ที่ปักชั้วคราว เตียง ที่นอน หมอน มุ้ง เสื้อผ้า

เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ

การปฏิสังขารด้วยอาภรณ์ คือ การต้อนรับผู้มาหาด้วยการให้สิ่งของต่าง ๆ เหล่านี้ ตามความเหมาะสมที่ผู้ให้สามารถให้ได้และตามความต้องการของผู้รับ คนไทยส่วนมากมีลักษณะนิสัยของการปฏิสังขารด้วยอาภรณ์ ดังคำกลอนสุภาพว่า “ธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ” เวลาเมื่อใครมาหาถึงบ้าน เจ้าของบ้านจะน่าน้ำ ขนมน้ำ ผลไม้ หมากพลู มาต้อนรับให้ได้ดื่มได้กิน พร้อมทั้งการสนทนากันไปด้วย เต็มไปด้วยไมตรี ถ้าเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงที่สนิทกันมากก็จะชวนกันรับประทานอาหารตามที่มีอยู่ หากผู้มาเยี่ยมเดินทางมาจากที่ไกล ๆ ไม่สามารถเดินทางกลับบ้านได้ก็ชวนให้พักแรมและอยู่ต่อ อันนี้เป็นธรรมเนียมที่มีมาและปฏิบัติกันมานานแทบทุกถิ่นฐาน ตัวอย่างที่แสดงถึงความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลมิใช่แต่ผู้มาหาเท่านั้น เพียงเดินทางผ่านก็สามารถแวะพักที่ศาลาหน้าบ้าน ซึ่งมีภาชนะใส่น้ำและกระบวยตักน้ำวางไว้ที่หน้าบ้าน เพื่อให้ผู้สัญจรได้พัก ได้ดื่มกิน ซึ่งมีปรากฏตามบ้านในชนบท

๒. การปฏิสังขารด้วยธรรม หรือ ธัมมปฏิสังขาร คือ การต้อนรับด้วยการกล่าวธรรมให้ฟัง หรือแนะนำกันในเรื่องธรรม กิจที่ควรทำแก่แขกผู้มาเยี่ยมด้วยปิยวาจา ด้วยคำพูดที่น่าฟัง ฟังแล้วเกิดความสบายใจ ทำให้เกิดความยินดีแก่ผู้ได้รับ นับว่าเป็นอุบายเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทำเป็นกิจวัตร ครั้งใดก็ตามที่มีพระภิกษุสงฆ์มาเฝ้า พระพุทธองค์ ทรงตรัสปราศรัย ตรัสถามความเป็นอยู่ การเดินทาง พร้อมทั้งทรงให้คำแนะนำโดยแสดงธรรม เพื่อแก้ปัญหาและการชี้ทางแก้ปัญหาให้พ้นจากความทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงปฏิสังขารด้วยธรรมตลอดที่ทรงพระชนม์ชีพจนเสด็จปรินิพพาน แม้ว่าพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานกว่า ๒,๐๐๐ ปี แต่พระธรรมที่พระองค์ทรงเผยแผ่ไว้นั้นก็ยังดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ด้วยพระสาวก พระภิกษุสงฆ์ ได้มีการปฏิสังขารด้วยธรรมแก่ผู้นับถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนา

การปฏิสังขารด้วยอาภรณ์และการปฏิสังขารด้วยธรรม ผู้ปฏิบัติจะต้องระมัดระวังให้เหมาะสมกับโอกาส มิฉะนั้นจะกลับเป็นโทษได้ คุณค่าของการปฏิสังขารทั้งสองประการได้แก่

๑. ได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่ายทั้งผู้ให้และผู้รับ
๒. ผู้ประพฤติปฏิบัติมีความสุข ความยินดีเมื่อได้ปฏิบัติ
๓. ผู้ประพฤติปฏิบัติได้รับการยอมรับ มีคนอยากเป็นมิตรด้วย อยากช่วยเหลือรับใช้ สร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน
๔. ผู้รับการปฏิสังขารย่อมนิยมนับถือ มีความยินดี และมีไมตรีจิตกับผู้มีปฏิสังขารกับตน
๕. กิจการงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนเล่าประสบการณ์เกี่ยวกับการปฏิสังขารด้วยอามิสและการปฏิสังขารด้วยธรรม
๒. นักเรียนยกตัวอย่างบุคคลที่มีการปฏิสังขารทั้งสองประการ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ นำคุณลักษณะของการปฏิสังขารทั้งสองประการมาใช้กับชีวิตประจำวัน

คำถาม

๑. นักเรียนเคยมีโอกาสดูการแสดงการปฏิสังขารด้วยอามิสหรือไม่ กับใคร มีผลอย่างไร
๒. นักเรียนเคยได้รับการปฏิสังขารด้วยธรรมหรือไม่ จากใคร มีผลอย่างไร

มารยาทการวางตนในชุมชน

แนวคิดสำคัญ

มารยาทในการวางตนในชุมชน เป็นมารยาทที่สำคัญและจำเป็นของการอยู่ร่วมกันในสังคม

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนแล้วสามารถ

๑. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับมารยาทการวางตนในชุมชน
๒. แสดงออกเกี่ยวกับมารยาทที่ถูกต้องและเหมาะสมตามกาลเทศะ

มารยาทการวางตนในชุมชน

การวางตนในชุมชน

ชุมชน หมายถึงสังคมที่อยู่รวมตัวเป็นกลุ่ม ประกอบด้วยบุคคลต่างอาชีพต่างฐานะสถานที่ มีทั้งบ้าน วัด โรงเรียน โรงพยาบาล สถานีตำรวจ อาคารที่ทำการ ร้านค้า หอประชุม โรงละคร สนามเด็กเล่น ถนนหนทาง

การวางตนในชุมชน ผู้ที่มีมารยาทดี ควรได้ปฏิบัติตนหรือวางตนให้เหมาะสมและปรับตัวให้เข้ากับบุคคลและสถานที่ได้ถูกต้อง คือ ถูกกาลเทศะ

การวางตนกับบุคคล พิจารณาสังคมไทยยังเน้นถึงความอาวุโส ผู้ใหญ่ ให้เกียรติ แสดงความเคารพ ความสุภาพอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ดังเช่นคำพังเพย เดินตามหลังผู้ใหญ่สุนัขไม่กัด เป็นต้น มารยาทในการแสดงความเคารพผู้ใหญ่ มีทั้งการยืน การเดิน การนั่ง การพูด การฟัง การไหว้ ผู้น้อยจะต้องไหว้ผู้ใหญ่เสมอ นั่งในระดับต่ำกว่าผู้ใหญ่ ถ้าสถานที่อำนวยการสนทนากับผู้ใหญ่ควรระมัดระวัง คำพูด ไม่แสดงอาการล้วงเกิน ไม่หยอกล้อเพื่อน มารยาทที่ผู้น้อยแสดงต่อผู้ใหญ่จะต้องสุภาพ เรียบร้อยอยู่เสมอ

การวางตนในสถานที่ต่าง ๆ

วัด โรงเรียน ห้องประชุม โรงละคร ห้องสมุด สถานที่ดังกล่าวเป็นสถานที่ที่มีบุคคลมาใช้ร่วมกัน ต้องการความสงบเรียบร้อย ผู้ที่อยู่ในป็นั้นต้องการสมาธิในการฟัง การศึกษาค้นคว้า การอ่าน การชมการแสดง มารยาทของผู้ดีควรเป็นดังนี้

๑. การแต่งกายให้สะอาด เรียบร้อย เสื้อผ้า กระโปรง กางเกง รองเท้า ไม่ควรสวมรองเท้าแตะ เสื้อผ้าควรสุภาพ ควรแต่งกายให้เหมาะสมกับงานและเวลา เช่น งานศพควรแต่งชุดดำ หรือชุดขาว การแต่งกายที่ถูกกาลเทศะ สุภาพเรียบร้อยเป็นการแสดงออกของการแสดงความเคารพต่อสถานที่และบุคคล

๒. การสนทนา ควรสนทนาด้วยเสียงเบา ถ้าการแสดงสนุกสนานอาจหัวเราะและปรบมือตามความเหมาะสม ไม่ควรสนทนา พูด หรือบรรยายอยู่ตลอดเวลาจนทำให้ผู้อื่นรำคาญ

๓. การร่วมงานเลี้ยง ควรระมัดระวังเรื่องมารยาทการรับประทานอาหาร เช่น ควรรอเข้าแถวตักอาหาร นั่งประจำที่ที่เขาจัดเตรียมไว้ ไม่ควรเบียดเสียดหรือแย่งที่นั่ง ไม่ใช้ช้อนส่วนตัวไปตักอาหารของกลาง ควรใช้ช้อนกลาง ไม่ใช้มือหยิบอาหาร ไม่เอื้อมหยิบอาหารผ่านหน้าผู้อื่น ไม่ควรพูดเรื่องของสกปรก หรือเปรียบเทียบอาหารกับสิ่งของอื่นที่โสโครกให้ผู้อื่นได้ยิน การตักอาหารที่เป็นแบบบุฟเฟต์ควรตักพอกับความต้องการ ไม่ใช่ได้ตักก่อนตักมากจนเกินไปผู้ที่มาภายหลังจะไม่มีอาหารรับประทาน ขณะรับประทานอาหารควรสนทนากับผู้อื่นบ้างตามสมควร เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้ว การใช้ไม้จิ้มฟันควรใช้กระดาษเช็ดปากหรือผ้าเช็ดหน้าปิดบังขณะจิ้มฟัน ไม่ควรจิ้มฟันค้างไว้ที่ปากหรือทำเสียงประกอบ ซึ่งเป็นที่น่ารังเกียจแก่ผู้พบเห็น

๔. การตรงต่อเวลา การฟังการอภิปราย การชมและฟังการแสดง การร้องเพลง ก่อนการแสดงเริ่มจะมีการปิดไฟ ปิดประตู ผู้ที่มาภายหลังการแสดงเริ่มแล้ว จะรบกวนผู้ที่นั่งชมอยู่ก่อนเป็นอย่างมาก ดังนั้นควรเดินทางและเข้านั่งในห้องประชุมก่อนการแสดงเริ่มขึ้น

๕. การรักษาความสะอาด รักษาบรรยากาศ สิ่งแวดล้อม เมื่อเข้าไปใช้สถานที่ควรด

การสูบบุหรี่ เพราะควันบุหรี่เป็นอันตรายต่อผู้อื่น การนำอาหาร น้ำดื่มเข้าไปรับประทานเป็นการไม่สมควร ทำให้สกปรกเลอะเทอะเปรอะเปื้อนพื้นห้อง แก้วน้ำ ฝาผนัง และเป็นการรบกวนและก่อให้เกิดความรำคาญแก่ผู้อื่น

๖. การปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของสถานที่ บนถนน ผู้ใช้รถ ผู้ใช้ถนน ควรปฏิบัติตามกฎจราจร ผู้ขับรถควรขับรถด้วยความระมัดระวังอย่าประมาท ไม่ควรดื่มของมึนเมาจะทำให้ขาดสติจะเป็นอันตรายทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ไม่ควรขับรถแข่งกัน แข่งกัน ไม่ควรบีบแตรส่งเสียงตกใจแก่ผู้อื่นโดยไม่จำเป็น ควรหยุดรถบริเวณทางข้าม ทางม้าลาย สำหรับผู้ใช้รถใช้ถนน ควรระมัดระวังความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่นข้ามถนนตรงทางข้าม ใช้สะพานลอย ควรข้ามถนน เมื่อดูซ้ายขวา และเห็นว่าปลอดภัย การเดินบนทางเท้าชิดซ้ายห่างถนนและแบ่งทางให้ผู้อื่น มิใช่เดินมาหลายคนแล้วเดินแบบหน้ากระดาน ความไม่มีระเบียบเป็นเหตุให้เกิดความยุ่งยาก สับสน ส่วนความมีระเบียบเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความสำเร็จ ความปลอดภัย ความสะอาดคล่องตัว ความสวยงาม

ประเด็นอภิปราย

- ความมีระเบียบวินัยและปฏิบัติตนตามกฎเกณฑ์สังคมเป็นองค์ประกอบสำคัญของการวางตนในชุมชน จริงหรือไม่ เพียงไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดจากการขาดวินัยในตนเองพร้อมทั้งยกตัวอย่าง
๒. นักเรียนร่วมกันจัดกิจกรรมที่ช่วยกันสร้างควมมีวินัยและการวางตนในชุมชนอย่างถูกต้อง

๓. สรุปข่าวเหตุการณ์ของบุคคลที่ที่ได้รับการยกย่องเป็นบุคคลดีเด่นในด้านการแต่งกาย การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ศึกษาพฤติกรรมเพื่อนและบุคคลใกล้ชิดที่เป็นผู้มีมารยาท การวางตนในชุมชนอย่างถูกต้อง และนำส่วนดีของบุคคลเหล่านั้นมาใช้กับตนเอง

คำถาม

๑. นักเรียนได้พบเห็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนที่เป็นผู้ที่มีมารยาทการวางตนในชุมชนอย่างถูกต้อง หรือไม่ อภิปรายว่าบุคคลผู้นั้นมีคุณสมบัติอย่างไร

๒. นักเรียนประเมินผลตนเองว่ามีคุณสมบัติของผู้ที่มีมารยาทการวางตนในชุมชน
อะไรบ้าง มากน้อยเพียงไร

๘.๒ ศาสนพิธี

การไหว้พระสวดมนต์ประจำวัน*

แนวคิดสำคัญ

ชาวพุทธที่ดีควรไหว้พระสวดมนต์เป็นกิจวัตรประจำวัน เพื่อความเป็นศิริมงคล
และเป็นการเริ่มต้นฝึกทำสมาธิ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาเรียนจากหนังสือและครูอาจารย์แล้ว สามารถ

๑. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนพิธีที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน
๒. สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้

การไหว้พระสวดมนต์ประจำวัน

พุทธศาสนิกชนที่ยึดถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ควรได้ฝึกปฏิบัติไหว้พระสวดมนต์ประจำวัน
เพื่อความสุใจ ความสงบและเป็นมงคลแห่งชีวิต การไหว้พระสวดมนต์ส่วนมากจะทำกันเวลา
ก่อนเข้านอนและในตอนเช้า หรือเวลาใดเวลาหนึ่ง การไหว้พระสวดมนต์จะได้ประโยชน์อย่างยิ่ง
ถ้าปฏิบัติได้ เพราะจะทำให้เราบริสุทธิ์ อิ่มเอิบเกิดความปิติและเกิดมงคลแก่ตนเอง การไหว้พระ
สวดมนต์เป็นการแสดงความเคารพบูชาพระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

ก่อนการไหว้พระสวดมนต์ ควรเตรียมทำความสะอาดทั้งกาย วาจา ใจ สรรวมด้วยการ
นั่งพับเพียบเบื่องหน้าอาจเป็นโต๊ะหมู่บูชาที่มีพระพุทธรูปประดิษฐาน หรือมีเพียงรูปภาพพระพุทธรูป
ซึ่งเปรียบเสมือนแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประนมมือ ตั้งจิตรำลึกถึงพระรัตนตรัย

* ตามระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ ของกรมการศาสนา

การไหว้พระสวดมนต์ควรแสดงความเคารพทางกายด้วยอาการของการประนมมือ การไหว้ และการกราบให้ถูกต้อง ต่อไป จุดเครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัย คือ จุดเทียน ๒ เล่ม และจุดธูป ๓ ดอก เป็นอย่างน้อย ปักธูปให้เรียบร้อยแล้วนั่งคุกเข่าประนมมือ กราบพระรัตนตรัย ๓ ครั้ง แล้วประณมมือกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ดังต่อไปนี้:-

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต

สัมมาสัมพุทธัสสะฯ (กล่าว ๓ จบ)

อิมิณา สักการณะ พุทธัง อะภิปูชะยามิ

อิมิณา สักการณะ ธรรมัง อะภิปูชะยามิ

อิมิณา สักการณะ สังฆัง อะภิปูชะยามิฯ

กราบพระรัตนตรัยแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง พร้อมกับ ระลึกถึงพระรัตนตรัยขณะกราบ ดังนี้ :-

กราบครั้งที่ ๑ ระลึกว่า

พุทธโธ เม นาโถ พระพุทธเจ้า

เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า

กราบครั้งที่ ๒ ระลึกว่า

ธรรมโม เม นาโถ พระธรรม

เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า

กราบครั้งที่ ๓ ระลึกว่า

สังฆโม เม นาโถ พระสงฆ์

เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า

เสร็จแล้ว นั่งพับเพียบประณมมือ ตั้งใจสวดมนต์ต่อไป ดังนี้ :-

บทนอบน้อมพระรัตนตรัย

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต

สัมมาสัมพุทธัสสะ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต

สัมมาสัมพุทธัสสะ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต

สัมมาสัมพุทธัสสะฯ

บทพระไตรสรณคมน์

พุทฺธัง สะระณัง คัจฉามิ

ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ

สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ

ทุติยมปิ พุทฺธัง สะระณัง คัจฉามิ
 ทุติยมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ
 ทุติยมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ
 ตะติยมปิ พุทฺธัง สะระณัง คัจฉามิ
 ตะติยมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ
 ตะติยมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ

บทสรรเสริญพระพุทธคุณ

อิติปิ โส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทฺโธ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต
 โลกะวิทู อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสาณัง พุทฺโธ ภะคะวาติ ฯ

บทสรรเสริญพระธรรมคุณ

สะวาภาโต ภะคะวะตา ธัมโม สันทิฏฺฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก
 ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ ฯ

บทสรรเสริญพระสังฆคุณ

สุปะฏิบันโน ภะคะวะโต สะวะกะสังโฆ, อุชุปะฏิบันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,
 ญายะปะฏิบันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, สามิจิปะฏิบันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ยะทิทัง
 จิตตาริ ปุริสะยุคานิ, อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา, เอสะ ภะคะวะโต, สาวะกะสังโฆ, อาหุเนยโย
 ปาหุเนยโย ทักขิเนยโย อัญชะลีกะระณีโย อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ ฯ

บทแผ่เมตตา

อะหัง สุขิโต โหมิ นิททุกโข อะเวโร อัပ္พปัชโหม อะนีโฆ สุขี อัตตมัง ปะริหะรมิ ฯ
 ขอข้าพเจ้าจงถึงความสุข ปราศจากความทุกข์ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีความคับแค้นใจ
 จงมีความสุขกายสุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งปวงเถิด ฯ

สัพเพ สัตตา สุขिता โหนตุ นิททุกขา อะเวรา อัပ္พปัชณา อะนีฆา สุขี อัตตมัง
 ปะริหะรันติ ฯ

ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จงถึงความสุข ปราศจากความทุกข์ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีความ
 คับแค้นใจ จงมีความสุขกายสุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งปวงเถิด ฯ

ประเด็นอภิปราย

- การสวดมนต์ไหว้พระมีผลต่อจิตใจอย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระพร้อมกัน ให้รับผิดชอบและปฏิบัติด้วยตนเอง
๒. นักเรียนหาโอกาสร่วมพิธีสวดมนต์ไหว้พระ เช่นในวันมาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา

เป็นต้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ การสวดมนต์ไหว้พระเป็นการเริ่มต้นทำสมาธิอย่างหนึ่ง ถ้านักเรียนปฏิบัติได้เป็นประจำจะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง

คำถาม

การสวดมนต์ไหว้พระมีประโยชน์อย่างไร?

การถวายสังฆทาน

แนวคิดสำคัญ

การถวายสิ่งของจำเป็นแด่พระสงฆ์เป็นเรื่องที่ชาวพุทธพึงมีต่อพระสงฆ์ เพื่อเป็นการอุปถัมภ์ให้พระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ต่อไป

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาเรื่องนี้ สามารถ

๑. รู้และเข้าใจเกี่ยวกับพิธีการถวายสังฆทาน
๒. ท่องคำกล่าวถวายสังฆทาน
๓. นำไปใช้กับการประกอบศาสนพิธี

การถวายสังฆทาน

ทาน คือ การให้ สังฆทาน คือ ทานเพื่อสงฆ์ การถวายสิ่งจำเป็นแด่พระสงฆ์ เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง อาหารปรุงแล้ว เครื่องดื่ม สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน ยารักษาโรค คือถวาย

เป็นกลาง ๆ ไม่จำเพาะเจาะจงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เช่น จะมีการถวายของ ควรได้แจ้งทางวัด โดยติดต่อกับพระภิกษุถึงวัดอุประสงค์ จำนวนที่จะถวาย วัน เวลา นิตหมายกับพระภิกษุล่วงหน้า ท่านได้จัดพระไปตามจำนวนที่ต้องการ การถวายสังฆทานเป็นการทำเพื่ออุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับ เป็นสิริมงคลแก่ผู้ทำ เช่น ในโอกาสวันเกิด เป็นต้น และเป็นการอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนาอีกด้วย

การทำบุญถวายสังฆทานมีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

๑. จัดเตรียมอาหาร คาวหวาน ใส่ภาชนะให้เรียบร้อย จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับศรัทธาของผู้ถวาย

๒. หากเป็นการถวายที่บ้าน ต้องจัดเตรียมสถานที่ให้เรียบร้อย จัดตั้งโต๊ะหมู่บูชา ปลูกดาวสนะ จัดเตรียมของต้อนรับพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์มาพร้อมแล้ว นำอาหารคาวหวานที่จัดเตรียมไว้แล้ว มาตั้งตรงหน้าพระสงฆ์

๓. เริ่มทำพิธีกรรม โดยประธานจุดธูปเทียนบูชา พระรัตนตรัยกราบ ๓ ครั้ง แล้วกล่าวคำอาราธนาศีล รับศีล จบแล้วกราบ ๓ ครั้ง

๔. การกล่าวคำถวาย จะกล่าวพร้อมกันหรือว่าตามประธานก็ได้ โดยตั้งนม ๓ จบ ก่อนแล้วกล่าวคำถวายดังนี้

คำถวายสังฆทาน (ประเภทสามัญ)

คำบาลี อิมานิ มยํ ภนฺเต, ภตฺตานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, ภตฺตานิ, สปริวารานิ, ปฏิกุณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมคฺคํ, ทิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ภักดาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับภักดาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้า

ทั้งหลาย เพื่อประโยชน์ และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้น(ตลอด)กาลนาน เทอญฯ
คำถวายสังฆทาน (ประเภทมตกภัตตอุทิศผู้ตาย)

คำบาลี อิมานิ มย ภนฺเต มตฺถกตฺตานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต,
ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, มตฺถกตฺตานิ, สปริวารานิ, ปฏิกฺคณฺหาตุ, อมฺหากณฺเฏว, มาตาปิตุอาทิตฺตญฺช
ฌาตกาณํ กาลกตาณํ ทิฆมตฺตํ หิตาย, สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายมตกภัต(ภัตเพื่อผู้ตาย) กับทั้ง
บริวารเหล่านี้ แด่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับมตกภัต(ภัตเพื่อผู้ตาย) กับทั้งบริวาร
เหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายและแก่ญาติ
ของข้าพเจ้าทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้น ผู้ทำกาละล่วงลับไปแล้ว สิ้น(ตลอด)กาลนาน
เทอญฯ

๕. เมื่อกล่าวคำถวายจบแล้ว พร้อมกันประเคนภัตตาหารและของบริวารที่จัดเตรียมไว้
แด่พระสงฆ์ พระสงฆ์เริ่มให้พร ขณะพระสงฆ์เริ่มบทยก...พึงกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญกุศล แก่บรรพบุรุษ
ญาติมิตร ตลอดถึงบรรดาสรรพสัตว์ แล้วประนมมือรับพรต่อไปจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี

ประเด็นอภิปราย

- ชาวพุทธและพระสงฆ์ต้องพึงพาซึ่งกันและกันอย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนฝึกท่องคำกล่าวถวายสังฆทาน
๒. นักเรียนไปร่วมพิธีการถวายสังฆทาน และจดจำขั้นตอนการปฏิบัติ บันทึกไว้สำหรับ
ไว้ประพฤติปฏิบัติต่อไป
๓. ถ้านักเรียนได้ไปร่วมพิธีการถวายสังฆทานมาแล้วนำประสบการณ์มาเล่าให้เพื่อน
ร่วมชั้นฟัง

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ นักเรียนสามารถประกอบพิธีถวายสังฆทานได้อย่างถูกต้อง

คำถาม

๑. การถวายสังฆทานมีประโยชน์กับพระสงฆ์และชาวพุทธอย่างไร?
๒. การถวายสังฆทานมีกี่ประเภท?

คณะกรรมการที่ปรึกษา

พระธรรมราชาโนัตถ (กมล โกวิท)
 พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตาโณ)
 พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
 อธิบดีกรมวิชาการ
 รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายโกวิท ประวาลพุกษ์)
 นายสมาน ชาดิยานนท์

คณะกรรมการจัดทำ

นางสุนน อมรวิวัฒน์	ประธานกรรมการ
นายศิริ ศิริบุตร	รองประธานกรรมการ
นายจำนงค์ ทองประเสริฐ	กรรมการ
นายจำรัส ดวงธิสาร	กรรมการ
นายเย็นใจ เลาหวณิช	กรรมการ
นายณรงค์ ตามรักษา	กรรมการ
นายวัลลภ กันทรพย	กรรมการ
นายสงบ ลักษณะ	กรรมการ
นางสุภรณ์ สภาพงศ์	กรรมการ
นางสาวสุชาดา พรนภา	กรรมการ
นางสาววิริยะ บุญยนิวาสน์	กรรมการ
นางวิสา โรจน์รุ่งสัจย์	กรรมการ
นางรพีพรรณ เอกสุภาพันธุ์	กรรมการ
นายพิศาล แซ่มโสภา	กรรมการ
นางลินจง อินทร์มพรรย์	กรรมการ
นางพาณี แสงวงกิจ	กรรมการ
นางสมทรง ปุณฺณฤทธิ	กรรมการ
นางสาวสุรีพร เอี้ยวถาวร	กรรมการ
นางจิตรา ทองเกิด	กรรมการ
นางประไพพรรณ โกศัยสุนทร	กรรมการ
นางปวิพัทธ์ สุวรรณศรี	กรรมการ
นายสุระ ดามาพงษ์	กรรมการ

นางบุญสม น้ำเจริญ

กรรมการ

นายวินัย รอดจ่าย

กรรมการและเลขานุการ

นางรัตนา ภาชาฤทธิ์

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นางสาวกฤษฎา บุญเรืองรอด

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นางเรียมพร อธิปอนันต์

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นางวิภา นาคงาม

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

บรรณาธิการ

นางสาวกฤษฎา บุญเรืองรอด

นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน

ผู้เอื้อเฟื้อภาพประกอบ

๑. พระมหาอุดม พุฒเกิดพันธุ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

๒. นางสมทรง ปุญญฤทธิ์

๓. ศูนย์แนะแนวการศึกษาและอาชีพ

ภาพปก

พระบรมธาตุตอดยตุง

อำเภอแม่สาย

จังหวัดเชียงราย

โดย นายสมชาติ คุณมาศ

รายละเอียดเนื้อหาวิชาและจำนวนคาบวิชาสังคมศึกษา ส ๐๔๕ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) และต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งพิจารณาปรับปรุงเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี โดยกำหนดให้นักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธทุกคนเลือกเรียน สำหรับรายวิชา ส ๐๔๕ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ นั้น หลักสูตรได้กำหนดรายละเอียดเนื้อหาและจำนวนคาบไว้ ดังนี้

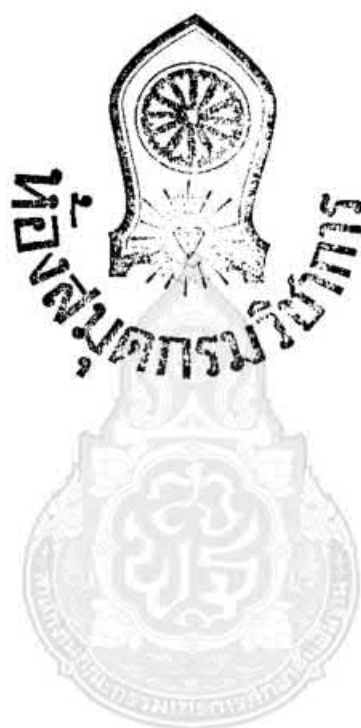
เนื้อหา	จำนวนคาบ
๑. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	๓
๑.๑ พระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากลและมีข้อปฏิบัติที่ยึดทางสายกลาง	
๒. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง	
๒.๑ การตรัสรู้และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๒
๒.๒ พระปฐมสมณโคตม	๑
๒.๓ พระอานन्द	๑
๒.๔ พระเจ้าอชาตศัตรู	๑
๓. พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคม	
๓.๑ อาริยวัฏ ๕	๒
๓.๒ สาราณียธรรม ๖	๒
๓.๓ ชำนาญในวิชาชีพ	๑
๓.๔ มีระเบียบวินัยดี	๑
๓.๕ กล่าววาจาดี	๑
๓.๖ ทำงานไม่คั่งค้างสับสน	๑
๔. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	
- หน้าที่ของพระสงฆ์ในการศึกษา ปฏิบัติและเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	๒

เนื้อหา

จำนวนคาบ

๕. พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต ภาษาบาลี และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	
๕.๑ ฝึกทักษะการอ่านภาษาบาลี ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐	๒
๕.๒ การถ่ายทอดพระไตรปิฎกจนถึงจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร	๑
๕.๓ ข้อความน่ารู้จากพระไตรปิฎก	๑
- ธรรมะที่ทรงสั่งสอนเปรียบเหมือนแพพาข้ามน้ำ มีไว้สำหรับ นำไปประพาสปฏิบัติ มิใช่เพื่อยึดมั่นถือมั่น	
- ไม่รับคำด่าว่าของผู้โกรธ (ให้เลือกเรียน ๑ เรื่อง)	
๕.๔ พุทธศาสนสุภาษิต	๑
- ทนฺโต เสฏฺโง มนุสฺเสสุ ผู้ฝึกตนได้เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์	
- อุตฺตานํ ทมยนฺติ ปณฺทิตา บัณฑิตย่อมฝึกตน	
- อุตฺตนา โจทยตฺตานํ จงเตือนตนด้วยตนเอง (ให้เลือกเรียน ๑ บท)	
๕.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	
๖. หน้าที่ชาวพุทธ	
- ไปวัดและประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ	๒
๗. การบริหารจัดการและการเจริญปัญญา	
๗.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ	๑
๗.๒ ฐัมมานุสสติ	๑
๗.๓ สังฆานุสสติ	๑
๗.๔ ปถมนสิการ (กิตติคุณทาง)	๑
๘. ภาคปฏิบัติ	๕
๘.๑ มรยาตชาวพุทธ	
๘.๒ ศาสนพิธี	
๘.๓ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
นายพนม แก้วกำเนิด ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา
๓๖๐๐๐๕๑ (๒)

01134320074